

Univerzita Pardubice

Fakulta restaurování

Ateliér restaurování a konzervování nástěnné malby a sgrafita

Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

Univerzita
Pardubice
Fakulta
restaurování

Dokumentace restaurátorského průzkumu a zásahu

Restaurování iluzivní nástěnné malby oltářní architektury v presbytáři kaple sv. Františka Xaverského v Dolním Přímě

Práci provedli: studenti 4. ročníku ARNMS, FR UPa
Romana Čivrná, Marián Grančák, Bc. Anna Tomanová
Vedoucí práce: MgA. Barbora Vařejková

Litomyšl 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že při restaurování byly použity pouze materiály a postupy uvedené v této restaurátorské dokumentaci. Nejsem si vědom/a nových zjištění a skutečností na restaurované památce, které by nebyly uvedeny v této dokumentaci.

Prohlašuji, že restaurátorský zásah byl proveden v mezích určených zadáním.

V Litomyšli dne 10. 6. 2018

MgA. Zuzana Wichterlová
zodpovědný restaurátor

© Restaurátorská dokumentace je chráněna ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů s tím, že právo k užití ve smyslu zákona číslo 20/1987 sb. v plném znění (o památkové péči) má objednavatel a příslušný orgán památkové péče.

Obsah

1	Úvodní údaje	4
1.1	Lokalizace památky.....	4
1.2	Údaje o památce	4
1.3	Údaje o akci	4
1.4	Údaje o dokumentaci	5
2	Úvod	6
2.1	Zámek Dolní Přím a zámecká kaple	6
2.2	Nástěnné malby v kapli	7
2.3	Nástěnné malby na oltářní stěně – situace před odkryvem.....	8
3	Průzkum díla	10
3.1	Předchozí restaurátorské průzkumy a zásahy	10
3.2	Metody a cíle navazujícího rozšířeného průzkumu.....	11
3.3	Uměleckohistorický průzkum	12
3.3.1	Historický vývoj kaple a její malířské výzdoby	12
3.3.2	Popis díla po odkryvu	12
3.3.3	Ikonografie maleb.....	14
3.3.4	Předlohy a analogie nástěnných maleb.....	14
3.4	Restaurátorský průzkum	14
3.4.1	Vizuální průzkum v rozptýleném denním světle	15
3.4.2	Vizuální průzkum v ostrém bočním nasvětlení.....	22
3.4.3	Vizuální průzkum v UV záření	23
3.4.4	Průzkum poklepem.....	23
3.5	Chemicko-technologický průzkum	23
3.5.1	Vzorek odebraný k analýze.....	23
3.5.2	Výsledky chemicko-technologického průzkumu	24
3.6	Komplexní vyhodnocení průzkumu	24
3.6.1	Popis díla a jeho námětu (ikonografie).....	24
3.6.2	Historický vývoj díla	24
3.6.3	Stav díla a jeho příčiny.....	26
4	Zkoušky technologií a materiálů.....	26
4.1	Zkoušky čištění barokní malby	26
4.1.1	Cíl provedených zkoušek a použité materiály	26
4.1.2	Výsledky.....	27
4.1.3	Vybraný postup	27
4.2	Zkoušky čištění zažloutlých stékanců a skvrn.....	27
4.2.1	Cíl provedených zkoušek, lokalizace zkoušek.....	27

4.2.2	Použité metody a materiály.....	27
4.2.3	Výsledky.....	28
4.2.4	Vybraný postup	28
4.3	Zkoušky fixáže.....	28
4.3.1	Cíl provedených zkoušek	28
4.3.2	Lokalizace zkoušek.....	28
4.3.3	Použité metody a materiály.....	28
4.3.4	Výsledky.....	29
4.3.5	Vybraný postup	29
5	Návrh restaurátorského zákroku.....	30
5.1	Návrh koncepce restaurování	30
5.2	Návrh postupu restaurátorských prací.....	30
6	Dokumentace restaurátorského zásahu	31
6.1	Postup restaurátorských prací.....	31
6.1.1	Odkryv a lokální zpevnění barevné vrstvy	31
6.1.2	Zajištění omítky ochrannými přelepy	31
6.1.3	Odstranění druhotných tmelů.....	32
6.1.4	Strukturální konsolidace omítek.....	32
6.1.5	Injektáž	32
6.1.6	Tmelení	32
6.1.7	Čištění barevné vrstvy	33
6.1.8	Fixáž barevné vrstvy	33
6.1.9	Zatónování novodobých omítek do neutrálního odstínu.....	33
6.1.10	Retuše a rekonstrukce malby.....	33
6.2	Použité materiály.....	34
6.3	Doporučený režim památky	36
7	Seznam literatury, pramenů a použitých zkratk.....	37
7.1	Seznam literatury a pramenů	37
7.2	Online zdroje	37
7.3	Seznam použitých zkratk	38
8	Fotografická dokumentace	
9	Grafická dokumentace	
10	Textové přílohy	

1 Úvodní údaje

1.1 Lokalizace památky

Kraj: Královéhradecký

Bývalý okres: Hradec Králové

Adresa: Dolní Přím 1, 503 16 Dolní Přím

Objekt, jehož je restaurované dílo součástí: Zámek Dolní Přím (dnes budova obecního úřadu) – zámecká kaple sv. Františka Xaverského

Klasifikace památky: kulturní památka od 3. 5. 1958

Rejstříkové číslo objektu v ÚSKP: 32716/6-599

1.2 Údaje o památce

Restaurované dílo: nástěnná malba na západní (oltářní) stěně kaple sv. Františka Xaverského

Architekt objektu: patrně Carlo Lurago

Sloh, datace vzniku objektu: baroko, 1681–1714

Autoři maleb: neznámí

Sloh, datace maleb: starší vrstva – baroko, mezi lety 1681–1714; mladší vrstva – rokoko, před rokem 1773

Technika: starší vrstva – secco malba na vápenné omítce, mladší vrstva – secco malba na podkladovém vápenném nátěru; pojivem obou vrstev je zřejmě vápno, v případě mladší vrstvy nelze vyloučit příměs bílkovin

Rozměry restaurovaného díla: 10,5 m²

Předchozí známé restaurátorské průzkumy:

- 5/1996, 5/1997 - restaurátorský průzkum interiéru kaple sv. Františka Xaverského (Jarín Krouz, ak. mal., Markéta Krouzová)
- 10/2015 – restaurátorský průzkum interiérové malířské výzdoby kaple sv. Františka Xaverského v Dolním Přímu (FR UPa: BcA. Anežka Beranová, BcA. Jan Lhoták, BcA. Romana Rajtářová)

Předchozí známé zásahy na díle:

- mezi 5/1996 a 5/1997 - neodborný odkryv části maleb
- 1997 – odkryv iluzivního okna v presbytáři kaple (Jarín Krouz, ak. mal., Markéta Krouzová)
- 5-8/1997 – restaurování štuků a omítek interiéru kaple sv. Františka Xaverského (Jaromír Bárta)
- 3-12/2016 – restaurování nástropních maleb v kapli sv. Františka Xaverského (studenti FR UPa)

1.3 Údaje o akci

Vlastník památky a zadavatel: Obec Dolní Přím, Dolní Přím 1, Dolní Přím, 503 16

Zhotovitel: Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Jiráskova 3, Litomyšl, 570 01

Restaurátorský záměr: ze dne 10. 4. 2017 (MgA. Barbora Vařejková, MgA. Zuzana Wichterlová)

Závazné stanovisko: Rozhodnutí Magistrátu města Hradec Králové, odbor památkové péče, č.j.: MMHK/086576/2017 PP/MEJ ze dne 15. 5. 2017 (viz příloha č. 2)

Památkový dohled: MgA. Bc. Táňa Šlězová (NPÚ, územní odborné pracoviště v Josefově)

Pedagogický dozor: MgA. Barbora Vařejková

Odborný garant za FR UPa: MgA. Zuzana Wichterlová, licence MK ČR č.j. 7031/96, 48427

Práci provedli: Romana Čivrná, Marián Grančák, Bc. Anna Tomanová

Chemicko-technologický průzkum: Ing. Petra Lesniaková Ph.D., FR UPa

Odborná spolupráce: Mgr. Jiří Kaše, Mgr. art. Jan Vojtěchovský, Ph. D., Mgr. Vladislava Říhová, Ph. D.

Termín počítání a ukončení akce: únor–květen 2017, únor–květen 2018

1.4 Údaje o dokumentaci

Dokumentaci vypracovali: Romana Čivrná, Marián Grančák, Bc. Anna Tomanová

Fotografie pořídili: Romana Čivrná, Marián Grančák, Bc. Anna Tomanová

Použitá snímací technika: Canon EOS 70D

Počet stran textu dokumentace: 38

Počet fotografií v obrazové příloze: 97

Počet textových příloh: 3

Místa uložení dokumentace:

1) Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

2) Obec Dolní Přím, Dolní Přím 1, Dolní Přím, 503 16

3) NPÚ ÚOP Josefov, Okružní 418, Jaroměř-Josefov, 551 02

2 Úvod

V roce 2017 bylo započato s restaurováním nástěnných maleb na oltářní stěně presbytáře kaple sv. Františka Xaverského na zámku Dolní Přím. Jedná se o malby iluzivní oltářní architektury ze dvou vývojových etap objektu, jež pokrývají část západní stěny kaple. Restaurátorský zásah vychází z restaurátorského průzkumu realizovaného studenty Fakulty restaurování UPa na podzim roku 2015¹ a navazuje na restaurování dvou maleb v nástropních zrcadlech v prostoru presbytáře a lodi kaple, které bylo uskutečněno studenty FR UPa v roce 2016.²

Před začátkem restaurování byly nástěnné malby na oltářní stěně částečně skryté pod druhotnými vrstvami štuky a nátěrů a částečně odhalené v důsledku předchozích restaurátorských i neodborných zásahů. V rámci rozšíření průzkumu byl v únoru až březnu 2017 proveden celkový odkryv maleb. Na jejich odkryvu a restaurování pracovala skupina studentů FR UPa.

Obr. 01 Poloha zámku Dolní Přím v rámci obce Dolní Přím na katastrální mapě.³

2.1 Zámek Dolní Přím a zámecká kaple

Zámek v Dolním Přímu nechal postavit jezuitský řád z Hradce Králové jako své letní sídlo. Budova vznikla v barokním slohu v 80. letech 17. století. Domnělým architektem objektu je Carlo Lurago. Počátek stavby je datován do roku 1681, vysvěcení kaple (a tedy pravděpodobný konec stavby) pak do roku 1714. Zámek byl nejprve využíván jezuiti, jejichž majetkem byl do roku 1773, kdy byl řád zrušen. Od té doby byl zámek přestavěn (1842–1843) a sloužil různým účelům, stejně jako prostory zdejší kaple. Kaple byla postupně využívána např. jako vojenský lazaret (od roku 1866), kočárovna, garáž, dřevník či bytový prostor.^{4, 5} V současné době je zámek i s kaplí majetkem obce Dolní Přím. Prostor kaple je využíván pro kulturní a společenské příležitosti.

Objekt zámku má trojkřídlý půdorys tvořený středním traktem a dvěma postranními křídly. Neorientovaná kaple, zasvěcená jezuitskému světcí sv. Františku Xaverskému, je umístěna v prvním nadzemním podlaží v jižním křídle zámku (obr. 5 ve *Fotografické dokumentaci*). Jedná se o jednodlní

¹ BERANOVÁ, Anežka, LHOTÁK, Jan a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum: Interiérová maliřská výzdoba kaple sv. Františka Xaverského v Dolním Přímu*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2015.

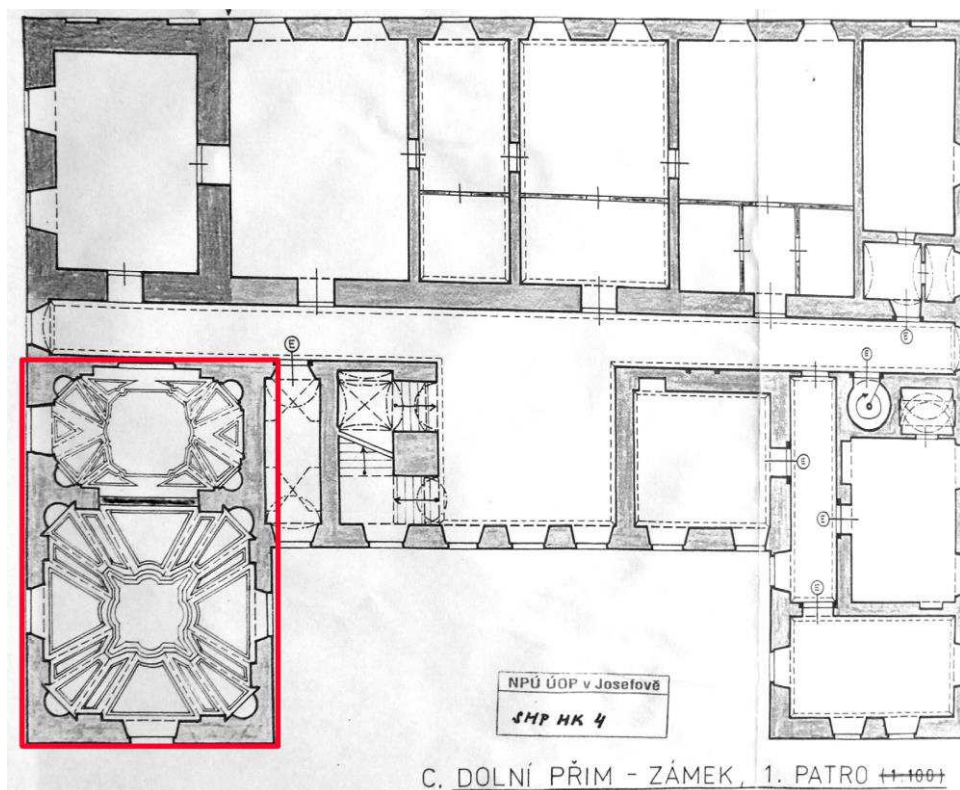
² BERANOVÁ, Anežka a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace: Restaurování nástropní malby s námětem „sv. František Xaverský uklidňující mořskou bouři“*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2017.

³ *Nahlížení do katastru nemovitostí* [online]. [cit. 2018-01-09]. Dostupné z: <http://nahliznidokn.cuzk.cz>

⁴ Ústní sdělení zdejších obyvatel, 2017.

⁵ KROUZ, Jarin a Markéta KROUZOVÁ. *Restaurátorský průzkum*. Nepublikovaný restaurátorský průzkum. 1996.

prostor o výměře cca 84 m², který je rozdělen na loď se čtvercovým půdorysem a menší, obdélníkový presbytář. Obě části mají zkosené rohy, čímž je půdorys každé části pozměněn na osmiúhelníkový. Stěny kaple jsou vertikálně členěny pilastry, ve zkosených rozích lodi i presbytáře se nacházejí niky. Interiér kaple je vyzdoben štukovými prvky. Ve štuku jsou provedeny hlavice pilastrů, profilované římsy nad nikami, lastury v horní části nik a dekorativní rámce na klenbě lodi i presbytáře. Hlavní vstup do kaple v podobě dvoukřídlých vrat je situován na východní straně lodi, vedlejší vstup vede ze severu a propojuje presbytář s prostorem sakristie.

Obr. 02 Půdorys 1. patra zámku Dolní Přím. Červeně je vyznačen prostor kaple.⁶

2.2 Nástěnné malby v kapli

Během předchozích restaurátorských průzkumů bylo zjištěno, že se v kapli nachází několik celků nástěnných maleb z více časových období. Jejich lokalizace a stav dochování byly předmětem průzkumů z let 1996⁷ a 2015. Shrnutí výsledků obou průzkumů se věnuje kapitola 3.1 *Předchozí restaurátorské průzkumy a zásahy*.

Na stropě presbytáře a lodi kaple se nacházejí dvě nástěnné malby ve štukových rámech z období mezi roky 1714 až 1773, zachycující výjevy z legendy o sv. Františku Xaverském. Jedná se o náměty „Sv. František Xaverský uklidňující mořskou bouři“ v klenbě lodi a „Sv. František Xaverský a krab“ v klenbě presbytáře kaple. Obě malby byly odkryty a restaurovány v roce 2016.

Malby, kterými se zabývá tato restaurátorská dokumentace, se nacházejí na západní (oltářní) stěně kaple. Oltářní stěna je pod stropem sklenutá do oblouku a uprostřed ní se nalézá mělká oltářní nika, nahoře rovněž zakončená obloukem. Na stěně se nachází souvrství maleb ze dvou časových

⁶ VLČKOVÁ, Simona. *Stavebně historický průzkum, zámek Dolní Přím*. Nepublikovaný stavebně historický průzkum. 1990. Místo uložení: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově, D-90. cit. podle BERANOVÁ, Anežka, LHOTÁK, Jan a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum: Interiérová malířská výzdoba kaple sv. Františka Xaverského v Dolním Přímu*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2015. s. 64.

⁷ KROUZ, Jarin a Markéta KROUZOVÁ. *Restaurátorský průzkum*. Nepublikovaný restaurátorský průzkum. 1996.

etap. Starší z nich je podle průzkumu z roku 2015 datována do doby kolem vzniku kaple a jejího vysvěcení (přibližně 1714) a je označena jako barokní. Druhá je na základě historických souvislostí i stylu řazena přibližně do 60. let 18. století, nejpozději do roku 1773, a je charakterizována jako rokoková.⁸ Obě malby znázorňují iluzivní oltářní architekturu, odlišují se ovšem barevností i tvaroslovím. Druhá vrstva (tj. malba s rokokovým tvaroslovím) spadá do stejné fáze výmalby kaple jako výše zmíněné nástropní malby.

V době před započítáním restaurátorských prací byly tyto malby již částečně odkryty. V rámci průzkumu výmalby kaple v roce 1996 provedli manželé Krouzovi na oltářní stěně několik sond. Následně došlo k několikanásobnému zvětšení některých sond bývalým starostou obce. Neodborné rozšíření se týkalo sond na obou nástropních maleb ve štukových zrcadlech i maleb na oltářní stěně. Zde byly rozšířeny sondy v pravé horní části oltářní malby na mladší vrstvu výmalby (rokokovou) a v levé části malby na starší vrstvu (barokní). Během průzkumu v roce 2015 byly na oltářní stěně provedeny další stratigrafické sondy. Oba průzkumy potvrdily výskyt několika vrstev maleb z různých období a druhý zmíněný průzkum také stanovil jejich pravděpodobný rozsah.

2.3 Nástěnné malby na oltářní stěně – situace před odkryvem

Situace před odkryvem (obr. 3, 15–21) je popsána na základě výsledků průzkumu z roku 2015 a průzkumu provedeného bezprostředně před zahájením odkryvu maleb na oltářní stěně.

Autoři průzkumu z 2015 předpokládali, že malby na oltářní zdi zaujímají cca 30 % její plochy a nacházejí se zde dvě vrstvy maleb z různých časových období. Rozsah maleb dedukovali na základě hranice mezi různými výškovými úrovněmi omítek, konkrétně mezi předpokládanými historickými omítkami a novodobým velkoplošným tmelem (nacházejícím se uprostřed oltářní stěny). Tato hranice byla nejlépe patrná v ostrém bočním nasvícení.⁹ Malby na oltářní zdi byly před zahájením odkryvu zakryty vrstvou bílého nátěru z 19. století a vrstvou novodobého šuku opatřeného bílým nátěrem. Viditelné byly pouze ty části maleb, které byly odkryty v rámci předchozích průzkumů a zásahů. V místech zakrytých štukem nebylo možné stav maleb odhadnout.

Část malby lemující zleva oltářní niku byla odkryta téměř v celé výšce niky a zaujímala plochu cca 3 m². Po pravé straně oltářní niky nahoře se nacházela sonda o ploše cca 1,5 m². Na každé odkryté části byla viditelná malba z jiného období. Obě malby byly pojednány jako iluzivní oltářní architektura, lišící se však co do barevnosti, tvarosloví i struktury povrchu. Zatímco část vlevo, pocházející z první fáze výmalby kaple (dále nazývána spodní či starší vrstva malby), zobrazovala sloupky s patkami a hlavicemi v načervenalých a okrových tónech, větší část sondy napravo odhalovala barevně rozmanitější malbu pilířů (v zelených, růžových a šedých tónech) ze druhé fáze výmalby a růžový podklad pro tuto vrstvu. Zbytek sondy napravo odpovídal výmalbě z první z fáze, rozkryté vlevo od oltářní niky. Naproti tomu ve starší malbě v levé části stěny byly nalezeny dvě malé vysprávky s dochovanou povrchovou úpravou, která barevně odpovídala druhé fázi maleb. Na neodkrytém zbytku oltářní zdi se nacházelo přibližně 19 menších sond z předchozích průzkumů.

⁸ BERANOVÁ, Anežka, LHOTÁK, Jan a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum: Interiérová maliřská výzdoba kaple sv. Františka Xaverského v Dolním Přímu*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2015. s. 32–33.

⁹ ibidem s. 24, 55.

Obr. 03 Celkový pohled na oltářní stěnu. Stav před odkryvem.

3 Průzkum díla

3.1 Předchozí restaurátorské průzkumy a zásahy

První dohledaný restaurátorský průzkum interiéru kaple sv. Františka Xaverského byl proveden v roce 1996 manželi Krouzovými.¹⁰ Tento, převážně sondážní, průzkum celého interiéru kaple byl realizován za účelem prozkoumání případné přítomnosti malířské výzdoby a předcházet plánované rekonstrukci kaple. Při průzkumu byly nalezeny nástěnné malby či jejich fragmenty na několika místech interiéru kaple. Konkrétně ve dvou štukových rámech v klenbě lodi a v klenbě presbytáře kaple, na oltářní stěně, na hlavicích pilastrů, v nikách s lasturami a také na celé ploše klenby. V dodatku k průzkumu z roku 1997 byl ještě popsán nález iluzivně malovaného okna nad vchodem do sakristie. Krouzovi rozdělují barevné povrchové úpravy stěn kaple do tří fází výmalby, a to následovně:

- První barevná vrstva byla datována mezi roky 1681 až 1714. Dle průzkumu sem patří celoplošný interiérový nátěr v odstínu slonové kosti a dále malba iluzivní oltářní architektury v červených tónech, jejíž část byla ještě před kompletním odkryvem maleb na oltářní stěně odkrytá vlevo od středové niky. O plochách uvnitř nástropních štukových rámců vznikla domněnka, že v nich byla zasazena plátna s olejomalbami, která byla později stržena.
- Druhá barevná vrstva se dle průzkumu skládá z přemalby oltářní architektury (odkryté po pravé straně oltářní niky) a figurálních maleb ve štukových nástropních rámech. Dále sem byly přiřazeny polychromované štukové prvky jako hlavice pilastrů či barevné pojednání nik s lasturami. Tyto prvky jsou dle průzkumu opatřeny malovanou imitací mramoru. Vrstva byla datována mezi roky 1773 až 1811. Krouzovi se domnívají, že v této době plnila kaple stále svou sakrální funkci (až do 40. let 19. století).
- Za třetí barevnou vrstvu autoři průzkumu považovali celoplošnou výmalbu klenby i stěn (kromě oblastí pojednaných barevně již dříve), kterou datovali do let 1842 až 1866. Tvaroslovně tato malba neodpovídala vedení štukových profilů (nerespektovala a přesahovala je), což v kombinaci s nalezenými „květinovými“ dekory a s pestrou barevností celé malby vedlo k vyhodnocení malby jako druhořadé, nezachovávající původní koncepci. Tuto malbu nazývají Krouzovi „*pokojevým stylem*.“¹¹

Základním výsledkem tohoto průzkumu byl požadavek zachování první a druhé barevné vrstvy a povolení k odstranění vrstvy třetí, kterou Krouzovi odsoudili jako postrádající uměleckou i řemeslnou hodnotu, a které bylo „*použito necitlivě a bez respektu k danému prostoru*“.¹²

Roku 1997 proběhl v kapli restaurátorský zásah manželů Krouzových a celková rekonstrukce, spočívající zejména v nanesení nových štuků na profilované prvky i hladké plochy. Jak vyplývá z průzkumu provedeného Fakultou restaurování, během oprav kaple v roce 1997 byla pravděpodobně odstraněna celoplošná výmalba stropu a stěn s rokokovým tvaroslovím (označená Krouzovými jako „*pokojevý styl*“).¹³ Odstraněním této barevné vrstvy by vznikly nenávratné škody, do budoucna zcela znemožňující ucelenou prezentaci druhé fáze výzdoby kaple.

Podle restaurátorské zprávy Jaromíra Bárty, který v rámci rekonstrukce kaple prováděl štukatérské práce, byla oltářní nika v dolní části zcela zničena předchozí stavební činností (obr. 22).^{14, 15} V její horní části se zachovaly fragmenty původní omítky, které odpadávaly. Součástí

¹⁰ KROUZ, Jarin a Markéta KROUZOVÁ. *Restaurátorský průzkum*. Nepublikovaný restaurátorský průzkum. 1996.

¹¹ ibidem s. 4.

¹² ibidem s. 4.

¹³ BERANOVÁ, Anežka, LHOTÁK, Jan a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum: Interiérová malířská výzdoba kaple sv. Františka Xaverského v Dolním Přímu*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2015. s. 31.

¹⁴ BARTA, Jaromír. *Restaurátorská zpráva – štuky interieru zámecké kaple Františka Xaverského Dolní Přím*. Nepublikovaná restaurátorská zpráva. Pomezí, 1997. s. 3.

štukatérských prací bylo položení nové jádrové omítky v dolní části niky, plocha byla následně vypracována v hlazeném štuku. V horní části byly odpadlé a snesené fragmenty vráceny do vápenných lůžek na původní místo na zdi (obr. 23). Zbývající plocha oltářní zdi byla zakryta ochrannou štukovou vrstvou.¹⁶

Po dokončení štukatérských prací došlo k neodbornému rozšíření sond bývalým starostou obce. Odkryv se týkal iluzivního oltáře a nástropních maleb v zrcadlech. V oblasti oltářní zdi byly sondy rozšířeny v pravé části na druhou nejstarší vrstvu (rokokovou) a v levé části na nejstarší dochovanou vrstvu (barokní). V levé části tím došlo k nenávratné ztrátě druhé barevné vrstvy, a tak ke znemožnění její ucelené prezentace.

Další komplexní průzkum nástěnných maleb v kapli provedli studenti FR UPa v roce 2015. Výsledkem průzkumu bylo mimo jiné posunutí datace jednotlivých vrstev oproti závěrům z předchozího průzkumu a redukce počtu vrstev oproti třem (uvedeným v průzkumu Krouzových) na dvě. Z níže uvedeného rozdělení barevných vrstev a jejich datace vycházíme i v této dokumentaci.

Vznik první barevné vrstvy (barokní), do které spadá oltářní architektura vlevo od oltářní niky, byl datován před rok 1714, kdy byla kaple vysvěcena.

Do druhé barevné vrstvy, která byla nově datována mezi roky 1714 a 1773, podle průzkumu spadala kromě nástropních maleb v rámech a druhé vrstvy oltářní architektury (vpravo od oltářní niky) také celoplošná výmalba stropu s rokokovým tvaroslovím, odstraněná v rámci rekonstrukce kaple. Patrně šlo o komplexní celistvou výzdobu kaple, která chybnými závěry z roku 1996 přišla o svou značnou část.

3.2 Metody a cíle navazujícího rozšířeného průzkumu

Provedený průzkum navázal na průzkum FR UPa z roku 2015, s jehož výsledky se zcela ztotožňuje. Měl za cíl jej rozšířit a doplnit, přičemž se zaměřil na malby na oltářní zdi v presbytáři kaple, a to především na jejich nově odkryté části. Cíle průzkumu jsou konkrétně popsány u následujících kapitol věnujících je jednotlivým metodám průzkumu.

- Uměleckohistorický průzkum

Rešerše předloh a podkladů

- Restaurátorský průzkum

Vizuální průzkum v rozptýleném denním světle

Vizuální průzkum v ostrém bočním nasvícení

Vizuální průzkum v UV záření

Průzkum poklepem

- Chemicko-technologický průzkum

Odběr vzorku pro chemicko-technologický průzkum a jeho analýza

¹⁵ Dle ústního sdělení zdejších obyvatel byl ve středu oltářní stěny v minulosti vybourán otvor.

¹⁶ BÁRTA, Jaromír. *Restaurátorská zpráva – štuky interieru zámecké kaple Františka Xaverského Dolní Přím*. Nepublikovaná restaurátorská zpráva. Pomezí, 1997. s. 3.

3.3 Uměleckohistorický průzkum

3.3.1 Historický vývoj kaple a její malířské výzdoby

Uměleckohistorická rešerše s cílem popsat vývoj objektu (kaple) a jeho interiérové malířské výzdoby byla provedena již v rámci průzkumu z roku 2015¹⁷ (výsledky této rešerše jsou shrnuty v kapitole 3.1 *Předchozí restaurátorské průzkumy a zásahy*). Jako podklady pro ni byly použity stavebně historický průzkum z roku 1990 vypracovaný Simonou Vlčkovou, stručný průzkum archivů, provedený Klárou Zářeckou, a běžně dostupné publikace zabývající se historií památek. Po obrazové stránce byl přínosný restaurátorský průzkum manželů Krouzových z roku 1996,¹⁸ dokumentující fotograficky stav interiéru kaple před rekonstrukcí a vzhled sond, a také restaurátorská zpráva J. Bárty,¹⁹ v níž je fotograficky zachycen stav zdi a omítek kaple před a v průběhu rekonstrukce.

3.3.2 Popis díla po odkryvu

Po odkryvu byla odhalena veškerá plocha druhé fáze výmalby, tj. bohatě barevná malba iluzivní oltářní architektury v rokokovém stylu (stav oltářní stěny po odkryvu maleb zachycují obr. 4, 24 a 25). Následuje popis maleb na oltářní stěně ve stavu, v jakém se nalézaly po odkryvu. Oltářní nika byla po pravé straně ohraničena pilířem s dříkem šedé barvy, nahoře zakončeným profilovanou římsou růžové barvy s tmavě červeným stínováním a vlysem v zelené barevnosti s ozdobnou kanelurou. Římsa ukončující pilíř nesla ozdobnou rokokovou vázu provedenou technikou *grisaille*²⁰ v odstínech zelené a hnědé s okrovými rokajemi, původně zdobenými lineárním zlacením. Osově symetricky se nalevo od niky nacházela druhá taková váza, obě byly dochované jen částečně. Napravo od dříku pilíře probíhal svislý červenohnědý pruh lemovaný z obou stran modrými s iluzivním mramorováním. Tyto pásy s největší pravděpodobností představovaly dřík dalšího pilíře, dochovaného pouze částečně. Dole byl tento pilíř ukončen nejspíše soklem v červených barvách, jak lze usuzovat z dochovaných fragmentů. Na pomyslném vrcholu pilíře bylo možné pozorovat fragment profilované římsy a vlysu stejné barevnosti, jako u druhého pilíře. Napravo od tohoto pilíře se podél celého iluzivního oltáře táhl svislý zelenohnědý pruh, který měl nejspíše představovat stín iluzivní architektury (stín stejné barevnosti se objevoval i v pozadí jiných částí architektury).

Napravo od zelenohnědého stínu architektury se táhl další svislý pruh světlemodré barvy, který patrně představoval pozadí architektury. Kolem oblouku niky obíhala profilovaná římsa provedená v růžových odstínech. Horní část niky byla vyplněna rokajovým dekorem stejné barevnosti jako vázy. Výplň niky a segmenty, které tvoří pozadí vázám, byly pojednány chladnou zelenou barvou a orámovány lizénovými rámci světlemodré barvy. Napravo od niky v popředí architektury byla při odkryvu odhalena figura, mužská postava namalovaná technikou *grisaille* v odstínech bílé až tmavě hnědé, držící korunovanou lebku. Postava svou výškou přesahovala třetinu výšky oltářní zdi, její levá část (nejblíže nice) se nedochovala. Soudě dle atributů a ošacení se s největší pravděpodobností jedná o jezuitského světce sv. Františka Borgiu. Je pravděpodobné, že na malbě nalevo od oltářní niky, se osově symetricky k pravé části zdi nalézala v popředí architektury rovněž postava světce.

Na zbytku odkryté části se nacházela starší vrstva malby zobrazující rovněž iluzivní oltářní architekturu. Ta byla v tomto případě tvořena sloupovím červenavé barevnosti s okrovými patkami a hlavicemi korintského řádu, nesoucími zřejmě fronton segmentového tvaru.

¹⁷ BERANOVÁ, Anežka a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace: Restaurování nástrovní malby s námětem „sv. František Xaverský uklidňující mořskou bouři“*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2017. s. 14.

¹⁸ KROUZ, Jarin a Markéta KROUZOVÁ. *Restaurátorský průzkum*. Nепublikovaný restaurátorský průzkum. 1996.

¹⁹ BÁRTA, Jaromír. *Restaurátorská zpráva – štuky interieru zámecké kaple Františka Xaverského Dolní Přím*. Nепublikovaná restaurátorská zpráva. Pomezí, 1997.

²⁰ *Grisaille* je technika malby, při které je obvykle použito pouze odstínů šedi či hnědi.

Obr. 04 Celkový pohled na oltářní stěnu. Stav po odkryvu.

3.3.3 Ikonografie maleb

Novým zjištěním oproti předchozímu průzkumu byla existence malované figury v druhé vrstvě malby, napravo od oltářní niky. Díky dohledaným analogiím byla postava identifikována jako sv. František Borgia (někdy též Borgiáš).²¹

Sv. František Borgia žil v letech 1510 až 1572, byl synem španělského vévody, knězem a členem Tovaryšstva Ježíšova. Tento jezuitský světec byl svatořečen roku 1671. Sv. František Borgia bývá zobrazován v řádové jezuitské sutaně a biretu, jeho atributem je lebka korunovaná vévodskou korunou, monstrance či kalich.²² Mívá i charakteristické rysy tváře – výrazný nos římského typu a špičatou bradku či krátké vousy. Oděv i atribut světce na rokokové malbě na oltářní zdi se s tímto popisem zcela shodují.

3.3.4 Předlohy a analogie nástěnných maleb

Součástí uměleckohistorického průzkumu bylo také dohledání analogií, které sloužily k identifikaci postavy světce a mohly být později použity jako podklady k případným rekonstrukcím chybějících partií malby na oltářní stěně, a to jak v oblasti iluzivní architektury, tak figury.

Pro iluzivní oltářní architekturu v rokokovém stylu v kapli sv. Františka Xaverského byly dohledány analogické nástěnné malby iluzivních oltářních architektur pocházející z podobného období a nacházející se v kostelech v Královehradeckém kraji. V okolí Dolního Přímu se takových kostelů nachází hned několik. Za autory jejich výmalby jsou považováni Josef nebo Václav Kramolínovi.^{23, 24} Za nejbližší dolnopřímské rokokové iluzivní architektury (z hlediska tvarosloví) byly shledány malované oltáře z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové (obr. 12), kostela Nanebevzetí Panny Marie v Nové Pace (obr. 13) a kostela Všech svatých v Lázních Bělohrad (obr. 14).

Figury stylově obdobné figuře na oltářní stěně byly dohledány rovněž na nástěnných malbách ve výše zmíněných kostelech, kde se na iluzivních oltářích objevují postavy světců namalované technikou *grisaille* v šedo či hnědo bílých tónech. Podobné figury se objevují také jako součást výmalby refektáře Profesního domu na Malé Straně v Praze, opět od J. Kramolína.

K identifikaci figury a jako podklad k jejím případným rekonstrukcím byly dohledány analogie z různých oblastí výtvarného umění, na kterých se projevuje poměrně ustálená interpretace podoby sv. Františka Borgii i jeho oděvu. Vybrané analogie jsou přiloženy v rámci *Fotografické dokumentace* (obr. 9–11).

3.4 Restaurátorský průzkum

Hlavní část průzkumu byla realizována až po kompletním odkryvu maleb na oltářní zdi, v březnu 2017. Zkoumán byl stav a rozsah dochovanosti jednotlivých fází výmalby na nově odkryté části oltářní stěny, malířská technika obou vrstev, dále poškození maleb a druhotné zásahy, rozsah jednotlivých poškození a jejich příčiny.

K průzkumu byly použity převážně neinvazivní metody. Po odkryvu byla malba zkoumána v rozptýleném denním světle, v ostrém bočním nasvícení a v UV záření. Rovněž byl proveden průzkum poklepem. Z invazivních metod byl realizován pouze odběr vzorku pro chemicko-technologickou analýzu.

²¹ E-mailová korespondence s Mgr. Vladislavou Říhovou, Ph.D. [online], 7.4. 2017; e-mailová korespondence s Mgr. Jiřím Kaše [online], 23.3. 2017.

²² RUSINA, Ivan a Marian ZERVAN. *Životy svätých: ikonografia*. Bratislava: Pallas, 1994. s. 203.; ATTWATER, Donald a Jitka MATĚJŮ. *Slovník svätých*. Vimperk: Papyrus, 1993. s. 142–143.

²³ Josef Kramolín (1730–1802) – český malíř nástěnných maleb, Václav Kramolín (1733–1799) – bratr J. Kramolína, rovněž malíř.

²⁴ jak uvádí Čobanová ve své práci *Dílo bratří Kramolínů na území Čech*.

3.4.1 Vizualní průzkum v rozptýleném denním světle

Kromě techniky, námětu a rozsahu dochování obou fází výmalby bylo možné v denním světle posoudit jejich stav včetně typů a rozsahu poškození a druhotných zásahů na barevných vrstvách a omítkách.

3.4.1.1 Rozsah dochování maleb

Po celkovém odkryvu bylo zjištěno, že na oltářní stěně zaujímá dochovaná malířská výzdoba zhruba 55 % její plochy. Potvrdilo se, že se jedná o dvě fáze výmalby, které byly charakterizovány jako barokní a rokoková. Je možné, že ani na počátku nebyla malba provedena v celé ploše stěny, ale tvořila pouze pozadí skutečnému oltáři, který vystupoval do prostoru presbytáře.

V denním osvětlení byl zkoumán rozsah dochování obou vrstev malby (viz grafický zákres 1). První fáze výmalby se zachovala patrně na většině plochy oltářní stěny s dochovanými malbami. Z větší části byla však pohledu skryta pod druhou fází výmalby. Viditelná byla na většině levé části stěny, dále bylo možné ji pozorovat na sondě v horní třetině zdi vpravo od niky. Druhá fáze výmalby se nedochovala v takovém rozsahu. Vlevo od oltářní niky se svrchní vrstva zachovala pouze v horní čtvrtině zdi, na zbytku byla odstraněna během předchozích restaurátorských i neodborných zásahů. V nice se druhá fáze výmalby zachovala v téměř celé ploše s dochovanou malbou, vpravo od niky na cca 80 % plochy s malbou, i když lokálně pouze ve formě růžového podkladového nátěru (ztráta rovněž v důsledku předchozích zásahů). Ve spodní třetině zdi vpravo od niky je tato vrstva dochovaná pouze fragmentárně.

3.4.1.2 Technika maleb

Starší malba byla provedena na do hladka ukletovaný štuk narůžovělé barvy a působila vzdušně až transparentně. Barevná vrstva se zdála kompaktní. V levé části oltáře byla nalezena rozkresba grafitem či olůvkem. Tato rozkresba geometricky lemovala např. malbu patek u iluzivních sloupů (obr. 27).

Naopak novější malba byla nanášena v silné vrstvě na růžový podkladový nátěr plněný pískem a měla hrubý povrch. Místy (především ve světlech na figuře) byla malba pastózní, se zřetelnými stopami po tazích štětce.

3.4.1.3 Stav maleb a popis poškození

Původní omítková vrstva, tvořící podklad malbám, byla rozrušena sítí trhlin, místy zasahujících až do zdiva. Nejvýraznější byla statická trhlinka táhnoucí se svisle od horního okraje stěny skrze levou část niky až do levé spodní části oltářní stěny. Trhlinka byla široká cca 3–5 cm, hluboká místy až několik cm. Zřejmě souvisela s narušenou statikou budovy (v současnosti by měly být statické problémy stabilizovány). Drobnější trhliny se objevovaly především v horní části stěny, v nice a v oblasti figury. Mezi trhlinami v nice se objevovaly partie nesoudržných omítek tvořených pohyblivými dutinami.

Trhliny širší několika milimetrů byly druhotně vytmeleny. V celé ploše restaurovaných maleb byla patrná místa se ztrátou omítkové vrstvy, v některých případech včetně jádrové omítky. Většina míst se ztrátou omítkové vrstvy byla druhotně vyspravena tmely. Na oltářní stěně byly rozpoznatelné tři typy tmelů. Patrně nejstarší byl sytě okrový tmel s jemnou strukturou a velmi nízkou soudržností (obr. 31, 32), pocházející zřejmě z období mezi vznikem první a druhé malby, soudě podle toho, že v některých místech barokní malbu překrýval. Byly jím zatmeleny defekty v celé ploše oltářní stěny včetně široké statické trhliny v levé horní části stěny. Především ve spodních partiích stěny se vyskytoval světle šedý, tvrdý tmel s velmi hrubozrnnou strukturou (pravděpodobně cementový), jenž nebyl přesněji datován (obr. 29, 30). Dále se objevoval světle okrový, do hladka utažený tmel (obr. 32), pocházející z opravy z roku 1997,²⁵ který byl použit rovněž v celé ploše stěny (včetně

²⁵ BÁRTA, Jaromír. *Restaurátorská zpráva – štuky interieru zámecké kaple Františka Xaverského Dolní Přím*. Nepublikovaná restaurátorská zpráva. Pomezí, 1997. obr. 42, 51.

velkého tmelu v pravé horní části) a který často přesahoval přes úroveň původní omítky. Některé druhotné tmely se drolily či byly zcela vypadané.

Dále bylo v denním světle možné pozorovat sondy z předchozích restaurátorských zásahů (obr. 33, 34), některé neodborně rozšířené. Tyto sondy byly příčinou ztráty rokokového barevného souvrství, místy kromě podkladového nátěru, místy včetně něj (obr. 26). V drobných oblastech způsobily ztrátu maleb z obou fází výmalby. Ke ztrátě rokokové barevné vrstvy došlo i mimo sondy, a to zejména na okrajích malby, kde se původní omítka stýká s novodobým tmelem, a ve spodní části stěny kolem druhotných vysprávek.

Také bylo možné sledovat šupinovatění a odlupování rokokové barevné vrstvy z důvodu ztráty adheze k podkladovému nátěru či ztráty adheze podkladového nátěru ke spodní, barokní vrstvě, a to na různých místech malby v různé míře. Nejvíce tímto fenoménem trpěla barevná vrstva v pravé dolní části stěny, kde se dochovala pouze ve fragmentech, a vpravo uprostřed, kde se dochoval pouze rokokový podkladový nátěr. V některých oblastech byla rokoková malba v různé míře zpráškovatělá. Nejvíce byl tímto poškozením zasažen světle modrý pruh táhnoucí se po okraji rokokové iluzivní architektury. Jinde nebyl povrch malby zpráškovatělý vůbec (např. v oblasti figury).

Na povrchu rokokové malby v nice byly pozorovatelné zažloutlé stékance, směřující shora, od druhotného tmelu. Stékance mohly vzniknout při tmelení defektu nad touto oblastí, nebo prosakováním jílových částic ze spodních vrstev omítky. Dále byl povrch rokokové i barokní malby lokálně znečištěn okrovými zákaly, které se vyskytovaly kolem tmelů v nice a vlevo nad nikou a které patrně vznikly nedokonalým zamytím okrajů těchto tmelů při jejich nanášení.

V denním světle byly viditelné ztmavlé fragmenty zlacení lineárního charakteru na rokokové vrstvě malby. Dochovaly se pouze drobné pozůstatky zlacení, a to především v místech, kde zlacené linie původně lemovaly a stínovaly okraje rokajů (na rokajích váz, na fragmentech rokajů zdobících hlavici a dříví pilíře zcela vpravo a na fragmentech rokajů v pravé dolní části stěny). V jednom místě ve spodní části roucha světce bylo možné pozorovat fragment zlacení, který byl následně překryt další vrstvou barvy (obr. 36).

Třídník poškození

Ztráta omítkové vrstvy		
Popis	Lokálně se na oltářní stěně nacházela prohlubně způsobené ztrátou omítkové vrstvy, většinou druhotně zatmelené. Nejrozsáhlejší výskyt tohoto poškození byl v oblasti statické trhliny a v oblasti velkého tmelu (který kryje ocelové štítové desky táhel) ²⁶ vpravo nahoře.	
Rozsah	Lokální, v celé ploše restaurovaných maleb.	
Příčina	Nesoudržnost omítkové vrstvy; mechanické poškození.	

Ztráta rokokové barevné vrstvy včetně podkladového nátěru		
Popis	Ztráta rokokové vrstvy včetně podkladového nátěru, odhalující vrstvu barokní. K nejrozsáhlejší ztrátě rokokové malby došlo na levé straně stěny, dále ve spodní části stěny napravo a na okrajích malby, kde se původní omítka stýká s novodobým tmelem.	
Rozsah	V různé míře v celé ploše maleb.	
Příčina	Ztráta koheze mezi rokokovou a barokní malbou; sondážní průzkumy z 90. let 20. stol. a z roku 2015; patrně také nešetrné provádění druhotných vysprávek.	

²⁶ BÁRTA, Jaromír. *Restaurátorská zpráva – štuky interieru zámecké kaple Františka Xaverského Dolní Přím*. Nepublikovaná restaurátorská zpráva. Pomezí, 1997. obr. 51.

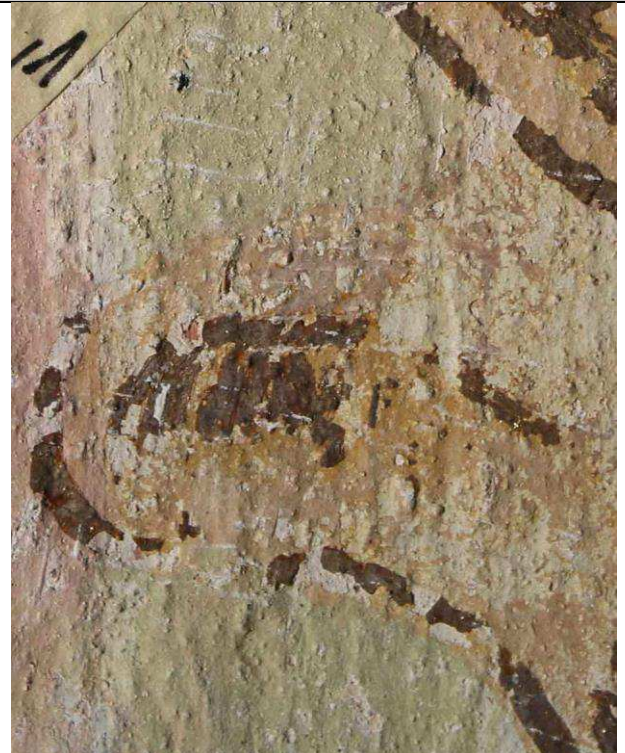
Ztráta rokokové barevné vrstvy vyjma podkladového nátěru		
Popis	Místy došlo ke ztrátě barevného souvrství rokokové malby, přičemž její narůžovělý podkladový nátěr zůstal zachován. Ke ztrátě došlo více způsoby, a to samovolně i záměrným odkryvem.	
Rozsah	Rozsáhlá plocha na restaurovaném úseku vpravo nahoře, lokálně po celém úseku.	
Příčina	Sondy z předchozích průzkumů; neodborné rozšíření sond z 90. let; ztráta koheze mezi rokokovým podkladovým nátěrem a následujícím rokokovým barevným souvrstvím.	

Šupinatění rokokové barevné vrstvy		
Popis	Lokálně docházelo k odlupování barevné vrstvy v šupinách.	
Rozsah	V různé míře v celé ploše maleb.	
Příčina	Ztráta koheze mezi podkladovým nátěrem pro rokokovou malbu a starší barokní vrstvou; ztráta koheze mezi jednotlivými barevnými vrstvami v rámci rokokové malby.	

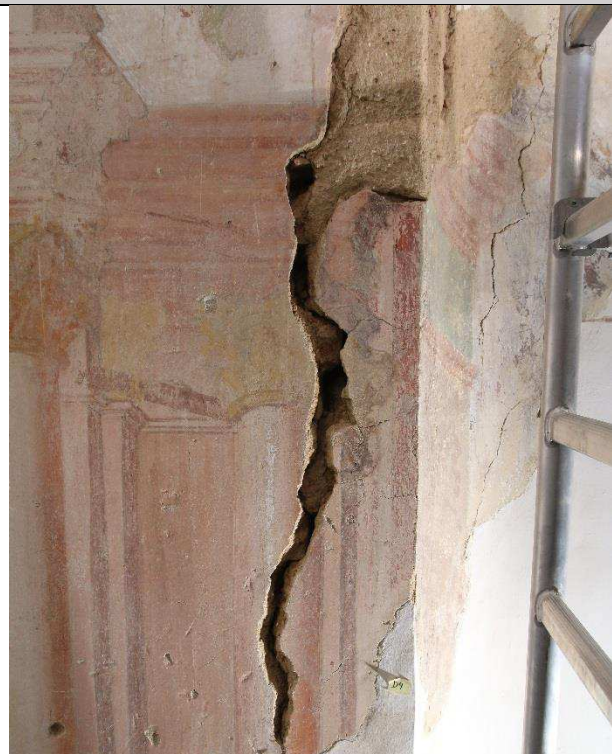
Práškovatění rokokové barevné vrstvy	
Popis	Míra zpráškovatění se u jednotlivých barevných odstínů lišila. Některé odstíny nevykazovaly práškovatění vůbec, jiné byly mírně až silně zpráškovatělé.
Rozsah	Některé odstíny – nejvíce světle modrý pruh lemující rokokovou malbu, narůžovělý podkladový nátěr rokokové vrstvy.
Příčina	Ztráta koheze rokokové barevné vrstvy.

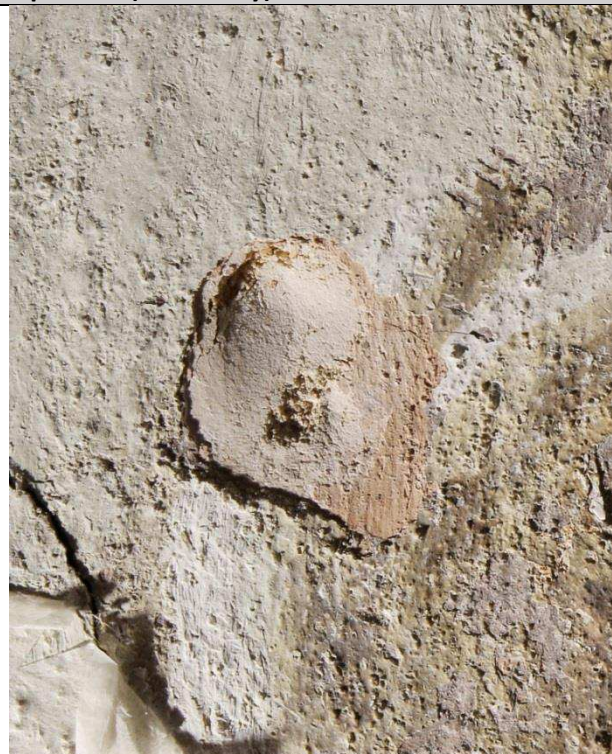
Ztmavlé zlacení či jeho ztráta	
Popis	Lineární zlacení se dochovalo pouze fragmentárně. Veškeré dochované zlacení bylo ztmavlé, až na nepatrné fragmenty se zachovanou zlatou barevností.
Rozsah	Lineární dekor rokajů a iluzivní architektury.
Příčina	oroze metalu; ztráta kovu v důsledku oslabené adheze k podkladu.

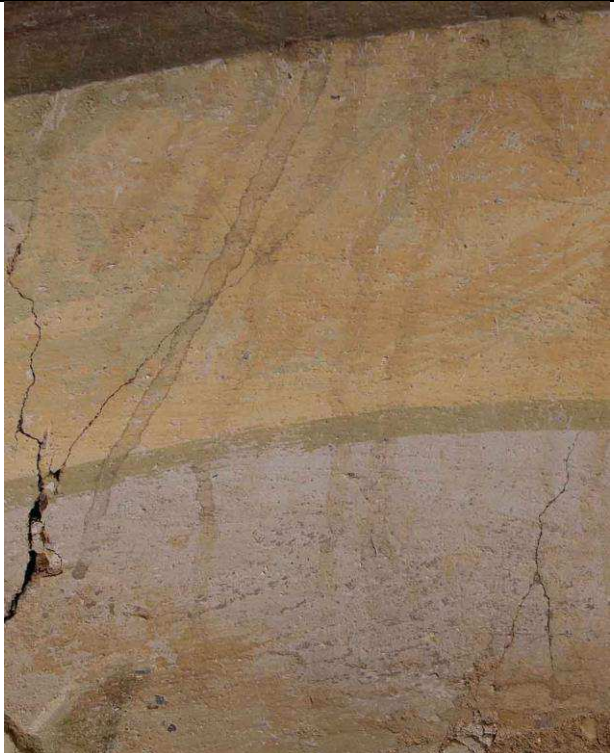
Trhliny a praskliny v omítkové vrstvě		
Popis	Omítka byla narušena vertikálními trhlinami. Jejich šířka byla v rozsahu milimetrů až centimetrů. Na některých místech trhlin došlo k posunu zdiva ve směru kolmém na stěnu, čímž se dostal každý z okrajů trhliny na jinou úroveň (rozdíl obou úrovní je v řádu milimetrů). Ve větších trhlinách se vyskytovalo částečně rozvolněné zdivo.	
Rozsah	Především v horní části stěny, v nise a podél ní po obou stranách. Trhliny se téměř vždy táhly od horního okraje zdi dolů nebo směrem od druhotných vysrávek do stran.	
Příčina	Praskliny a trhliny byly patrně způsobeny posunem zdiva. Statické problémy budovy v současné době nepřetrvávají.	

Statická trhлина		
Popis	Statická trhлина se táhla od horního okraje stěny podél niky nalevo až do poloviny stěny.	
Rozsah	Šířka trhliny byla cca 3–5 cm. Zasahovala do úrovně zdiva.	
Příčina	Pravděpodobně souvisela s narušenou statikou budovy. Statické problémy v současné době nepřetrvávají.	

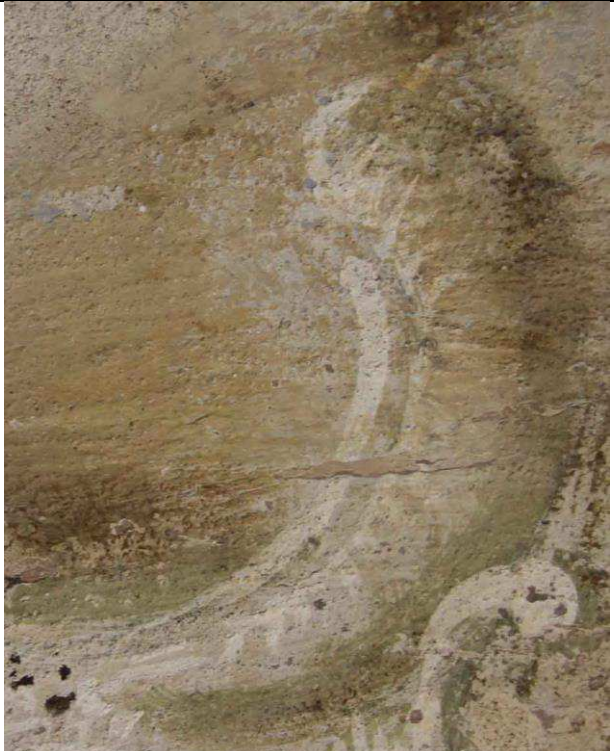
Dutiny		
Popis	Dutiny se nacházely lokálně v celé ploše stěny, častěji v okolí prasklin, a zasahovaly různě hluboko.	
Rozsah	Lokálně v celé ploše stěny; dutiny měly několik centimetrů až několik desítek centimetrů v průměru.	
Příčina	Ztráta adheze svrchní omítky k jádrové, či jádrové omítky ke zdivu.	

Defekty mechanického původu (vtlačení)		
Popis	Místa nepravidelných tvarů, kde byla omítková vrstva, většinou i s barokní barevnou vrstvou, vtlačena pod úroveň okolní omítky.	
Rozsah	Drobné, lokální.	
Příčina	Patrně nárazy tvrdých předmětů do stěny.	

Zažloutlé stékance	
Popis	Zažloutlé stékance.
Rozsah	Stékance se nacházely pouze v oltářní nise, a to pod druhotnými tmely či pod stropem.
Příčina	Patrně zatékání a vyplavování jílových částic ze spodních vrstev omítky skrze praskliny, či nečistoty vyplavené při nanášení druhotných tmelů.

Okrové zákaly	
Popis	Lokálně se vyskytovaly okrové zákaly na rokokové i barokní barevné vrstvě.
Rozsah	Horní část niky a oblast nalevo od niky.
Příčina	Patrně špatné zamytí okolí tmelů při jejich nanášení.

3.4.2 Vizuelní průzkum v ostrém bočním nasvětlení

Nasvícení povrchu maleb ostrým bočním světlem zviditelnilo rozdílnou strukturu povrchu obou fází výmalby. Starší vrstva malby byla zcela hladká, zato vrstva mladší měla povrch hrubý, silně strukturovaný a byla nanášena v silné vrstvě (obr. 35, 38). V oblastech světel (např. na figuře světce) se projevila pastóznost malby s výraznými tahy štětce. Boční nasvícení také zvýraznilo některé typy

poškození. Mezi ně patřilo mechanické poškození omítky (vtlačená místa), patrně způsobené nárazy tvrdých předmětů do zdi. Dále praskliny, u nichž místy došlo k posunu zdiva ve směru kolmém na stěnu takovým způsobem, že každý z okrajů praskliny se nachází na jiné úrovni (obr. 37).

3.4.3 Vizualní průzkum v UV záření

UV záření bylo použito především pro svou schopnost zviditelnit některé materiály s typickou luminiscencí, které jsou v denním světle nerozpoznatelné, s cílem objasnit specifické materiálové složení barevné vrstvy a jejího podkladu. Průzkum byl proveden pomocí UV světla *UVA SPOT 400T* značky Hönle UV Technology se zářením o vlnové délce 315–400 nm. Z průzkumu byly pořízeny digitální fotografie na fotoaparát *Canon EOS 70D* bez použití jakéhokoli optického filtru. Fotografický záznam průzkumu v UV záření zachycují snímky 39–54).

V UV záření vykazovala rokoková malba v některých partiích poměrně výraznou bílo-modrou luminiscenci, která ji odlišovala od spodní, barokní malby, jež ve většině ploch neluminovala žádnou výraznější barvou. Odstín a intenzita namodralé fluorescence se lišila podle konkrétních tónů použitých v rokokové malbě. Světlé úseky (nejvýrazněji světla na figuře a rokajích) luminovaly světle modře až bíle, zatímco u tmavších částí malby (stíny na figuře, pilíř, dva tmavé svislé pruhy napravo) a u podkladového nátěru byla luminiscence mnohem méně výrazná, tyto partie se jevily jako tmavě modré. Zelené středy nik a segmenty na pozadí váz měly v UV záření tmavě modrou barevnost, jež by mohla odpovídat předpokládanému použití zeleného měďnatého pigmentu. Bílo-modrá fluorescence světlých partií malby by mohla být způsobena vyšším obsahem vápenného pojiva. Nelze však vyloučit ani organickou příměs v barvách, jež může vykazovat také výraznou světlou luminiscenci.

Zlacení se v UV záření projevilo výraznou bílo-oranžovou luminiscencí. Lze předpokládat, že luminoval organický podklad zlacení. UV záření zvýraznilo zlacená místa (obr. 47) a ukázalo i prvky, které v denním světle nebyly pozorovatelné. Například odhalilo jinak neviditelné rokaje na váze vlevo a rokajový dekor na svislém červeném pruhu v pravé části stěny.

Na barokní vrstvě luminovala pouze světla na sloupech v levé části oltářní stěny, a to světle žlutou luminiscencí.

3.4.4 Průzkum poklepem

Poklepem byly zjištěny dutiny nacházející se v různých hloubkách pod povrchem malby. Dutiny byly zaznamenány v celé ploše oltářní stěny, především v oblastech trhlin, ale i mimo ně. Přesná lokace dutin a jejich odhadovaný rozměr je vyznačen v grafickém záznamu 2. V některých místech byla omítka natolik uvolněná, že při poklepu bylo možné pozorovat její pohyb.

3.5 Chemicko-technologický průzkum

Chemicko-technologický průzkum proběhl ve dvou fázích, obě byly provedeny Ing. Petrou Lesniakovou, Ph.D. z Fakulty restaurování. První z nich byla součástí restaurátorského průzkumu z roku 2015,²⁷ druhá se vázala přímo k průzkumu před restaurováním maleb na oltářní stěně.²⁸ Zpráva ze druhého chemicko-technologického průzkumu je přiložena (viz příloha č. 1). Cílem obou průzkumů bylo určení stratigrafie povrchových úprav a materiálové složení vybraných vrstev, případně techniky maleb.

3.5.1 Vzorek odebraný k analýze

Celkem byly z oltářní stěny odebrány tři vzorky. U všech se jednalo o vzorky souvrství omítky a barevných vrstev z obou fází výmalby, určené k nábrusu.

²⁷ LESNIAKOVÁ, Petra. *Mikroskopický průzkum vzorků nástěnné malby Dolní Přím, zámecká kaple sv. Františka Xaverského*. Nepublikovaná technologická zpráva. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2015.

²⁸ LESNIAKOVÁ, Petra. *Materiálový průzkum vzorků nástěnné malby Dolní Přím zámecká kaple sv. Františka Xaverského*. Nepublikovaná technologická zpráva. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2017.

Během průzkumu v roce 2017 byl z restaurovaných maleb odebrán jeden vzorek (označený v technologické zprávě jako D7/ZV1) za účelem zjištění způsobu zlacení (materiálového složení podkladu pro zlacení i zlacení samotného). Vzorek byl odebrán ze zbytku zlacení na svrchní vrstvě malby v levém horním rohu malby oltáře. Zároveň byl pro porovnání odebrán vzorek z pozůstatku zlacení na štukovém rámu z nástropního zrcadla v presbytáři (S/ZV2).

V rámci průzkumu v roce 2015 byly z oltářní stěny odebrány dva vzorky. První (VP4) pocházel ze zeleného vlýsu pilíře iluzivní architektury. Druhý (VP7) pak ze středu niky.

3.5.2 Výsledky chemicko-technologického průzkumu

Výsledky obou chemicko-technologických průzkumů napomohly orientaci v barevných vrstvách a částečně objasnily techniku jednotlivých vrstev, materiálové složení omítek, barevných vrstev i zlacení a jsou zahrnuty v kapitole 3.6.2 *Historický vývoj díla*.

3.6 Komplexní vyhodnocení průzkumu

3.6.1 Popis díla a jeho námětu (ikonografie)

Námětem obou fází výmalby oltářní stěny je iluzivní oltářní architektura, liší se však tvaroslovím i barevností. Starší malba, zachycující barokní architekturu v červených a okrových tónech, byla vyhodnocena jako barokní. Mladší fáze výmalby, označená jako rokoková, se vyznačuje mnohem širší barevnou škálou v obvyklé rokokové barevnosti a rokokovými dekory. Na pravé části malby byla při odkryvu odhalena figura světce, nejspíš sv. Františka Borgii.

Detailně jsou obě vrstvy maleb popsány v kapitole 3.2 *Uměleckohistorický průzkum*.

3.6.2 Historický vývoj díla

Na základě průzkumů z let 2015 a 2017 byly popsány všechny vrstvy nalezené na oltářní stěně. Vrstvy jsou řazeny chronologicky dle doby vzniku.

3.6.2.1 *Technika a datace restaurovaných vrstev*

- Historická omítka

Omítka tvořící podklad restaurovaným nástěnným malbám se skládá ze dvou vrstev. Na cihlovém zdivu je nanесena jádrová omítka v tloušťce zhruba 4 cm. Následuje štuk silný přibližně 1 cm, který je lehce růžové barevnosti. Štuk je do hladka ukletovaný.

- První barevná vrstva

Nejstarší dochovanou barevnou vrstvou je iluzivní oltářní architektura v cihlově červené barevnosti (její odkrytá část je vyznačena na grafickém záznamu 1). Pravděpodobně se nachází v celém rozsahu oltářní stěny, kde je dochována historická omítka. V oltářní nische byla k této vrstvě přiřazena modrá vrstva, ve které chemicko-technologický průzkum prokázal smalt.²⁹

Na hladkou, pravděpodobně vyzrálou omítku na bázi bílého vzdušného vápna, plněnou převážně křemičitým pískem, byla nanесena vrstvená secco malba, pojená s největší pravděpodobností vápnem. Pouze u jednoho vzorku není způsob nanесení podkladu zcela zřejmý a nelze vyloučit lokální nanесení podkladových vrstev na ještě vlhkou omítku.³⁰ Základ pro barokní

²⁹ LESNIAKOVÁ, Petra. *Mikroskopický průzkum vzorků nástěnné malby Dolní Přím, zámecká kaple sv. Františka Xaverského*. Nepublikovaná technologická zpráva. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2015. s. 16.

³⁰ LESNIAKOVÁ, Petra. *Mikroskopický průzkum vzorků nástěnné malby Dolní Přím, zámecká kaple sv. Františka Xaverského*. Nepublikovaná technologická zpráva. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2015. s. 9, 16, 17.

malbu tvořila rozkresba grafitem či olůvkem, jejíž fragmenty byly nalezeny v levé části oltáře při patkách iluzivních sloupů.

Původní podoba architektury se pravděpodobně lišila od současného vzhledu. Je zřejmé, že malba byla více vrstevnatá, modelace bohatší a barevnost intenzivnější ve světlech i stínech. K sejmutí těchto detailů patrně došlo při aplikaci následující vrstvy či při neodborném odkryvu.³¹

Vzhledem k tomu, že jde o první barevnou vrstvu v interiéru kaple, a s ohledem na nález typického barokního pigmentu (smaltu), byla tato vrstva přibližně datována do doby vzniku kaple a jejího vysvěcení (přibližně 1714).

- Druhá barevná vrstva

Do druhé etapy vývoje maleb je řazena přemalba iluzivního oltáře bohatší barevností a rokokového tvarosloví (vyznačena na grafickém záznamu 1). Do stejného časového období spadají také figurální malby na obou nástropních zrcadlech, které jsou dle průzkumu provedeny na stejný podklad za použití obdobné techniky.

Před započítím této fáze malby byly pravděpodobně provedeny některé opravy, jako např. vytmelení prasklin v levé části oltáře. Druhá barevná vrstva byla provedena secco technikou. Přímo na první barevnou vrstvu byl nanesen silnější probarvený podkladový vápenný nátěr plněný pískem, laděný do růžového tónu. Následná malba byla provedena vrstvením barev pojených vápnem, případně vápnem modifikovaným přísadkou bílkovin. Lokálně se na barevné vrstvě nacházelo lineární zlacení, které mělo kresebně podpořit a zvýraznit malované tvary. Obrysové linie kopírující tvar rokajů a váz byly doplněny šrafováním. Zlacení bylo provedeno plátkovým metalem na organický podklad, nejspíše mordant. Dochované fragmenty zlacení jsou ztmavlé, pouze výjimečně lze nalézt velmi drobný úlomek s dochovanou zlatavou barevností.³²

Stylově, ale i na základě historických souvislostí, byla tato etapa výmalby průzkumem datována do doby od 60. let 18. století³³ po rok 1773, kdy byl zrušen jezuitský řád a objekt získal jiné využití. Prvky této vrstvy, zejména rokajové tvarosloví a užití lineárních zlatých akcentů, charakterizují vrstvu jako rokokovou.

3.6.2.2 Následující vrstvy

- Bílý nátěr

Na místech, kde malba nebyla odkryta při posledních zásazích v 90. letech, překrýval její povrch monochromní bílý nátěr, obsahující místy stébla slámy (obr. 62). Byla jí zakryta veškerá dochovaná výmalba v interiéru kaple. Tato vrstva může souviset buď s přestavbou zámku v letech 1842–1843 nebo (dle Krouzových) pochází z roku 1866, kdy byla kaple přebudována na lazaret.³⁴

- Novodobá omítka, překryvné nátěry

Roku 1997 při rekonstrukci interiéru kaple byla opravena poškozená část oltářní zdi. V místě, kde byla omítka zcela zničená (část pod oltářní nikou a spodní dvě třetiny niky), byla nanesena nová omítka ve vrstvě jádra. Celá zeď pak byla přeštukována, vyjma velké sondy nalevo od niky a menší napravo od niky nahoře. Omítky byly v době vzniku monochromně přetřeny barvou v odstínu slonové kosti, později byla celá plocha přebílena.

³¹ BERANOVÁ, Anežka, LHOTÁK, Jan a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum: Interiérová malířská výzdoba kaple sv. Františka Xaverského v Dolním Přímu*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2015. s. 32.

³² LESNIAKOVÁ, Petra. *Materiálový průzkum vzorků nástěnné malby Dolní Přím zámecká kaple sv. Františka Xaverského*. Nepublikovaná technologická zpráva. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2017. s. 3.

³³ Ústní sdělení Mgr. Vladislavy Říhové, Ph.D., 7.12.2017.

³⁴ KROUZ, Jarin a Markéta KROUZOVÁ. *Restaurátorský průzkum*. Nepublikovaný restaurátorský průzkum. 1996. s. 3.

3.6.3 Stav díla a jeho příčiny

Jednotlivé typy poškození a jejich příčiny jsou podrobně popsány výše, v Třídníku poškození v kapitole 3.4.1.3 *Stav maleb a popis poškození*, tato kapitola obsahuje pouze jejich stručný výčet.

Stav původních omítek byl relativně špatný. Omítky byly nesoudržné, popraskané a na mnoha místech několikrát vyspravované různými druhy tmelů. Byly narušeny trhlinami, z nichž některé zřetelně zasahovaly až do hloubky zdiva. V okolí širších trhlin došlo k posunu zdiva, v jehož důsledku se okraje trhliny nacházely v jiné úrovni. Pod omítkami byly zjištěny dutiny (i pohyblivé), nejčastěji v okolí svislých statických trhlin (již neaktivních). Okraje doplněných novodobých velkoplošných tmelů v oblasti niky a jejím blízkém okolí nenavazovaly přímo na původní omítky s malbou, ale měly jinou úroveň a také struktura jejich povrchu se částečně lišila. Povrch omítek byl místy narušen drobnými defekty mechanického původu (vtlačen pod původní úroveň).

Barokní barevná vrstva byla patrně zachována téměř v celé ploše oltářní stěny, kde se dochovaly původní omítky, kromě drobných míst se ztrátou barevné vrstvy. Ke ztrátě došlo v důsledku sond z předchozích zásahů.

Rokoková barevná vrstva měla tendenci k práškovatění a odlupování v šupinách na spodnější vrstvy, a to narůžovělý podkladový nátěr, či na starší fázi malby. Na mnoha místech již došlo k jejímu úplnému odpadnutí. Obojí bylo způsobeno ztrátou adheze jednotlivých barevných vrstev rokokové malby, nebo mezi rokokovou a barokní malbou. Lineární zlacení, původně doplňující rokokovou malbu, se dochovalo pouze ve ztmavých, korodovaných fragmentech. V horní části stěny byla malba znečištěna zažloutlými stékanci a okrovými zákaly, které zřejmě vznikly v důsledku vyplavování jílových částic ze spodních vrstev omítky při zatékání, či se jednalo nečistoty vyplavené při nanášení druhotných tmelů. Částečná (kromě podkladového nátěru) či úplná ztráta rokokové fáze výmalby na rozsáhlé ploše byla způsobena restaurátorskými i neodbornými zásahy v minulosti.

Doplňky, v tomto případě druhotné tmely, byly často v nevyhovujícím stavu. Některé byly nesoudržné nebo již vypadané, u jiných byl nevyhovující jejich povrch, ať už strukturou, nebo úrovní zvýšenou nad úroveň původních omítek.

4 Zkoušky technologií a materiálů

4.1 Zkoušky čištění barokní malby

4.1.1 Cíl provedených zkoušek a použité materiály

Cílem zkoušek čištění barokní malby bylo odstranění reziduí druhotných vrstev z jejího povrchu. Zkoušky byly realizovány na levé straně restaurované stěny. Jednalo se o zkoušky suchého čištění, které bylo pro povrch barokní malby dostatečné, neboť se na něm nenacházely pouze pozůstatky bílého vápenného nátěru a prachové depozity.

Použité materiály: houba *Akapad*, čisticí štětce, houba *Wallmaster* (obr. 48).

4.1.2 Výsledky

Prostředek	Výsledek
houba <i>Akapad</i>	Na hladké ploše odstranění všech požadovaných znečištění.
čisticí štětec + voda	Na hladké ploše odstranění všech požadovaných znečištění, v prohlubních bylo zapotřebí mechanického namáhání. Nevýhodou této metody bylo vymývání zpráškovatělé barevné vrstvy.
houba <i>Wallmaster</i>	Pouze redukce požadovaných znečištění, a to pouze na hladké ploše.

4.1.3 Vybraný postup

Pro suché čištění povrchu barokní malby byla vybrána kombinace houby *Akapad* a čisticích štětců. Plošné čištění bylo provedeno houbou *Akapad* a prohlubně byly následně dočištěny čisticími štětci.

4.2 Zkoušky čištění zažloutlých stékanců a skvrn

4.2.1 Cíl provedených zkoušek, lokalizace zkoušek

Na malbách na oltářní stěně byly provedeny zkoušky čištění zažloutlých stékanců a skvrn (jež společně se stékanci znečišťovaly jiné části oltářní stěny) za účelem jejich odstranění či redukce. Umístění zkoušek zachycují grafická znázornění (obr. 50, 52).

4.2.2 Použité metody a materiály

Nejprve byly provedeny zkoušky čištění suchou cestou za použití čisticích štětců a houby *Akapad*. Po neúspěšném čištění suchými metodami bylo přistoupeno ke zkouškám mokrého a mokrého chemického čištění. Vzhledem k tomu, že se znečištění na restaurovaných malbách vyskytovalo v různě rozsáhlých plochách, bylo rozhodnuto, že čisticí prostředky budou aplikovány dvěma různými způsoby. U lokálního znečištění byly prostředky nanášeny na znečištěná místa pomocí čisticích štětců za současného mechanického namáhání. Pro větší plochy znečištění byla zvolena metoda aplikace námi vybraných prostředků formou obkladů, z důvodu její menší fyzické náročnosti. Daný prostředek byl vmíchan do buničiny *Arbocel* a následně nanesen na určené místo. Zábaly byly překryty PE folií, která bránila jejich vyschnutí (obr. 51).

Nanášení pomocí čisticích štětců a tlaku

- A. Destilovaná voda
- B. Detergent *Triton X-100* ředěný destilovanou vodou v objemovém poměru 1:300
- C. 5% (hm.) roztok uhličitanu amonného s destilovanou vodou
- D. 10% (hm.) roztok uhličitanu amonného s destilovanou vodou
- E. 20% (hm.) roztok uhličitanu amonného s destilovanou vodou

Nanášení formou zábalu z *Arbocelu*

- 1. 10% (hm.) roztok uhličitanu amonného aplikovaný na 15 minut
- 2. 5% (hm.) roztok uhličitanu amonného aplikovaný na 15 minut

4.2.3 Výsledky

Označení zkoušky	Prostředek	Výsledek
A	Destilovaná voda	bez efektu
B	Detergent <i>Triton X-100</i> s destilovanou vodou 1 : 300 (obj.)	Redukoval méně intenzivní stékance, zažloutlé skvrny nikoli.
C	5% (hm.) uhl. amonný	Znečištění odstranil, ale až po dlouhém tlakovém namáhání, při kterém hrozilo poškození barevné vrstvy. Zásah byl velmi zdoluhavý, oproti použití stejné metody s vyšší koncentrací uhličitane amonného.
D	10% (hm.) uhl. amonný	Zažloutlé skvrny odstranil v přijatelném časovém intervalu, též dočistil stékance. Barevnou vrstvu nepoškozoval.
E	20% (hm.) uhl. amonný	Stejný efekt jako 10% uhličitane amonný.

Čištění formou zábalu se neosvědčilo, ačkoli podle našich domněnek by se mohlo jednat o rychlejší a šetrnější metodu. Zábaly byly aplikovány na různých místech po dobu 15 a 60 minut. Žádná zkouška však nebyla úspěšná. Ani v jednom případě nedošlo k odstranění ani redukcí výše zmíněného poškození, proto byla metoda čištění formou zábalů vyhodnocena jako nevyhovující. Oproti tomu aplikace chemických čisticích prostředků pomocí čisticích štětců za současného mechanického namáhání byla velmi účinná, a to především při vyšších koncentracích prostředků.

4.2.4 Vybraný postup

Na základě zkoušek čištění bylo vyhodnoceno několik vhodných metod. Na redukcí stékanců se osvědčil detergent *Triton X-100* ředěný destilovanou vodou v objemovém poměru 1 : 300. Pro jejich dočištění a zároveň pro odstranění okrových zákalů byl vybrán 10% (hm.) roztok uhličitane amonného s destilovanou vodou. Oba prostředky byly aplikovány pomocí čisticích štětců za současného mechanického namáhání.

4.3 Zkoušky fixáže

4.3.1 Cíl provedených zkoušek

Důvodem fixáže bylo lokální práškovatění rokokové barevné vrstvy. Dále měla fixáž sloužit jako separační vrstva oddělující původní malby od následných vrstev nanesených při restaurování (podkladový nátěr, retuše). Cílem provedených zkoušek bylo najít takovou metodu fixáže, která by dostatečně zafixovala malbu a zároveň ji negativně neovlivňovala po stránce optických vlastností (např. tvorbou lesků), ani změnou fyzikálních vlastností (např. výrazným snížením paropropustnosti).

4.3.2 Lokalizace zkoušek

Zkoušky fixáže byly provedeny na vybraných místech formou postřiku. Zkoušky fixáže rokokové vrstvy byly aplikovány na světle modrou barvu v oblasti vázy, neboť tyto partie byly nejvíce zpráškovatělé. Zkoušky fixáže barokní vrstvy byly aplikovány v levém dolním rohu malby. Přesné lokace zkoušek jsou vyznačeny na obr. 54, 56, 58 a 60.

4.3.3 Použité metody a materiály

- Vodná akrylátová disperze *Dispersion K9* ředěná destilovanou vodou na různé koncentrace (2 % (hm.), 3 % (hm.), 4 % (hm.))

- Vodná akrylátová disperze *Medium for Consolidation* ředěná destilovanou vodou na různé koncentrace (0,5% (hm.), 1% (hm.), 2 % (hm.), 3 % (hm.), 4 % (hm.))

Na rokokovou vrstvu malby byla aplikována vodná akrylátová disperze *Medium for Consolidation* ve třech koncentracích (obr. 54, 55) a vodná akrylátová disperze *Dispersion K9*, taktéž rovněž ve třech koncentracích (obr. 58, 59). Po vyhodnocení těchto dvou zkoušek bylo vybráno *Medium for Consolidation* jako pro naše účely vhodnější prostředek. Následně bylo přistoupeno ke zkoušce jeho vlastností při současné aplikaci na barokní i rokokovou vrstvu, kdy bylo *Medium for Consolidation* aplikováno ve třech koncentracích jak na hladkou barokní vrstvu, tak na hrubou strukturu rokokové barevné vrstvy (obr. 56, 57). Čtvrtá zkouška byla provedena na povrch barokní malby. Rovněž byla použita vodná akrylátová disperze *Medium for Consolidation*, ovšem v nižších koncentracích (obr. 60).

4.3.4 Výsledky

Materiál	Koncentrace	Výsledek
<i>Dispersion K9</i>	2 % (hm.) 3 % (hm.) 4 % (hm.)	Postřík akrylátovou disperzí <i>Dispersion K9</i> v hladkých plochách zanechával lesk. Lesk se stupňoval s její rostoucí koncentrací. Po aplikaci <i>Dispersion K9</i> nebyla zpozorována změna barevnosti. Fixáž dosahovala při různých koncentracích disperze stejné míry fixace.
<i>Medium for Consolidation</i>	na barokní malbu 0,5 % (hm.) 1 % (hm.) 2 % (hm.)	Při aplikaci 0,5 % (hm.) akrylátové disperze <i>Medium for Consolidation</i> na barokní barevnou vrstvu nedošlo ke tvorbě lesklého filmu, a to ani na hladkém povrchu. Při použití 1% a 2% (hm.) koncentrace docházelo na místech, kde barevná vrstva nebyla zpraškovatělá, ke tvorbě mírného lesku. Pro zafixování barevné vrstvy barokní malby stačila koncentrace 0,5 % (hm.).
	na rokokovou malbu 2 % (hm.) 3 % (hm.) 4 % (hm.)	Při aplikaci 2% (hm.) akrylátové disperze <i>Medium for Consolidation</i> na rokokovou barevnou vrstvu nedocházelo k tvorbě lesklého filmu ani ke změně barevnosti a zároveň byla barevná vrstva dostatečně fixována. Při použití vyšších koncentrací (3 % (hm.), 4 % (hm.)) docházelo k tvorbě lesku na obou fázích výmalby.

4.3.5 Vybraný postup

Na základě výsledků provedených zkoušek byla vybrána vhodná metoda pro fixáž obou fází výmalby. Bylo rozhodnuto, že pro fixáž barevné vrstvy z období rokoka bude použita 2% (hm.) vodná akrylátová disperze *Medium for Consolidation* formou postříku, protože při zkouškách nezpůsobovala žádné změny optických vlastností malby a zároveň poskytovala dostatečnou míru zpevnění. V místech, kde je částečně odkryta barokní malba (např. v místech menších sond z předešlých průzkumů či v oblastech s částečnou ztrátou barevné vrstvy), bude též použit postřík 2% (hm.) *Media for Consolidation*, protože v malých plochách nebyl případný lesk příliš znatelný. Nadto budou tyto plochy zakryty retuší. Pro fixáž velké plochy barokní barevné vrstvy bude použit postřík 0,5% (hm.) *Media for Consolidation*, protože tato koncentrace postačovala k zafixování malby a zároveň nezanechávala lesklý film na jejím povrchu.

5 Návrh restaurátorského zákroku

5.1 Návrh koncepce restaurování

Po dokončení odkryvu maleb na oltářní stěně byla stanovena koncepce jejich restaurování. Koncepce restaurování i koncepce předchozího odkryvu byla předem konzultována s vlastníkem a zástupci obou složek památkové péče. Po diskuzi s výše zmíněnými subjekty bylo rozhodnuto, že bude proveden celkový odkryv plochy oltářní stěny na druhou fázi výmalby. Velkoplošný tmel ve středu niky odkryt nebude, pouze budou redukovány jeho okraje a doplněny tak, aby tmel plynule navazoval na původní omítky. Odkryté plochy obou barevných vrstev budou konsolidovány, očištěny a zakonzervovány. Druhotné tmely nevyhovující z důvodu nízké soudržnosti budou odstraněny a nahrazeny novými, tmely s nevyhovující strukturou či úrovní povrchu budou redukovány a doplněny. Velkoplošné druhotné tmely nebudou odstraněny, pouze bude redukován jejich povrch.

Dále bylo dohodnuto, že s ohledem na nástropní malby v kapli bude na oltářní stěně prezentována svrchní vrstva malby, která s nimi časově i stylově souvisí, a to v celém svém dochovaném rozsahu. V levé části oltářní stěny, kde byla v minulosti na úkor rokokové barevné vrstvy odkryta první fáze výmalby, zůstane starší malba přiznána a nebude na ní provedena rekonstrukce novější malby. Rekonstrukce není možná z důvodu chybějících podkladů a dokladů původního vzhledu rokokové malby. Rekonstrukci není možné provést ani analogicky podle pravé části oltářní stěny, protože v těchto místech je rokoková fáze výmalby dochována pouze fragmentárně a figura je jistě odlišná od předpokládané druhé figury, která se patrně nacházela na levé straně. V ostatní ploše malby bude chybějící rokoková barevná vrstva retušována, případně rekonstruována dle dohledaných analogií. Intenzita a míra retuší a rekonstrukcí, a především otázka estetického pojednání rozsáhlé sondy v pravé části oltářní stěny, kde je rovněž odstraněna svrchní vrstva rokokové malby, byla na základě diskuze s vlastníkem díla a zástupcem odborné složky památkové péče stanovena následovně.

V první fázi retušování bude ve všech výše zmíněných oblastech provedena lokální scelující retuš. Míra dalších retuší a případné rekonstrukce budou následně konzultovány. Po domluvě s vlastníkem a zástupci obou složek památkové péče bylo, podle přání investora, s ohledem na reprezentativní charakter objektu a rovněž s přihlédnutím ke způsobu prezentace již restaurovaných nástropních maleb, dohodnuto, že v další fázi bude přistoupeno k nápodobivé retuši v celé ploše rokokové malby a k rekonstrukcím chybějících motivů v oblastech, kde bude rekonstrukce možná. Retuš bude od originálu odlišitelná intenzitou (nižší oproti originálu) a strukturou (tečková, příp. čárková, s ohledem na lokální strukturu malby). V rozsáhlejších oblastech se ztrátou rokokové malby, pro které je možné dohledat analogie, budou provedeny rekonstrukce chybějících motivů. Případná zbylá chybějící místa, pro která se nepodaří dohledat analogie, budou pojednána lokální retuší a neúplné motivy budou prezentovány pouze ve fragmentech.

Na základě dohledaných analogií budou vytvořeny návrhy pro rekonstrukce. Pro rekonstrukce iluzivní oltářní architektury i postavy světce bude čerpáno především z nástěnných maleb pocházejících z podobného období, jako restaurovaná malba z kostelů v Královehradeckém kraji. Podoba sv. Františka Borgii bude odvozena z jiných děl výtvarného umění, která světce zobrazují.

Novodobé omítky v oblasti niky a soklu s bílým nátěrem budou omyty vodou na poslední vodonepropustný nátěr a patinovány takovým způsobem, aby nepůsobily v rámci malby rušivě. V případě, že bude tento nátěr slučitelný s vápennou technologií, bude patina (nátěr) novodobých omítek pojena vápnem. Konkrétní barevný tón i technika provedení bude odsouhlasena vlastníkem a oběma složkami památkové péče.

5.2 Návrh postupu restaurátorských prací

- **odkryv štukové vrstvy a bílého nátěru**, zakrývající větší část maleb na oltářní stěně (mechanicky, restaurátorskými kladívky a skalpelem)

- **lokální zajištění uvolněných částí omítky** (přeplepy z japonského papíru a 5%(hm.) roztoku *Tylosy MH 300*)
- **odstranění tmelů**, které nevyhovují technicky (soudržnost a přilnavost) a esteticky (struktura, návaznost)
- **vhodné propojení novodobého velkoplošného tmelu** ve středu stěny **s původními omítkami** – redukce omítky na rozhraní mezi barokními omítkami a novodobým velkoplošným tmelem (cca 15 cm)
- **strukturální zpevnění omítek** (např. vápennou nanosuspenzí *CaLoSiL E25*)
- **injektáž dutin** injektážní směsí na hydraulické bázi (např. *Ledan TA1*)
- **doplnění omítek** vápenno-pískovou maltou s podobnými mechanickými vlastnostmi a strukturou jako originální omítky
- **čištění povrchu maleb od zbytků druhotných nátěrů** (mechanicky skalpely, čisticími štětci, houbou *Akapad*)
- **čištění maleb od zažloutlých stékanců** (např. prostřednictvím 10% (hm.) roztoku uhlíčanu amonného za současného mechanického namáhání štětcem) **a bílého zákalu** (např. 2% (hm.) kyselinou citronovou za současného mechanického namáhání štětcem)
- **konsolidace barevné vrstvy** – fixáž barevné vrstvy (např. postřikem 2% (hm.) vodnou akrylátovou disperzí *Medium for Consolidation*)
- **omytí nátěrů z novodobých omítek** vodou **a zatónování novodobých omítek** do neutrálního odstínu vápenným nátěrem
- **aplikace podkladového nátěru** na bázi vápna, plněného pískem a vápencovou moučkou na povrch tmelů a na místa s odpadlou vrstvou rokokové malby
- **retuše a rekonstrukce malby** akvarelovými barvami, připravenými z práškových minerálních pigmentů spojených reverzibilním pojivem (např. 1–2% (hm.) roztokem arabské gumy)
- **retuš zclacení** práškovými pigmenty spojenými reverzibilním pojivem (např. 1–2% (hm.) roztokem arabské gumy)

6 Dokumentace restaurátorského zásahu

6.1 Postup restaurátorských prací

6.1.1 Odkryv a lokální zpevnění barevné vrstvy

Z povrchu maleb byly odstraňovány dvě překryvné vrstvy – vrstva štuky z roku 1997 a bílý nátěr z 19. století (obr. 62). Odkryv byl prováděn mechanicky, restaurátorskými kladívky a skalpelem. Přilnavost odstraňovaných vrstev k povrchu maleb nebyla vysoká, díky čemuž odkryv probíhal poměrně snadno. Situace byla komplikovanější pouze v místech, kde byla svrchní vrstva malby zpráškovatělá nebo se odlupovala od spodní malby (např. v části napravo od niky ve spodní třetině zdi). Zde hrozily ztráty svrchní vrstvy malby spolu s odstraňovanými překryvnými vrstvami.

Z tohoto důvodu bylo současně s odkryvem prováděno lokální upevňování svrchní barevné vrstvy, konkrétně odlupujících se částí a okrajů této vrstvy, pomocí 4% (hm.) vodné akrylátové disperze *K9*. Disperze byla aplikována injekční stříkačkou pod uvolněné šupiny barevné vrstvy, které byly následně přitlačeny k podkladu vatovým tamponem (obr. 61).

6.1.2 Zajištění omítky ochrannými přeplepy

Nejvíce ohrožené nesoudržné části omítky, kterým hrozilo odpadnutí (především na okrajích druhotných tmelů), byly zajištěny přeplepy z japonského papíru přichyceného 5% (hm.) roztokem *Tylosy MH 300* (obr. 63).

6.1.3 Odstranění druhotných tmelů

Nepůvodní nevyhovující tmely byly odstraněny či redukovány mechanicky, restaurátorským kladívkem a skalpelem. Nesoudržné tmely byly zcela odstraněny. Tmely soudržné, ale s nevyhovujícím povrchem (povrch měl hrubší strukturu než omítka nebo svou úroveň přesahoval úroveň okolní omítky) byly redukovány tak, že jejich povrch byl snížen pod úroveň okolní originální omítky. Dále byly redukovány okraje novodobého velkoplošného tmelu vyplňujícího oltářní niku, a to v místech, kde se stýkal s restaurovanou částí historických omítek. Velkoplošný tmel nebyl s původními omítkami v jedné úrovni, ale byl vyšší a na původní omítky navazoval příliš strmým přechodem. Proto bylo nutné přistoupit k redukci jeho okrajů, a to v rozsahu cca 5 až 10 cm.

Pro zpevnění drolicích se okrajů omítky kolem odstraněných tmelů byl opět místy použit přelep z japonského papíru a 5% (hm.) roztoku *Tylosy MH 300*.

6.1.4 Strukturální konsolidace omítek

Po odstranění tmelů bylo třeba odhalené původní omítky strukturálně konsolidovat z důvodu jejich nízké koheze. Konsolidace byla provedena vápennou nanosuspenzí *CaLoSiL E25* ředěnou technickým lihem na koncentraci 12,5g/l, která byla nanášena na povrch nesoudržných omítek injekční stříkačkou ve dvou vrstvách. Protože ani po aplikaci nebylo dosaženo dostatečné soudržnosti povrchu, byla opakována s vyšší koncentrací nanosuspenze (neředěnou, s koncentrací 25 g/l) v jedné až dvou vrstvách.

6.1.5 Injektáž

Injektáž dutin byla provedena injektážní směsí na bázi hydraulického vápna *Ledan TA1* s mramorovou moučkou v poměru 2 : 1 (obj.). Injektážní směs byla aplikována do dutin pomocí jehel a injektážních stříkaček (obr. 65, 66). Místy byla omítka natolik uvolněná, že při poklepu bylo možné pozorovat její pohyb. V těchto oblastech, kde byla injektáž složitější (střed niky, oblast kolem statické trhliny), bylo potřeba místo před vyplněním přitáhnout ke stěně, či fixovat tak, aby se omítka neoddělovala od zdiva. Byla použita přítlačná zařízení, která pomocí tlaku zamezují vyboulení omítky. V tomto případě bylo užito tlakování pákou přes očko zavrtané do zdi (obr. 64).

K injektáži statické trhliny byla použita injektážní směs, skládající se z křemičitého písku³⁵ (ø zrn do 1 mm), bílého vzdušného vápna, vápna NHL 5, vodné akrylátové disperze *Medium for Consolidation 25%* (hm.), jaru a vápencové moučky v poměru 4 (obj.) : 1 (obj.) : ½ (obj.) : 60 ml : 10 ml : 1 (obj.), která byla aplikována do hloubek pomocí gumové hadičky a injektážní stříkačky.

6.1.6 Tmelení

Současně s injektáží bylo prováděno obtmelování hloubkových defektů v omítkách vzniklých odstraněním tmelů, a to ze dvou důvodů. Jedním důvodem bylo zajištění okrajů původních omítek, které byly v některých místech značně uvolněné a hrozilo jejich rozdrolení během tmelení defektů. Druhým důvodem bylo předcházení úniku injektážní směsi pod uvolněnou částí okrajů. Zajišťovací tmel byl namíchan z křemičitého písku³⁶ (ø zrn do 2 mm) a bílého vzdušného vápna v poměru 2 : 1 (obj.).

Pro tmelení hlubších defektů byla nejprve použita jádrová omítka obsahující nepřesátý křemičitý písek a bílé vzdušné vápno v poměru 3 : 1 (obj.).

Pro tmelení mělkých defektů a trhlin a jako povrchový tmel byl použit jemný tmel složený z písku (ø zrn do 1 mm) a bílého vzdušného vápna v poměru 2 : 1 (obj.). Jeho povrch byl na závěr hladce ukletován kovovou špachtlí tak, aby imitoval okolní původní barokní omítku (obr. 69, 71).

Dále bylo nutné zatmelit mezeru mezi původními omítkami a novodobým velkoplošným tmelem uprostřed niky. Tmelení bylo provedeno jádrovou omítkou a jemným vápenopískovým

³⁵ písník Kinský, lokalita Kostelecké Horky

tmelem tak, aby byl vytvořen plynulý přechod mezi povrchem tmelu a omítek. Stav oltářní stěny po tmelení zachycuje obr. 74.

Některé fragmenty rokokové barevné vrstvy malby výrazně převyšovaly úroveň okolní barokní barevné vrstvy. Okraje těchto fragmentů byly obtmeleny velmi jemným tmelem tak, aby plynule navázaly na okolní povrch. Jemný tmel se skládal z bílého vzdušného vápna a vápencové moučky v poměru 1 : 1 (obj.).

6.1.7 Čištění barevné vrstvy

Nejprve bylo provedeno suché čištění, kdy byla barevná vrstva zbavena zbytků omítky a bílého nátěru, kterými byla původně zakryta, a nánosu prachu a nečistot. Suché čištění bylo provedeno mechanicky pomocí skalpelu, čisticích štětců a měkké houby *Akapad*. Dále bylo provedeno chemické čištění zaměřené na odstranění zažloutlých zákalů a stékanců (obr. 72, 73). Čištění probíhalo v několika krocích. Nejprve byl na znečištěné oblasti aplikován roztok Tritonu X-100 s vodou v poměru 1 : 300 (obj.) a pomocí mechanického namáhání čisticími štětci byly nečistoty uvolňovány. Tento krok skvrny a stékance pouze částečně redukoval. K úplnému odstranění byl lokálně použit 10% (hm.) roztok uhličitanu amonného, též aplikovaný pomocí čisticích štětců za současného mechanického namáhání. V obou případech byly chemikálie s rozpuštěnými nečistotami řádně odmyty destilovanou vodou.

Současně probíhalo čištění bílých vápenných zákalů, které byly zřejmě způsobeny nedokonalým očištěním okolí nově vytvořených tmelů. Zákalů byly odstraňovány 2% (hm.) roztokem kyseliny citronové, která byla aplikována stejným způsobem, jako uhličitán amonný.

6.1.8 Fixáž barevné vrstvy

Po očištění malby byla provedena její celoplošná fixáž, a to ze dvou důvodů. Zaprvé byla barevná vrstva byla místy zpráškovatělá, zároveň fixáž posloužila jako separační vrstva oddělující původní malbu od následně aplikované retuše. Jako fixážní prostředek byla použita 0,5% (hm.) (pro velkou oblast barokní malby) a 2% (hm.) (pro zbylou plochu maleb) vodná akrylátová disperze *Medium for Consolidation* aplikovaná postřikem v jedné vrstvě.

6.1.9 Zatónování novodobých omítek do neutrálního odstínu

Plocha ve středu oltářní zdi v místech, kde byla nedochovaná původní omítková vrstva nahrazena novodobou omítkou (v oblasti niky a soklu) byla omyta vodou na poslední vodonerozpustný nátěr a následně zatónována vápenným nátěrem do šedo-okrového odstínu. Nátěr byl namíchán z bílého vzdušného vápna ředěného vodou a práškových minerálních pigmentů, a to ve dvou odstínech – šedém a okrovém. Oba odstíny pak byly aplikovány přes sebe tupováním pomocí mořské houby a štětců. Konkrétní barevný tón i technika provedení byly odsouhlaseny vlastníkem a oběma složkami památkové péče na kontrolním dnu.

6.1.10 Retuše a rekonstrukce malby

V celé ploše restaurované malby byl na povrch tmelů a na místa s chybějící rokokovou barevnou vrstvou (kromě rozsáhlé oblasti s odhalenou barokní malbou na levé straně stěny) aplikován podkladový nátěr, který měl barevností i strukturou imitovat původní podkladový nátěr rokokové malby. Účelem tohoto nátěru bylo jednak vyrovnat výškové rozdíly mezi jednotlivými vrstvami maleb, zároveň jeho aplikace napomohla k lepší čitelnosti fragmentů rokokové malby, čímž usnadnila navrhování rekonstrukcí. Nátěr byl připraven z bílého vzdušného vápna, vápencové moučky a písku (\varnothing zrn do 1 mm) v poměru 1 : 1 : 1,5 (obj.) a probarven práškovými minerálními pigmenty do růžového tónu. Nanášen byl v tak silné vrstvě, aby zacelil výpadky rokokové barevné vrstvy a vyrovnal povrch rokokové malby. Tahy štětce byly, pokud možno, směřovány tak, aby navazovaly na směr původních tahů v okolí. Stav maleb na oltářní stěně po aplikaci podkladového nátěru viz obr. 76, 77, 78 a 84.

Po konzultaci s vlastníkem a zástupci obou složek památkové péče bylo rozhodnuto, že bude přistoupeno k nápodobivé retuši se intenzitou sníženou oproti originálu. V oblastech ztráty rokokové malby, pro které bylo možné dohledat analogie, byly provedeny rekonstrukce chybějících částí malby. Ohledně ostré hranice mezi barokní a rokokovou malbou v levé horní části stěny bylo dohodnuto, že bude ponechána v současném stavu a spodní část levé vázy nebude rekonstruována. Podle níže zmíněných dohledaných analogií byly vytvořeny návrhy rekonstrukcí a po dohodě s vlastníkem a zástupci památkové péče byly vybrány návrhy určené k realizaci. Následně byly potřebné oblasti malby zpauzovány a do pauz provedeny návrhy rekonstrukcí v životní velikosti. Rekonstrukce byly provedeny v oblasti pilíře zcela vpravo (hlavice (obr. 82), horní poloviny dříku, volutového dolního zakončení a soklu), obličej figur a atributu světce – lebky (obr. 81), v oblasti váz a je zdobících rokajů (obr. 86, 90), a u rokajového dekoru v oblouku niky (obr. 88).

Jako předlohy pro rekonstrukci hlavice pilíře zdobené rokají a voluty ukončující tento pilíř dole byly vybrány nástěnné malby z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové, kostela Nanebevzetí Panny Marie v Nové Pace a kostela Všech svatých v Lázních Bělohrad, kde architektonické tvarosloví odpovídá přibližně tomu, které má restaurovaný iluzivní oltář v Dolním Přímu. Chybějící horní polovina téhož pilíře byla rekonstruována analogicky podle dochovaného pilíře vedlejšího. Tvar rokaje, která ji zdobí, byl rekonstruován podle rozkresby dochované na podkladovém nátěru rokokové vrstvy. Její barevnost pak byla odvozena od barevnosti dochovaných rokajů na oltářní stěně. Tvar soklu pilíře bylo možné rekonstruovat bez analogií podle dochovaných fragmentů malby. Tvar rokajů na vázách byl zrekonstruován podle dochovaných fragmentů originální malby v komparaci se snímky v UV záření, kde byly znatelné linie zlacených míst. Obličej figur byl proveden ve stylu figur na nástěnných malbách z podobného období, jako je malba na oltářní stěně (malby z výše uvedených kostelů a výmalba Profesního domu na Malé Straně v Praze). Podoba i oděv světce byly odvozeny od dohledaných analogií, ať už malířských či sochařských (výběr analogií viz obr. 9–11), se snahou o zachování jisté míry nekonkrétnosti obličejových rysů.

Naopak rekonstrukce nebyly provedeny v oblastech, kde se rokoková barevná vrstva zachovala pouze v drobných fragmentech a pro něž nebyly dohledány žádné analogie, tudíž rekonstrukce nebyly možné. Konkrétně se jednalo o oblast rokajů při patce pilíře zcela vpravo a oblast rokajů na čelní straně horní části dříku tohoto pilíře. V uvedených partiích byla uplatněna retuš lokální. Pro celý zbytek plochy nástěnných maleb na oltářní stěně byla použita retuš nápodobivá.

Retuše byly provedeny práškovými minerálními pigmenty pojenými 2% (hm.) roztokem arabské gumy, a to včetně retuše zlacení rokajů. V místech, kde byl podklad hydrofobní, bylo přilnutí retuše podpořeno přidáním malého množství volské žluči do pojiva. Pro rokokovou malbu byla zvolena retuš tečková a plošná, pro barokní retuš čárková, obě v souladu se strukturou původní malby. Způsob rekonstrukce lineárního zlacení byl odvozen z restaurátorských postupů aplikovaných při restaurování nástropních maleb v kapli, kde byla práškovými pigmenty rekonstruována ztmavlá podoba zlacení, nikoliv jeho původní zlatý charakter. Celkový pohled na oltářní stěnu po provedení retuší a rekonstrukcí zachycuje obr. 97.

6.2 Použité materiály

Lokální upevnění svrchní barevné vrstvy

- *Dispersion K9* – vodná akrylátová disperze 4% (hm.) (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co.KG)

Zajištění omítky

- japonský papír Kashmir 11g/m² (dodavatel: Ceiba s.r.o.)
- *Tylosa MH 300* – methylhydroxyethylcelulóza, 5% roztok v destilované vodě (dodavatel: Ceiba s.r.o.)

Strukturální konsolidace

- *CaLoSiL E25* – vápenná etanolová nanosuspenze (výrobce: IBZ Salzchemie GmbH & Co. KG)

- technický líh (výrobce: Severochema)

Injektáž

- *Ledan TA1* – injektážní prostředek na bázi hydraulického vápna (výrobce: TecnoEdileToscana)
- vápencová moučka – hrubost 0-200 μ (dodavatel: AQUA obnova staveb s.r.o)
- *Calcidur EN 459-1 NHL 2,5* (přírodně hydraulické vápno, výrobce: Zement und Kalkwerke Otterbein)
- *Medium for Consolidation* – vodná akrylátová disperze 25% (hm.) (výrobce: Lascaux colous & restauro; Barbara Diethem AG)
- *Jar* (distributor: Procter & Gamble Czech Republic s.r.o.)

Tmelení

- bílé vzdušné vápno
- kopaný křemičitý písek (původ: Písník Kinský, lokalita Kostelecké Horky)

Čištění

- *Akapad* (dříve *Wishab*) - čisticí houba z vulkanizovaného latexu (výrobce Akachemie Albert Kauderer GmbH)
- *Triton X-100* (1:300 obj., distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG)
- uhličitán amonný, 10% roztok v destilované vodě (dodavatel: Ing. Petr Švec – PENTA s.r.o.)
- kyselina citronová, 2% roztok v destilované vodě (výrobce: Amylon a. s.)

Fixáž barevné vrstvy

- *LASCAUX Medium for Consolidation* – vodná akrylátová disperze 2% (hm.) (výrobce: Lascauxcolous & restauro; distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG)

Obtmelení okrajů fragmentů rokokové barevné vrstvy

- bílé vzdušné vápno
- vápencová moučka – hrubost 0-200 μ (dodavatel: AQUA obnova staveb s.r.o)
- práškové minerální pigmenty

Podkladový nátěr

- bílé vzdušné vápno
- vápencová moučka – hrubost 0-200 μ (dodavatel: AQUA obnova staveb s.r.o.)
- kopaný křemičitý písek (původ: Písník Kinský, lokalita Kostelecké Horky)
- práškové minerální pigmenty (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co.KG)

Tónovací nátěr pro novodobé omítky

- bílé vzdušné vápno
- práškové minerální pigmenty (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co.KG)

Retuše

- práškové minerální pigmenty (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co.KG)
- roztok arabské gummy 2% (hm.) (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co.KG)
- volská žluč

6.3 Doporučený režim památky

Pokyny pro údržbu jsou shodné s pokyny pro nástropní malby.³⁷ Je třeba zabránit styku maleb s vodou a vlhkostí. V interiéru musí být udržovány stálé klimatické podmínky. Na malbách na oltářní stěně nesmí být proveden žádný neodborný zásah bez profesionálního dohledu restaurátora a musí být zabráněno mechanickému poškození maleb.

³⁷ BERANOVÁ, Anežka a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace: Restaurování nástropní malby s námětem „sv. František Xaverský uklidňující mořskou bouři“*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2017. s. 42.

7 Seznam literatury, pramenů a použitých zkratk

7.1 Seznam literatury a pramenů

- ATTWATER, Donald a Jitka MATĚJŮ. *Slovník svatých*. 2., rev. a dopl. vyd. Vimperk: Papyrus, 1993. ISBN 80-85776-06-5.
- BÁRTA, Jaromír. *Restaurátorská zpráva – štuky interieru zámecké kaple Františka Xaverského Dolní Přím*. Nepublikovaná restaurátorská zpráva. Pomezí, 1997. Místo uložení: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově.
- BERANOVÁ, Anežka, LHOTÁK, Jan a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum: Interiérová malířská výzdoba kaple sv. Františka Xaverského v Dolním Přímu*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2015.
- BERANOVÁ, Anežka a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace: Restaurování nástrovní malby s námětem „sv. František Xaverský uklidňující mořskou bouří“*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2017.
- ČOBANOVÁ, Hana. *Dílo bratří Kramolínů na území Čech*. Nepublikovaná bakalářská práce. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2004.
- KROUZ, Jarin a Markéta KROUZOVÁ. *Restaurátorský průzkum*. Nepublikovaný restaurátorský průzkum. 1996. Místo uložení: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově.
- KROUZ, Jarin a Markéta KROUZOVÁ. *Dodatek k restaurátorskému průzkumu: Kaple sv. Františka Xaverského zámecký Dolní Přím*. Nepublikovaný restaurátorský průzkum. 1997. Místo uložení: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově.
- LESNIAKOVÁ, Petra. *Mikroskopický průzkum vzorků nástěnné malby Dolní Přím, zámecká kaple sv. Františka Xaverského*. Nepublikovaná technologická zpráva. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2015.
- LESNIAKOVÁ, Petra. *Materiálový průzkum vzorků nástěnné malby Dolní Přím zámecká kaple sv. Františka Xaverského*. Nepublikovaná technologická zpráva. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2017.
- RUSINA, Ivan a Marian ZERVAN. *Životy svätých: ikonografia*. Bratislava: Pallas, 1994. ISBN 80-7095-019-6.
- VAŘEJKOVÁ, Barbora a Zuzana WICHTERLOVÁ. *Restaurátorský záměr: Zpráva o odkryvu a návrh na restaurování iluzivních nástěnných maleb oltářní architektury v presbytáři kaple sv. Františka Xaverského v Dolním Přímu*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2017.

7.2 Online zdroje

- Národní památkový ústav: *Památkový katalog* [online]. [cit. 2017-06-12]. Dostupné z: <http://pamatkovykatalog.cz?element=13683289&action=element&presenter=ElementsResults>
- *Webové stránky obce Dolní Přím* [online]. [cit. 2017-06-12]. Dostupné z: <http://dolni-prim.cz>
- *Nahlížení do katastru nemovitostí* [online]. [cit. 2018-01-09]. Dostupné z: http://nahliznidokn.cuzk.cz/ZobrazObjekt.aspx?encrypted=RpF1z4IGjEnFvg6t7hX00XYgcJvVGfBLYE2I67h6vP1n9nXccsQiT4K30fmKvTiWkRSZ7Yf2kh-cbiJwkzg8CDJISR5lgph-IUXxB6N-eoA1F0bRktQ_YTU04rQBvnXW
- *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 2018-01-09]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/Main_Page

7.3 Seznam použitých zkratek

ARNMS – Ateliér restaurování nástěnné malby a sgrafita

FR – Fakulta restaurování

UPa – Univerzita Pardubice

hm. – hmotnostní

obj. – objemový

MK ČR – Ministerstvo kultury České republiky

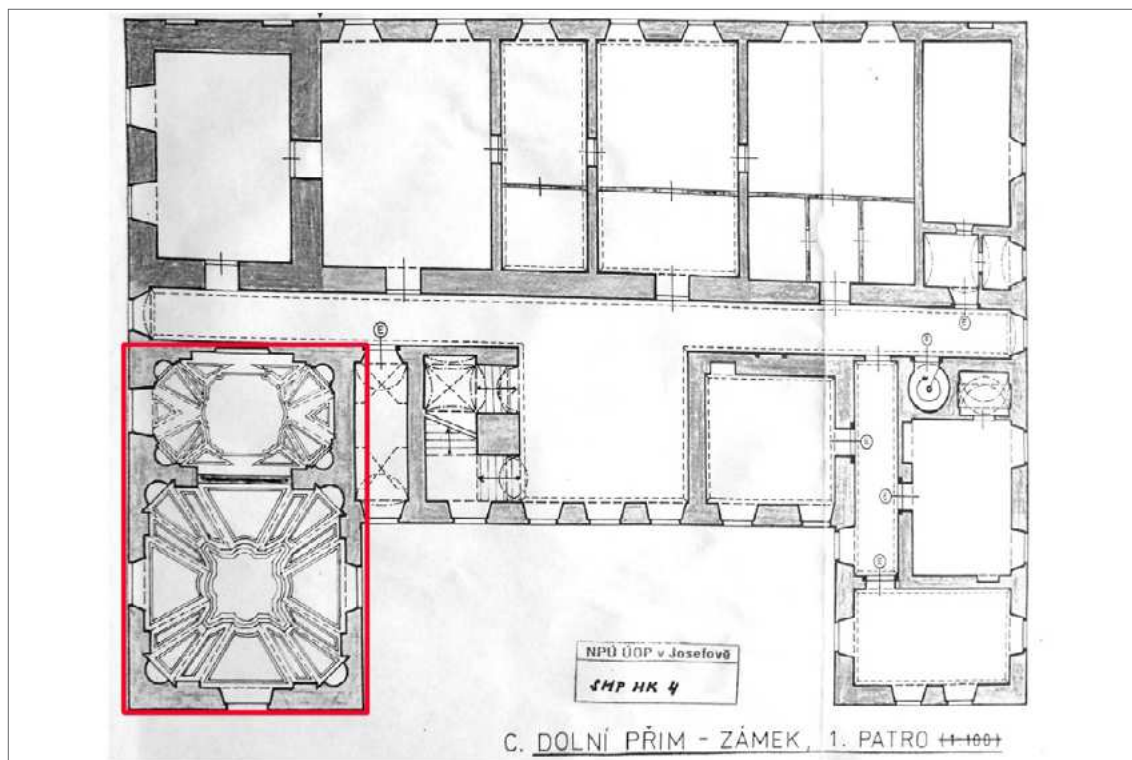
8 Fotografická dokumentace

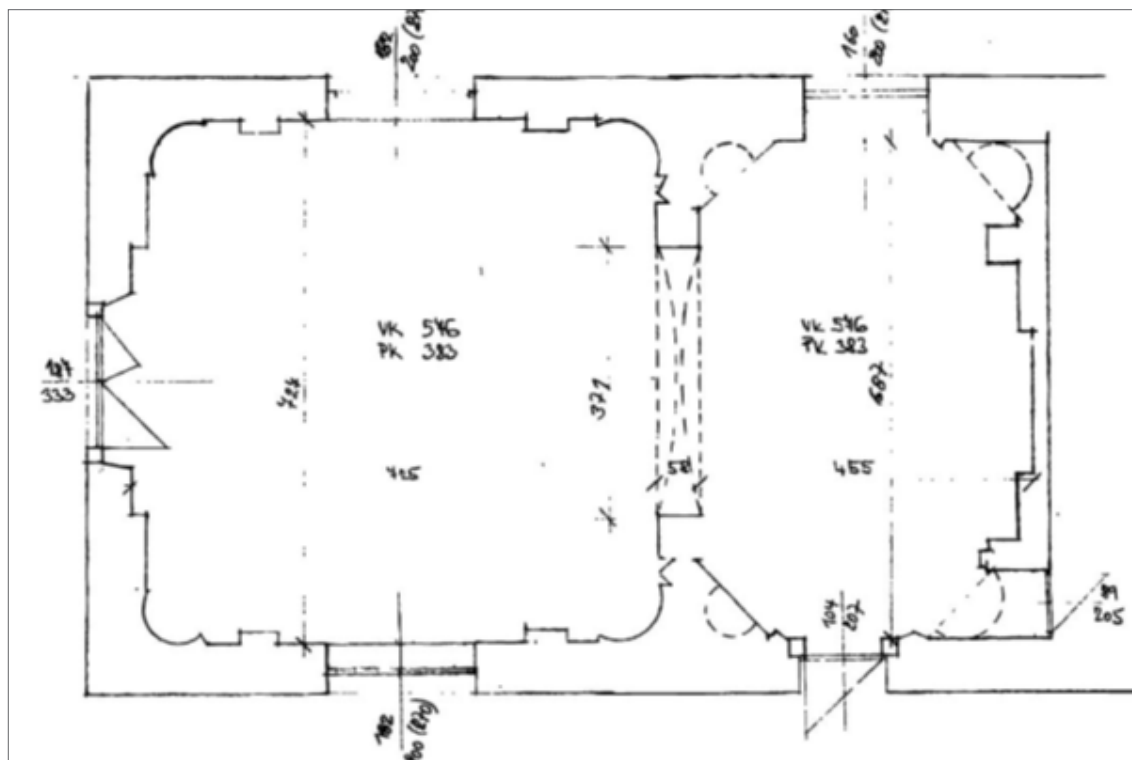
Obr. 05 Jižní křídlo zámku Dolní Přím, v jehož přízemí se nachází kaple sv. Františka Xaverského. (zdroj: BERANOVÁ, Anežka a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace: Restaurování nástropní malby s námětem „sv. František Xaverský uklidňující mořskou bouři“*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2017. s. 45.).

Obr. 06 Pohled z hlavní lodi do presbytáře kaple. Na oltářní stěně je pozorovaná částečně odkryté malby oltářní architektury. Stav před restaurováním. (zdroj: BERANOVÁ, Anežka a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace: Restaurování nástropní malby s námětem „sv. František Xaverský uklidňující mořskou bouři“*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2017. s. 47.).

Obr. 07 Půdorys 1. patra zámku Dolní Přím. Červeně je vyznačen prostor kaple. (zdroj: VLČKOVÁ, Simona. *Stavebně historický průzkum, zámek Dolní Přím*. Nepublikovaný stavebně historický průzkum. 1990. Místo uložení: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově, D-90. cit. podle BERANOVÁ, Anežka, LHOTÁK, Jan a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum: Interiérová malířská výzdoba kaple sv. Františka Xaverského v Dolním Přímě*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2015. s. 64.)

Obr. 08 Půdorys kaple sv. Františka Xaverského. Rozměry jsou uvedeny v cm. (zdroj: BERANOVÁ, Anežka a Romana RAJTÁROVÁ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace: Restaurování nástropní malby s námětem „sv. František Xaverský uklidňující mořskou bouři“*. Litomyšl: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2017. s. 46.)

Obr. 09 Ferdinand Maxmilián Brokoff – Sv. Borgia, Karlův most. (zdroj: archiv autorky).

Obr. 10 Juan Martínez Montañés a Francisco Pacheco – San Francisco de Borja. (zdroj: Wikimedia Commons [online]. [cit. 2018-01-24]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:San_Francisco_de_Borja._Juan_Mart%C3%ADnez_Monta%C3%B1%C3%A9s.jpg).

Obr. 11 Alonso Cano - San Francisco de Borja. (zdroj: Wikimedia Commons [online]. [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/52/San_Francisco_de_Borja.jpg).

Obr. 12 Analogie rokokové iluzivní oltářní architektury (hlavice pilíře) v Dolním Přímu. Josef Kramolín – iluzivní oltářní architektura v kostele Nanebevzetí Panny Marie, Hradec Králové, detail. (foto: Anna Tomanová).

Obr. 13 Analogie rokokové iluzivní oltářní architektury (hlavice pilíře) v Dolním Přímu. Josef Kramolín – iluzivní oltářní architektura hlavního oltáře v kostele Nanebevzetí Panny Marie, Nová Paka, detail. (Foto: Romana Čivrná).

Obr. 14 Analogie rokokové iluzivní oltářní architektury (hlavice pilíře) v Dolním Přímu. Josef Kramolín – iluzivní oltářní architektura hlavního oltáře v kostele Všech svatých, Lázně Bělohrad, detail. (Foto: Romana Čivrná).

Obr. 15 Celkový pohled na západní oltářní stěnu presbytáře. Stav před odkryvem.

Obr. 16 Levá horní strana restaurované stěny. Stav před odkryvem.

Obr. 17 Pravá horní strana restaurované stěny. Stav před odkryvem.

Obr. 18 Prává spodní část restaurované stěny. Stav před odkryvem.

Obr. 19 Prává střední část restaurované stěny. Stav před odkryvem.

Obr. 20 Levá spodní část restaurované stěny. Stav před odkryvem.

Obr. 21 Levá střední část restaurované stěny. Stav před odkryvem.

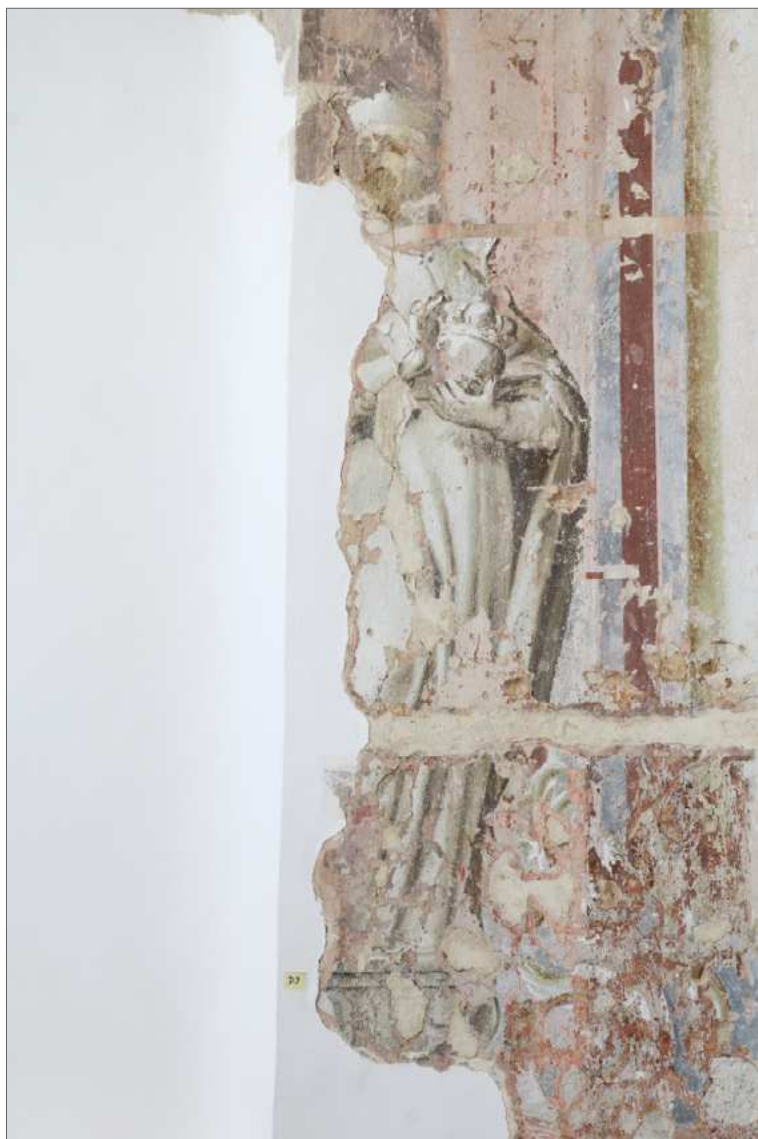
Obr. 22 Historická fotografie pořízena J. Bártou v rámci restaurování štuků v interiéru kaple sv. Františka Xaverského. Zdroj fotografie: BÁRTA, Jaromír. *Restaurátorská zpráva – štuky interiéru zámecké kaple Františka Xaverského Dolní Přím*. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově. Pomezí, 1997.

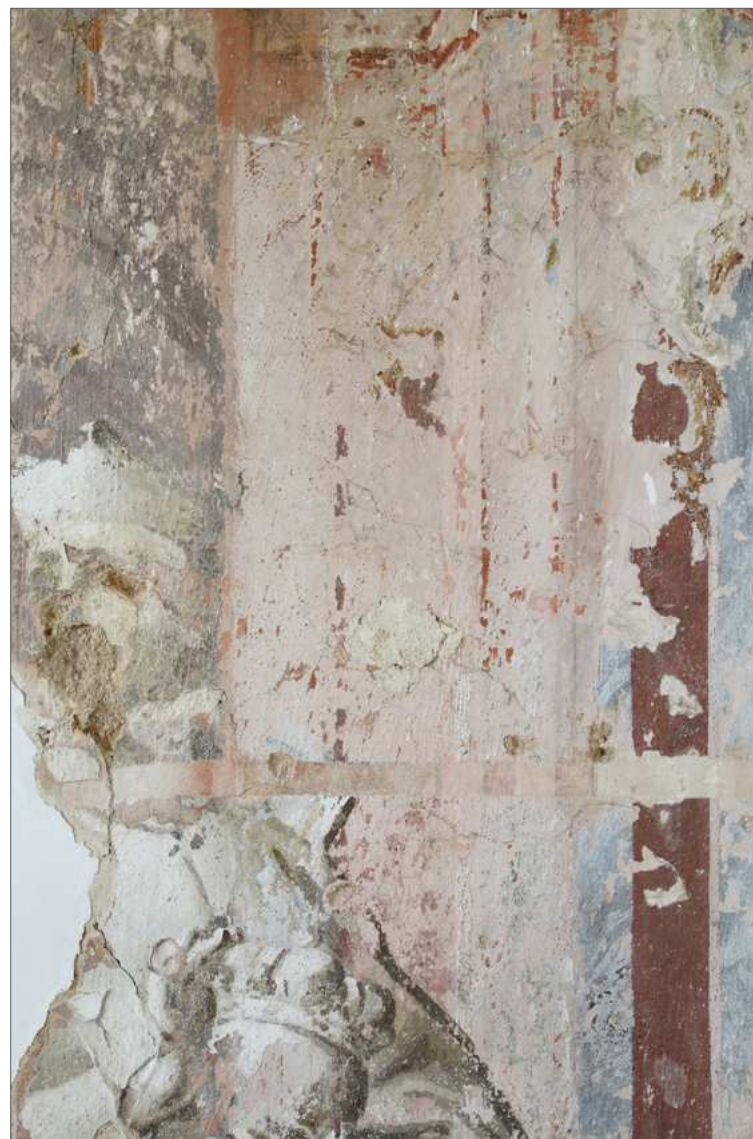
Obr. 23 Fotodokumentace z restaurování štuků interiéru kaple sv. Františka Xaverského z roku 1997, kdy bylo provedeno přichycení fragmentů původní omítky p. Jaromírem Bártou. Zdroj fotografie: BÁRTA, Jaromír. *Restaurátorská zpráva – štuky interiéru zámecké kaple Františka Xaverského Dolní Přím*. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově. Pomezí, 1997.

Obr. 24 Celkový pohled na oltářní stěnu presbytáře. Stav po odkryvu.

Obr. 25 Oblast figury. Stav po odkryvu.

Obr. 26 Detail malby v oblasti poprsí figury a iluzivní architektury napravo od ní. Ztráta rokokové barevné vrstvy způsobená sondami. Rozsáhlá obdélná sonda – ztráta barevné vrstvy vyjma podkladového nátěru, jako následek neodborně rozšířené sondy. Pásová horizontální sonda - ztráta celé rokokové vrstvy, vzniklá v důsledku sondy předchozího restaurátorského průzkumu. Stav po odkryvu.

Obr. 27 Detail malby na střední levé straně restaurované stěny. Na barokní malbě je viditelná černá rozkresba. Stav po odkryvu.

Obr. 28 Detail malby na horní levé straně restaurované stěny, na pravém dekoru vázy. Ztmavlé zlacení a chybějící značná část povrchu okrové barevné vrstvy. Stav po odkryvu.

Obr. 29 Detail malby v oblasti dolní části restaurovaného úseku. Druhotný světle šedý, tvrdý tmel s velmi hrubozrnnou strukturou cementového charakteru, nedatovaný. Stav po odkryvu.

Obr. 30 Tmel cementového charakteru v oblasti levé horní části steny. Stav po odkryvu.

Obr. 31 Druhotný tmel s hrubou povrchovou strukturou nacházející se ve statické trhlině. Předpokládáme, že je nejstarším z tmelů a je z doby před rokokem. Stav po odkryvu.

Obr. 32 Druhotné tmely na vrchní části niky a v úseku iluzivní římsy. Tmel s bílou povrchovou úpravou, nachází se i v statické trhlině (nejstarší). Tmel, který je na něm, má jemnozrnný charakter okrovožluté barevnosti a je kletovaný (mladší z roku 1997). Stav po odkryvu.

Obr. 33 Detail rokokové malby vlevo nahoře. Sonda provedená při průzkumu v roce 1996 zasahující na barokní malbu. Stav po odkryvu.

Obr. 34 Detail ze spodní levé části v nice. Rokoková malba. Na snímku jsou viditelné sondy/poškození barevné vrstvy způsobené sondami provedenými při průzkumu v roce 1996. Stav po odkryvu.

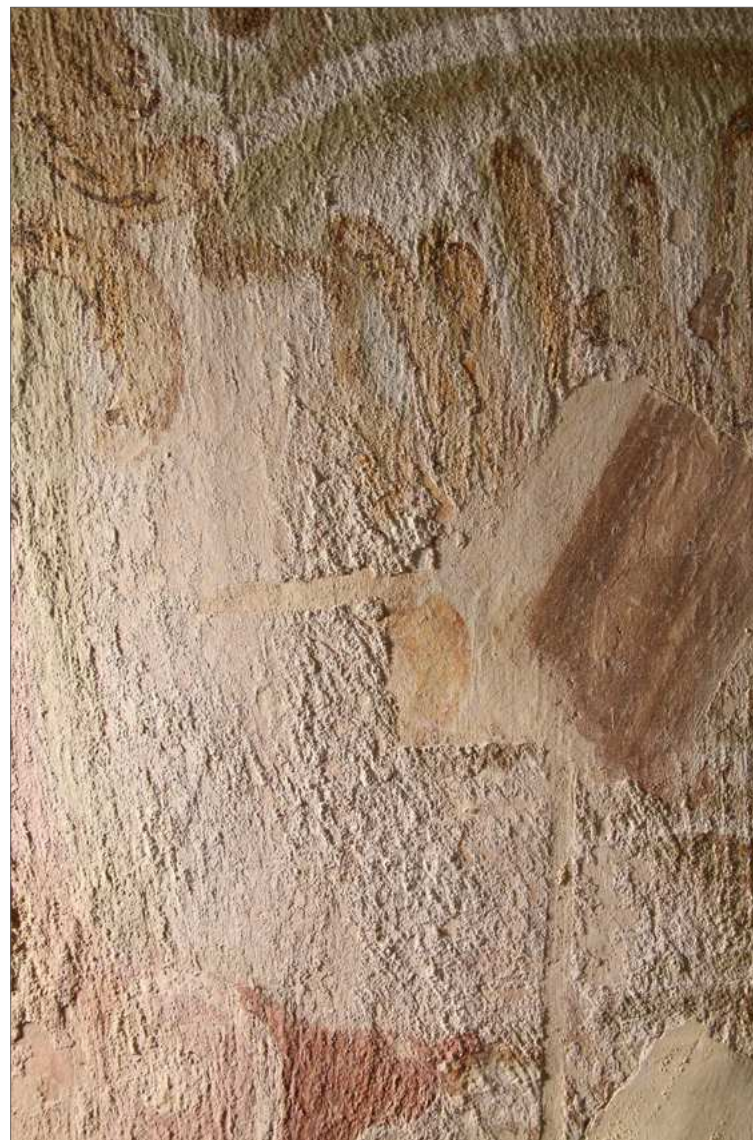
Obr. 35 Detail iluzivní profilované římsy v okolí niky. Detail hrubé struktury rokokové malby (červeno-okrová vrstva) a hladkého povrchu barokní malby (hnedá barevná vrstva ve střední části fotografie). Stav po odkryvu.

Obr. 36 Detail malby v oblasti dolní části roucha světce. Zlacení rokokové fáze výmalby bylo překryto dalšími vrstvami barvy, kterými byla namalována postava světce. Z toho vyplývá, že figura byla namalována až přes dokončenou malbu oltářní architektury. Stav po odkryvu.

Obr. 37 Detail druhotných tmelů v oblasti šedého pilíře nalevo od hlavy figury. Posun zdiva v okolí praskliny. Stav po odkryvu.

Obr. 38 Rokoková malba vázy vpravo v ostrém bočním nasvícení. Stav malby po odkryvu.

Obr. 39 Střední část levé restaurované stěny. Vizuální průzkum v rozptýleném denním světle. Stav po odkryvu.

Obr. 40 Střední část levé restaurované stěny. Vizuální průzkum v UV záření. Stav po odkryvu.

Obr. 41 Vizualní průzkum v rozptýleném denním světle. Střední pravá část restaurované stěny. Stav po odkryvu.

Obr. 42 Vizualní průzkum v UV záření. Střední pravá část restaurované stěny. Stav po odkryvu.

Obr. 43 Vizualní průzkum v rozptýleném denním světle. Horní část niky. Stav po odkryvu.

Obr. 44 Vizualní průzkum v UV záření. Horní část niky. Stav po odkryvu.

Obr. 45 Vizualní průzkum v rozptýleném denním světle. Horní pravá část restaurované stěny. Stav po odkryvu.

Obr. 46 Vizualní průzkum v UV záření. Horní pravá část restaurované stěny. Stav po odkryvu.

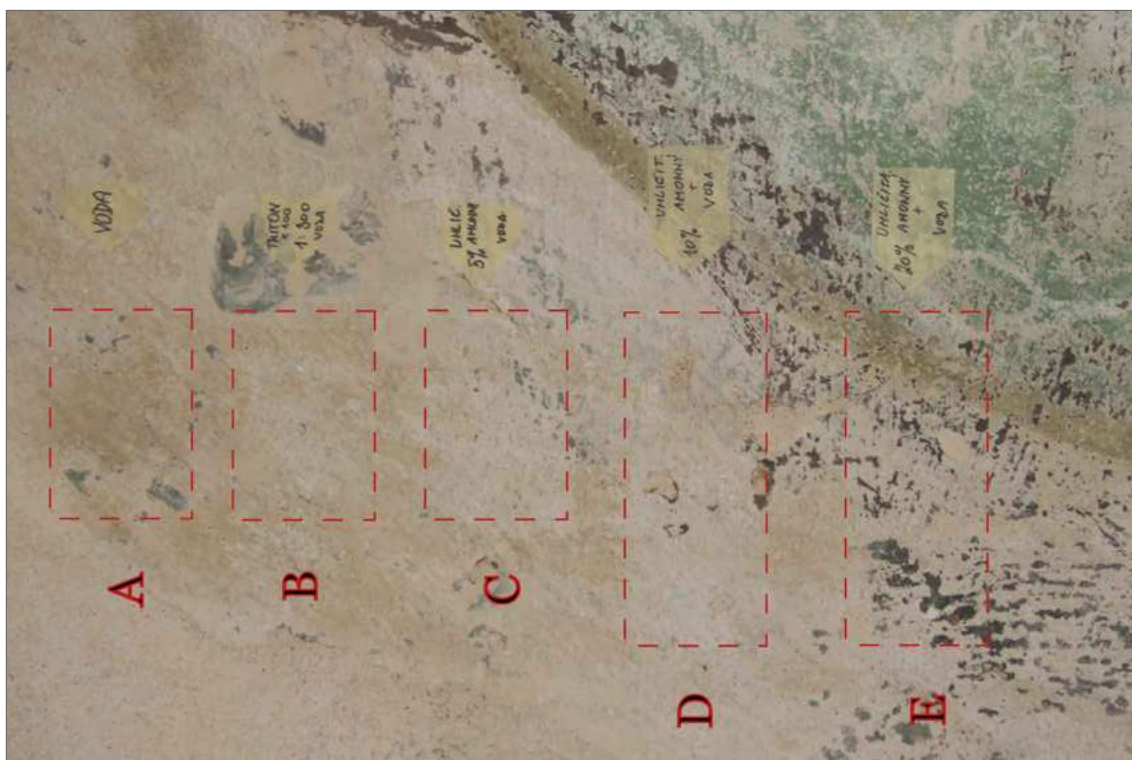
Obr. 47 Detail levé vázy v UV záření. Červenou šipkou je označeno místo, na kterém se nachází vápenná vrstva, přes kterou je viditelné zlacení z rokokové vrstvy. Žlutou šipkou je označena žluto-oranžová luminescence, kterou luminuje organický podklad pod zlacení. Stav po odkryvu.

Obr. 49 Detail spodní pravé části malby. Stav po odstranění tmelů a strukturální prekondolidaci vápennou nanosuspenzí *CaLoSil E25*.

Obr. 48 Zkouška suchého čištění ve spodní části restaurovaného úseku. 1. *Akapad*, 2. Voda + čistící štětec, 3. *Wallmaster*.

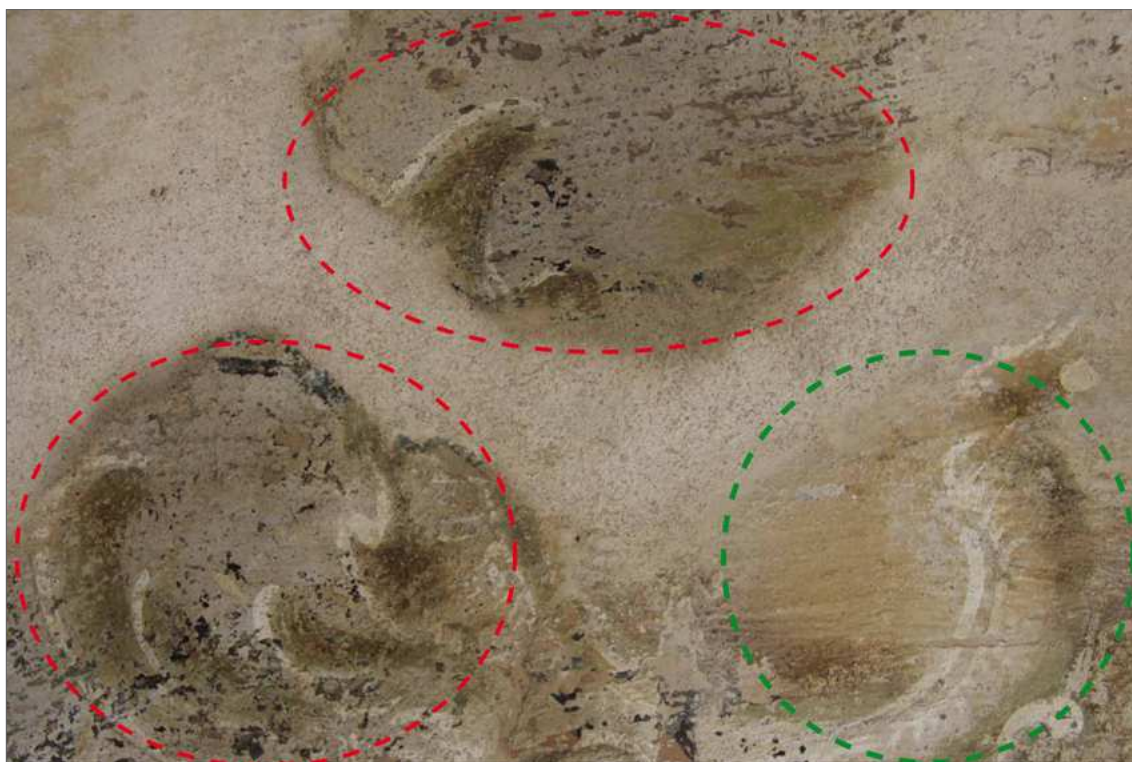
Obr. 50 Zkoušky mokrého a chemického čištění různými prostředky na horní levé části v nice. Stav po vyschnutí.

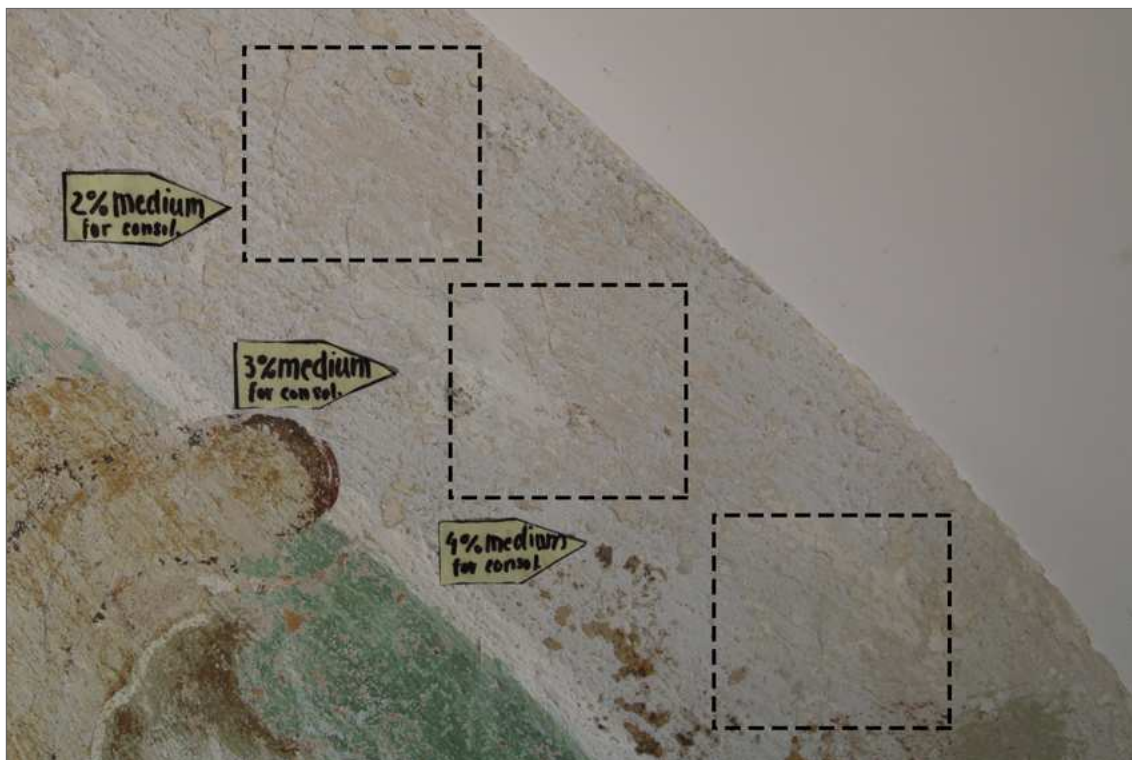
Obr. 51 Zkoušky chemického čištění formou zábalu z Arbocelu. Vlevo byl v zábalu aplikován 10% roztok uhličitanu amonného. Vpravo byl v zábalu aplikován 5% roztok uhličitanu amonného. Oba zábaly byly aplikovány po dobu 15 min.

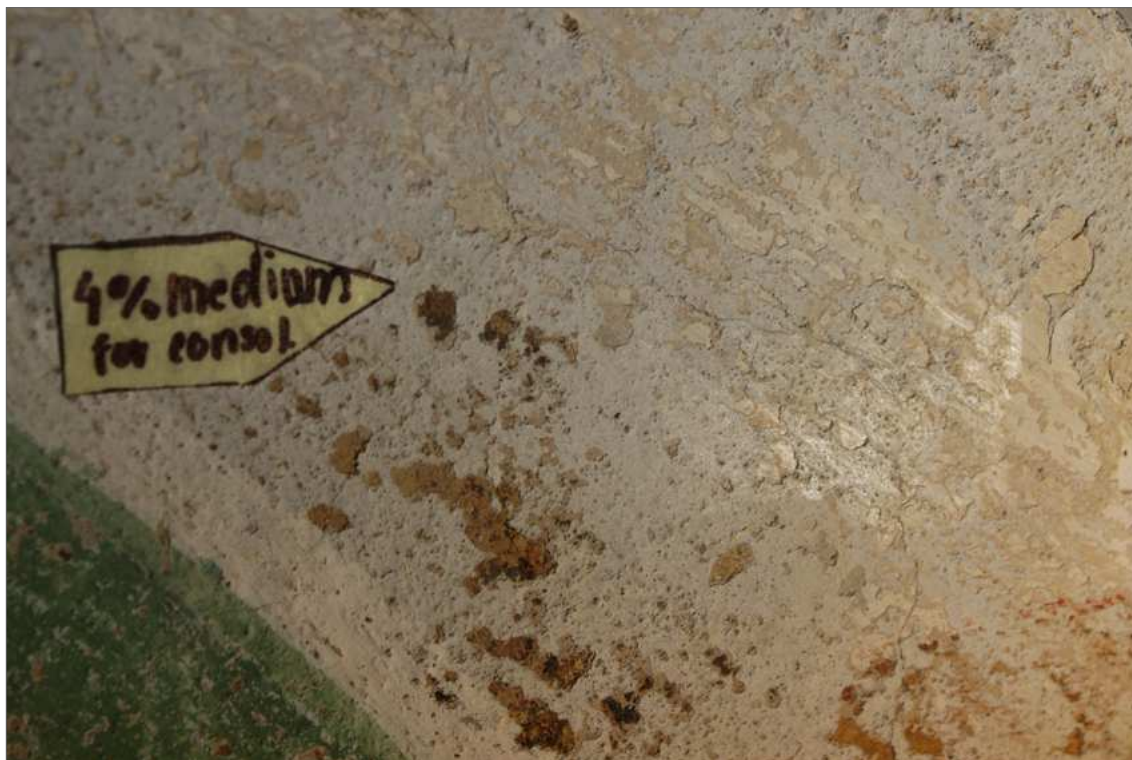
Obr. 52 Lokace zkoušek čištění. V poli 1. se nacházely stékance i zažloutlé skvrny a byla zde aplikována metoda mokrého a mokrého chemického čištění pomocí čisticích štětců za současného mechanického namáhání. V poli 2. se nacházely zažloutlé skvrny větší intenzity, než v poli 1. a byly čištěny formou obkladů.

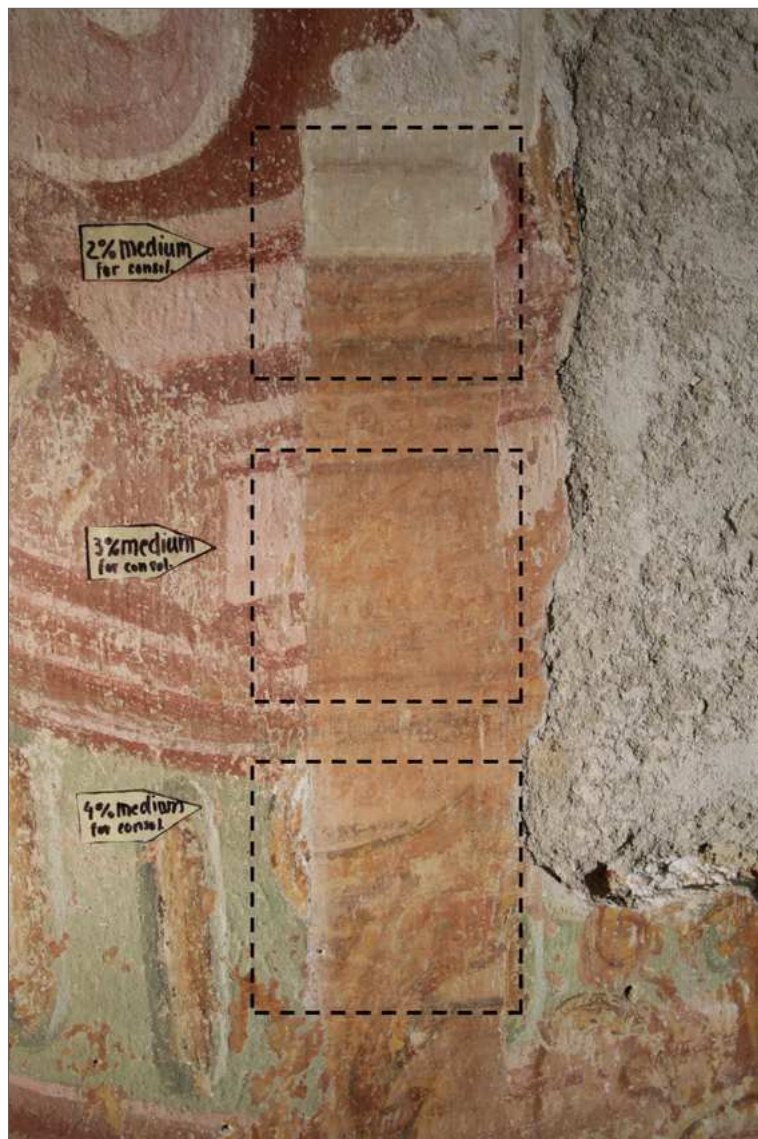
Obr. 53 Průběh zkoušky čištění. Cílem zkoušky bylo odstranění okrového zákalu na rokajových dekorech. Červeně jsou označeny oblasti vyčištěné pomocí 10% roztoku uhličitanu amonného a mechanického namáhání, zeleně vyznačená oblast je ve stavu před čištěním.

Obr. 54 Oblast světle modrého pruhu v pravé horní části stěny. Lokace zkoušky fixáže zpráškovatělé rokokové barevné vrstvy. Zkouška aplikace 2%, 3% a 4% vodné akrylátové disperze *Medium for consolidation* s destilovanou vodou formou postřiku. Stav po vyschnutí konsolidačních prostředků.

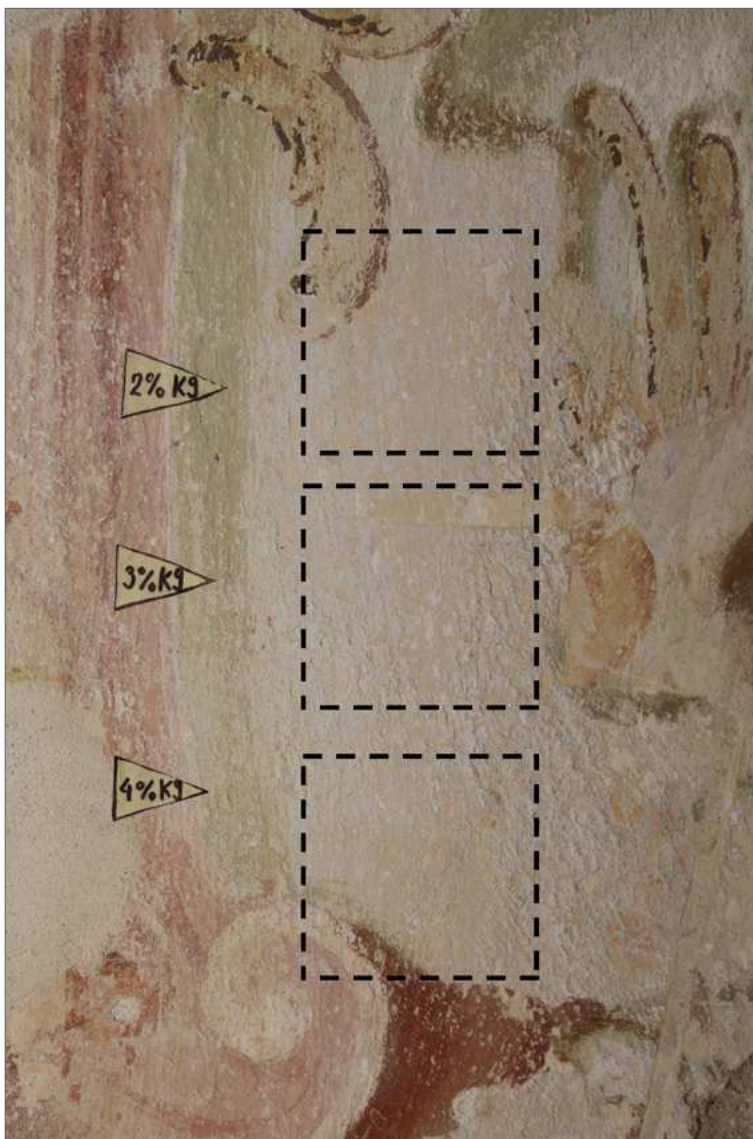
Obr. 55 Oblast světle modrého pruhu v pravé horní části stěny. Odlesk vzniklý po zkoušce fixáže 4% vodnou akrylátovou disperzí *Medium for consolidation* na povrchu rokokové malby v ostrém bočním nasvícení. Stav po vyschnutí konsolidačních prostředků.

Obr. 56 Úsek na pravé straně stěny nahoře. Zkoušky fixáže rokokové a barokní barevné vrstvy. Fixážní prostředek vodná akrylátová disperze *Medium for Consolidation* v různých koncentracích. Stav po vyschnutí konsolidačních prostředků.

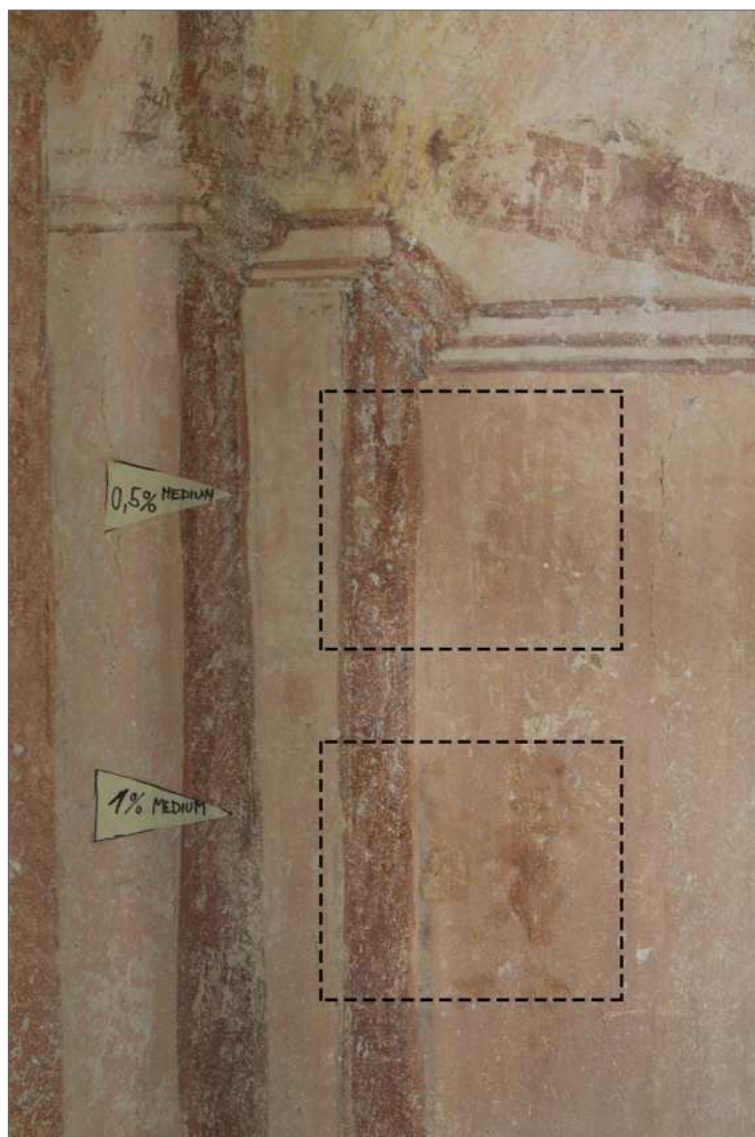
Obr. 57 Úsek na pravé straně stěny nahoře. Pohled v ostrém bočním nasvícení na odlesky způsobené zkouškami fixáže barevné vrstvy vodnou akrylátovou disperzí *Medium for Consolidation*, které se objevily především na povrchu barokní malby. Stav po vyschnutí konsolidačních prostředků.

Obr. 58 Úsek mezi nikou a vázou na pravé straně stěny nahoře. Zkoušky fixáže rokokové barevné vrstvy. Fixážní prostředek vodná akrylátová disperze *Dispersion K9* v různých koncentracích. Stav po vyschnutí konsolidačních prostředků.

Obr. 59 Pohled v ostrém bočním nasvícení na odlesky způsobené zkouškami fixáže barevné vrstvy vodnou akrylátovou disperzí *K9*. Stav po vyschnutí konsolidačních prostředků.

Obr. 60 Levá část stěny uprostřed. Lokace zkoušek fixáže povrchu barokní malby. Fixážní prostředek vodná akrylátová disperze *Medium for Consolidation* v různých koncentracích. Stav po vyschnutí konsolidačních prostředků.

Obr. 62 Detail druhotných vrstev překrývajících restaurované malby. Vrstva štuku a bílého nátěru odstraňovaná při odkryvu. Stav během odkryvu.

Obr. 61 Detail malby ve spodní části restaurovaného úseku. Lokální zpevňování uvolněných šupin barevné vrstvy 4% (hm.) vodnou akrylátovou disperzí K9.

Obr. 63 Přeplepy z japonského papíru přichycené 5% (hm.) roztokem *Tylosy MH 300*, aplikované lokálně po odstranění druhotných tmelů při narušení soudržnosti omítky. Úsek ve střední části niky.

Obr. 64 Injektáž problémové části středové niky za využití přítlačných zařízení, která pomocí tlaku zamezí vyboulení omítky.

Obr. 66 Proces injektování prasklin směsí *Ledanu TA1* s vápencovou moučkou na levé straně v oblasti iluzivní římsy..

Obr. 65 Detail aplikování injektážní směsi do dutin v oblasti statické trhliny.

Obr. 67 Injektování předem vytmelené statické trhliny.

Obr. 68 Velký tmel v levé nárožní části niky, kde se nachází předěl rokokové a barokní malby. Část tmelu v nice (na obrázku vpravo) nebyla kletována, z čelní strany byl tmel hladce ukletován, aby imitoval strukturu povrchu barokní malby.

Obr. 69 Proces tmelení statické trhliny ve dvou fázích. První je nanesení a seškrábání povrchu tmelu pod 0,5 cm úroveň barevné vrstvy. Druhá je nanesení do úrovně barevné vrstvy s povrchovou kletovanou úpravou.

Obr. 70 Tmelení defektů v oblasti hlavy figury. Stav po tmelení.

Obr. 71 Detail tmelu na barokní malbě, s hladce kletovanou povrchovou úpravou a dalšími úpravami jemným tmelem v okrajových částech tmelu.

Obr. 72 Horní levá strana restaurované stěny. Na snímku je viditelný okrový zákal na pravé straně od tmelu a na červené římse obíhající kolem niky.

Obr. 73 Horní levá strana restaurované stěny. Stav po vyčištění okrového zákalu.

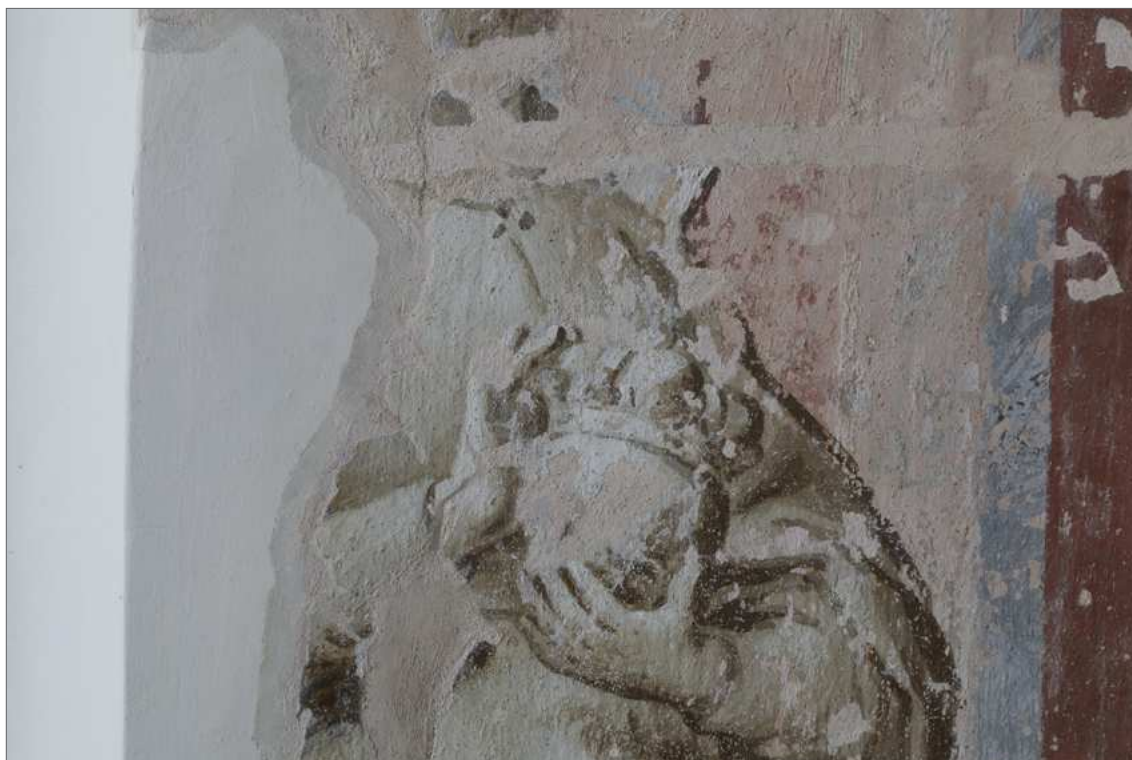
Obr. 74 Celkový pohled na oltářní stěnu. Stav po tmelení a čištění.

Obr. 75 Pohled na iluzivnu římsu při doplňování podkladového nátěru lokálních vypadaných částí barevné vrstvy. Stav před retušováním.

Obr. 76 Celkový pohled na rokokovou vázu po lokálním aplikaci podkladového nátěru pro retušování. Stav před retušováním.

Obr. 77 Pohled na část figury po aplikaci podkladového nátěru. Stav před retušováním.

Obr. 78 Pohled na horní polovinu restaurované stěny po aplikaci podkladového nátěru. Stav před retušováním.

Obr. 79 Soklová část barokní malby s doplněnými tmely a podkladovým nátěrem pro retušování. Stav před retušováním.

Obr. 80 Detail malby na spodní levé straně restaurované stěny. Čárková retuš na barokní malbě. Stav v průběhu retušování.

Obr. 81 Detail horní poloviny figury, restaurovaný díl. Stav po restaurování.

Obr. 82 Detail rekonstrukce hlavice pilíře zcela vpravo. Stav po restaurování.

Obr. 83 Pohled na levou rokokovou vázu v průběhu retušování.

Obr. 84 Pohled na pravou rokokovou vázu. Stav po aplikaci podkladového nátěru.

Obr. 85 Pohled na pravou rokokovou vázu po odkryvu.

Obr. 86 Pohled na pravou rokokovou vázu po restaurování.

Obr. 87 Pohled na horní část niky před restaurováním.

Obr. 88 Pohled na horní část niky po restaurování.

Obr. 89 Pohled na levou rokokovou vázu po odkryvu.

Obr. 90 Pohled na levou rokokovou vázu v po restaurování.

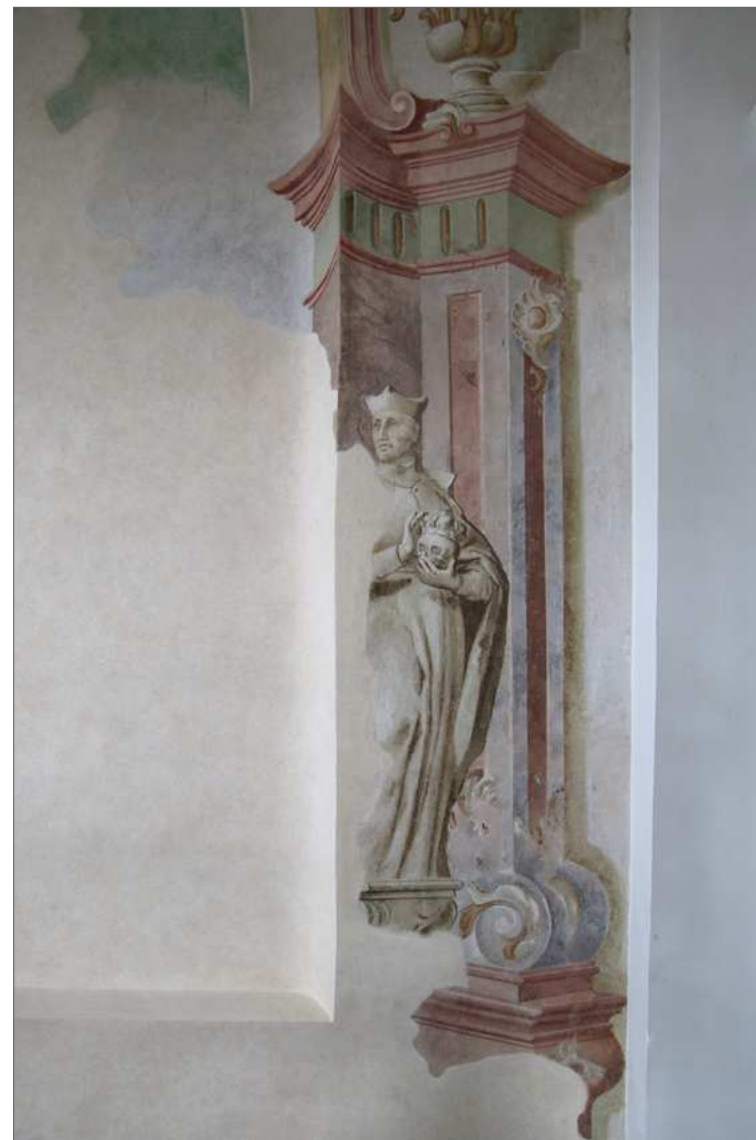
Obr. 91 Pohled na horní polovinu restaurované stěny po aplikaci podkladového nátěru. Stav před retušováním.

Obr. 92 Pohled na horní polovinu restaurované stěny. Stav po retušování.

Obr. 93 Pohled na pravou stranu restaurované stěny po odkryvu. Stav po odkryvu.

Obr. 94 Pohled na pravou stranu restaurované stěny po retušování.

Obr. 95 Barokní etapa výmalby na levé straně stěny, střední část. Stav po tmelení.

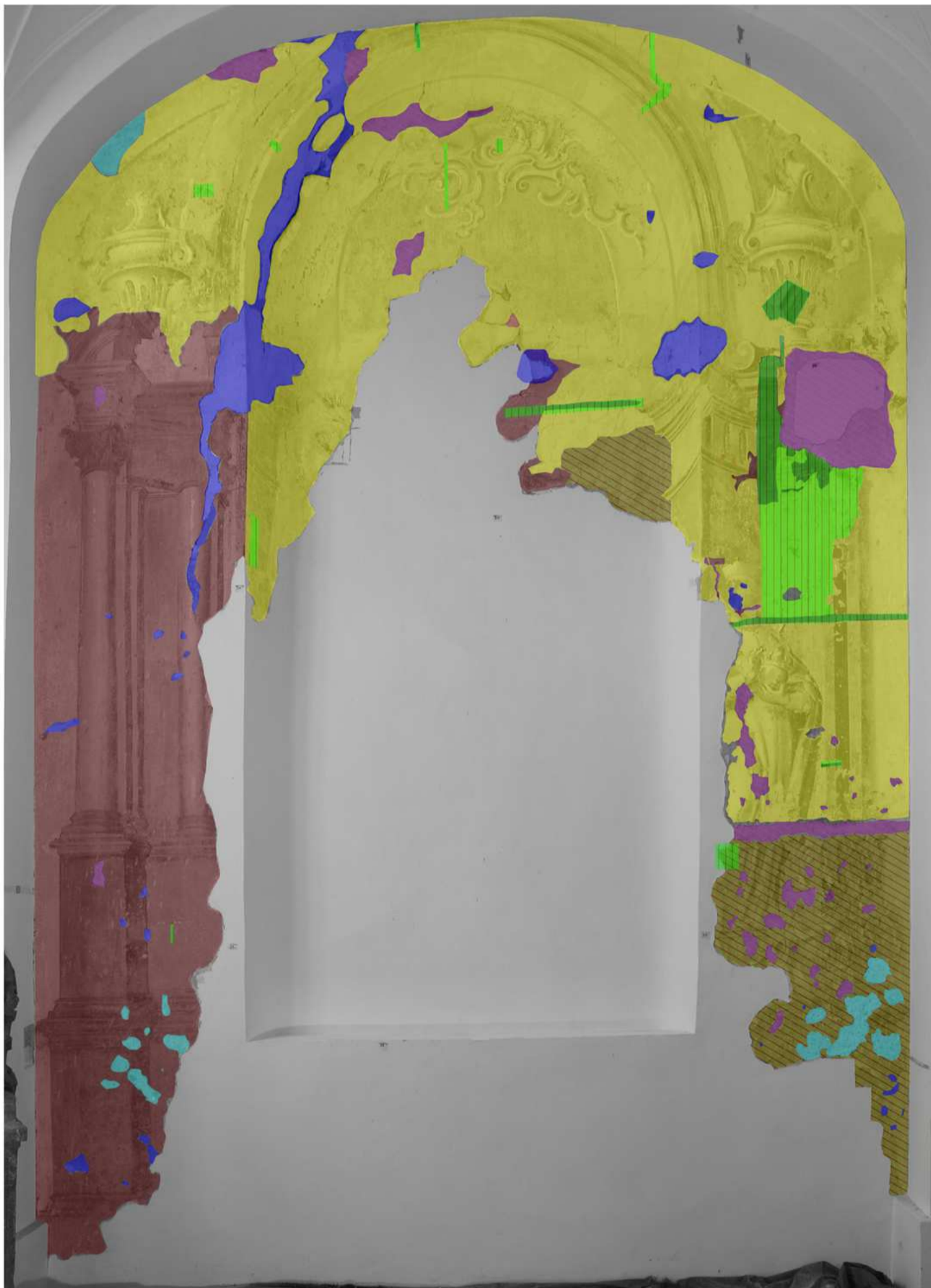

Obr. 96 Barokní etapa výmalby na levé straně stěny, střední část. Stav po restaurování.

Obr. 97 Celkový pohled na oltářní stěnu presbytáře. Stav po restaurování.

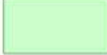
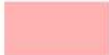
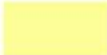

9 Grafická dokumentace

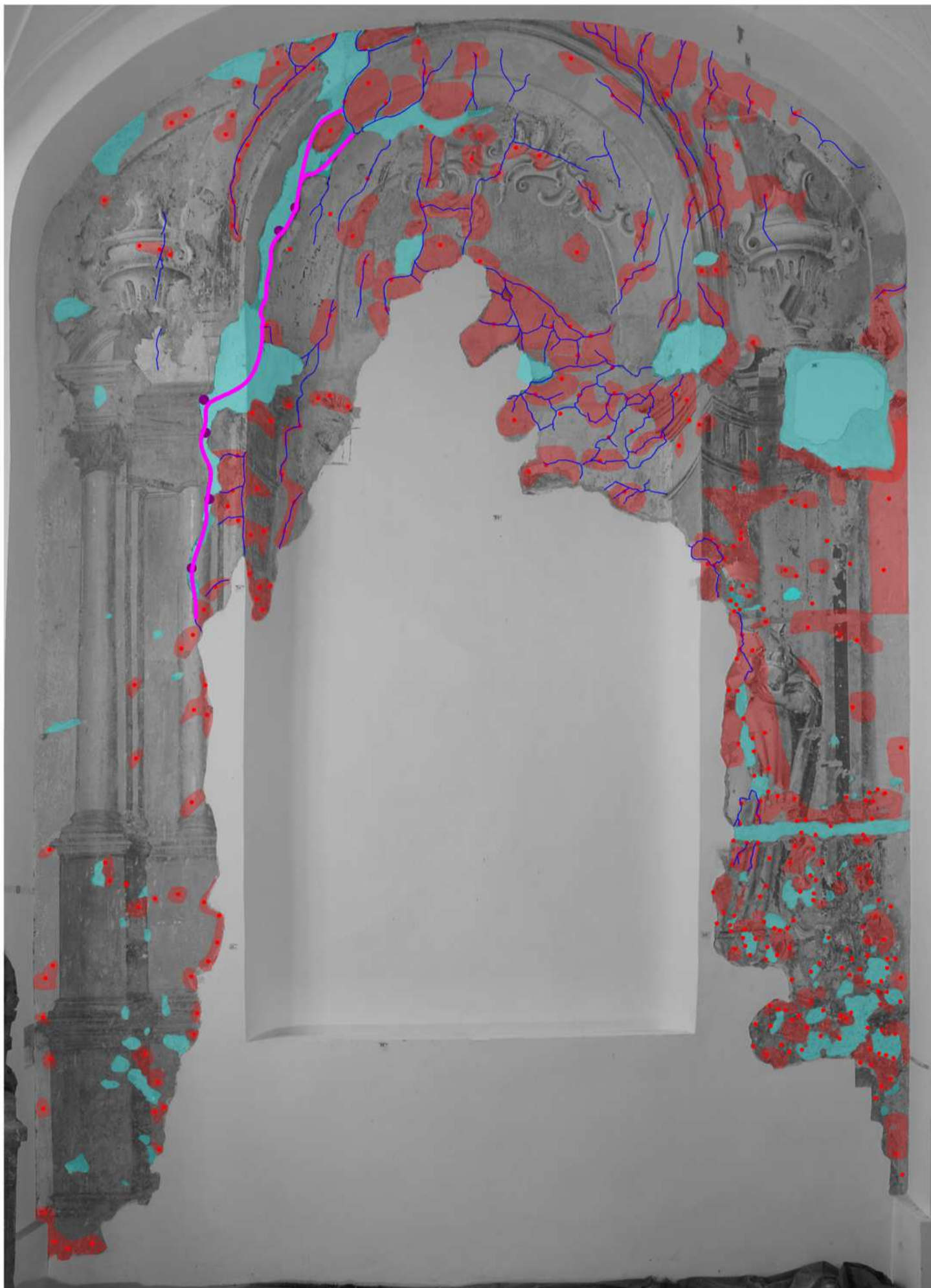
	Celok	10.89 m ²	100.00%		Tmel 1	0.39 m ²	3.58%
	Baroková malba	3.04 m ²	27.92%		Tmel 2	0.13 m ²	1.19%
	Rokoková malba	6.01 m ²	55.19%		Tmel 3	0.44 m ²	4.04%
	Prelnanie farebných vrstiev	0.80 m ²	7.35%		Sondy	0.42 m ²	3.86%

Obr. 98 Grafické zakreslení stavu dochovaných vrstev.

Celok	10.89 m ²	100.00%		Šupinkovanie farebnej vrstvy	1.72 m ²	15.79%
 Dutiny	2.36 m ²	21.67%		Práškovanie rokokovej far. vrstvy	0.34 m ²	3.12%
 Okrový zákal	0.29 m ²	2.66%		Statické trhliny	2.77 m	-
 Stekance	0.52 m ²	4.78%		Praskliny	26.05 m	-

Obr. 99 Grafické zakreslení poškození.

	Celok	10.893 m ²	100.00%		Injektáž	0.000 m ²	0.00%
	Vlastné tmely	0.964 m ²	8.85%		Statická injektáž	0.000 m ²	0.00%
	Dutiny	2.365 m ²	21.71%		Statické trhliny	2.770 m	-
					Praskliny	26.055 m	-

Obr. 100 Grafické zakreslení vlastních restaurátorských zásahů.

10 Textové přílohy

1. Chemicko-technologický průzkum 2017
2. Závazné stanovisko
3. Zápisy z kontrolních dnů

MATERIÁLOVÝ PRŮZKUM VZORKŮ NÁSTĚNNÉ MALBY DOLNÍ PŘÍM ZÁMECKÁ KAPLE SV. FRANTIŠKA XAVERSKÉHO

ZADAVATEL PRŮZKUMU

Ateliér restaurování nástěnné malby a sgrafita, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

PEDAGOGICKÝ DOZOR

MgA. B. Vařejková

SPECIFIKACE OBJEKTU, LOKALIZACE OBJEKTU

Dolní Přím, zámek, zámecká kaple sv. Františka Xaverského, oltářní stěna kaple

ZADÁNÍ PRŮZKUMU, ODBĚR VZORKŮ

Počet a typ dodaných vzorků: 2, odběr provedl restaurátor

Zadání: stratigrafie povrchových úprav, materiálový průzkum

Lokalizace odběru vzorků: detailní snímky míst odběrů jsou uvedeny v příloze na konci dokumentu

Tab. 1: Přehled vzorků k průzkumu stratigrafie vrstev a materiálového složení.

Číslo	Označení, lokalizace, popis
8732	D7/ZV1- zlacení, levý horní roh malby oltáře v presbytáři (levá váza), rokoková vrstva
8733	S/ZV2 – zlacení, štukový rám lemující nástropní malbu v presbytáři, nad oblohou

ZPRÁVA Z MATERIÁLOVÉHO PRŮZKUMU

Počet stran:	8	Datum:	25. 6. 2017
Autor:	Petra Lesniaková		
Místo:	Katedra chemické technologie, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice Jiráskova 3, Litomyšl		

METODIKA PRŮZKUMU

STRATIGRAFIE POVRCHOVÝCH ÚPRAV

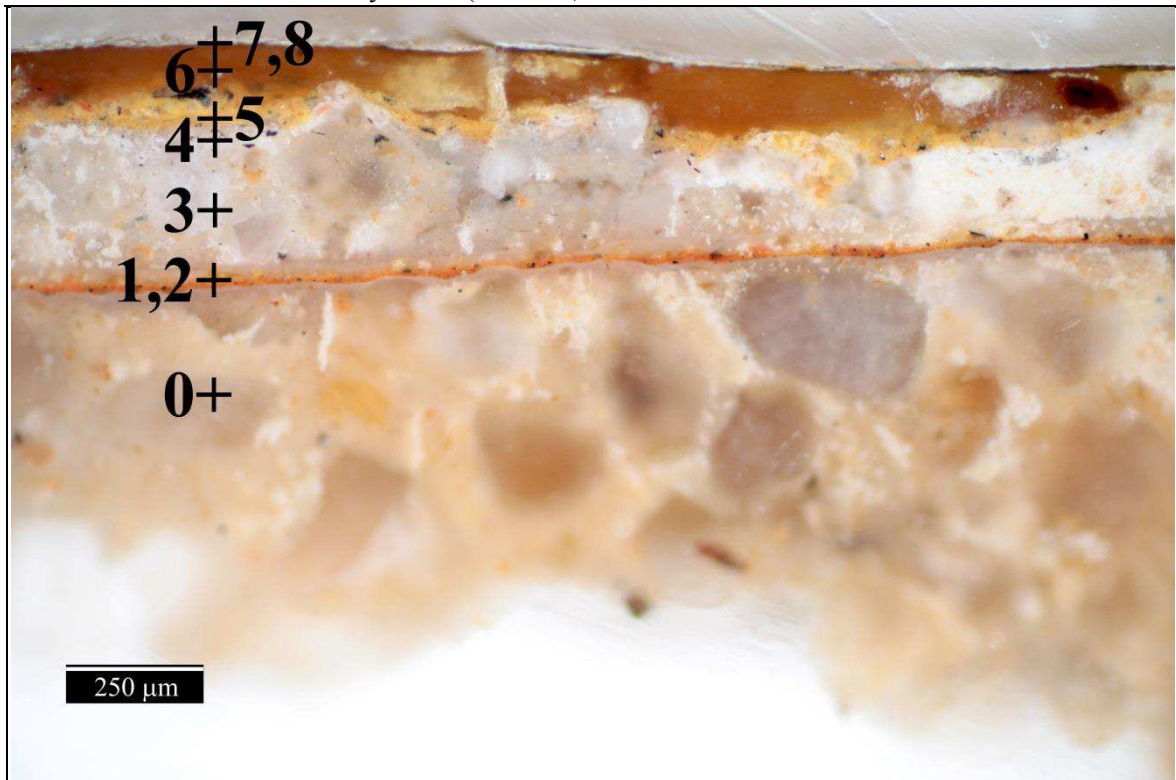
Studium stratigrafie povrchových úprav bylo provedeno s využitím mikroskopických technik světelné a skenovací elektronové mikroskopie (SEM). Vybrané úlomky vzorků byly zdokumentovány stereoskopickým mikroskopem SZM800 (Nikon). K mikroskopickému průzkumu byly připraveny ze vzorků nábrusy (příčné řezy). Nábrusy byly připraveny zalitím vybraných úlomků vzorků do polyesterové pryskyřice GPE 100S a jejich následným sbroušením po vytvrdnutí hmoty. Ke studiu a dokumentaci nábrusů byl využit světelný/polarizační mikroskop Eclipse LV100D-U (Nikon) s digitálním fotoaparátem EOS 1100D (Canon). Pozorování i dokumentace byly provedeny v dopadajícím viditelném, modrém světle a UV záření. Jako imerzní kapalina byla použita demineralizovaná voda. Pouhličené nábrusy byly dále studovány elektronovým mikroskopem Mira 3 LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE).

MATERIÁLOVÝ PRŮZKUM POVRCHOVÝCH ÚPRAV

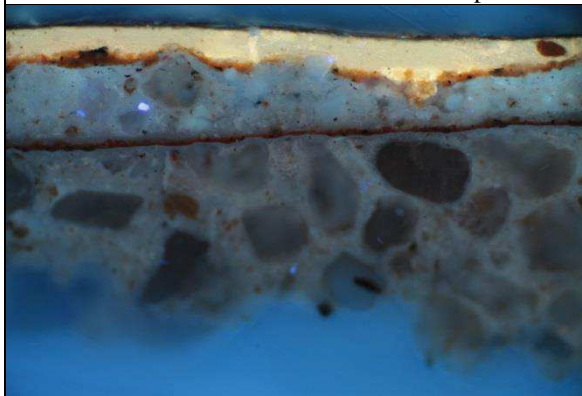
Materiálový průzkum byl proveden na základě určení prvkového složení částí vzorků vybraných pomocí světelné mikroskopie skenovací elektronovou mikroskopií s energiově-disperzní analýzou (SEM/EDX). K tomuto účelu byly využity optický mikroskop Eclipse LV100D-U (Nikon) a elektronový mikroskop Mira 3 LMU (Tescan) s analytickým systémem Bruker Quantax 2000. Měření bylo provedeno na pouhličených nábrusech ve vysokém vakuu v režimu zpětně odražených elektronů (BSE). Výsledky prvkového složení analyzovaných míst jsou uvedeny v tabulkách na základě atomových procent tak, že prvky s dominantním zastoupením jsou podtrženy, následují prvky s menším zastoupením, přičemž v závorkách jsou uvedeny prvky s minoritním zastoupením.

VÝSLEDKY PRŮZKUMU

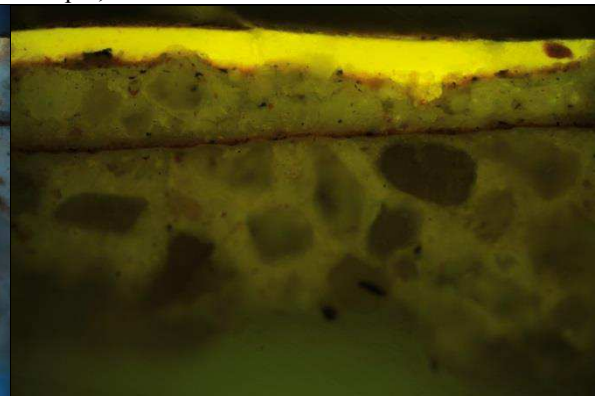
Vzorek 8732 – horní roh malby oltáře (D7/ZV1)

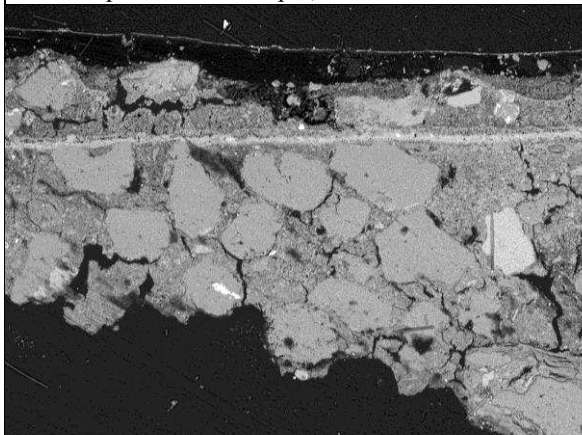
Obr. 1 Optická mikroskopie, bílé světlo.

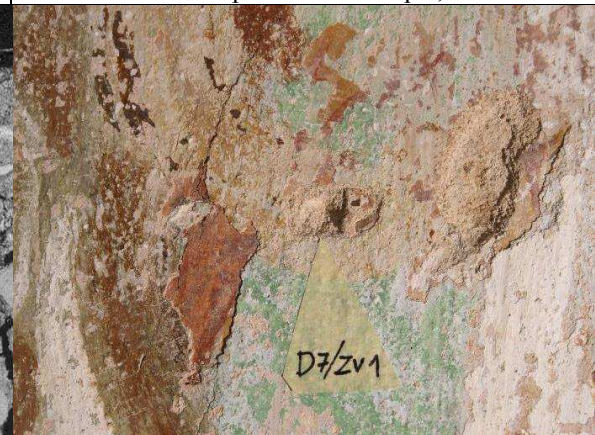
Obr. 2 Optická mikroskopie, UV záření.

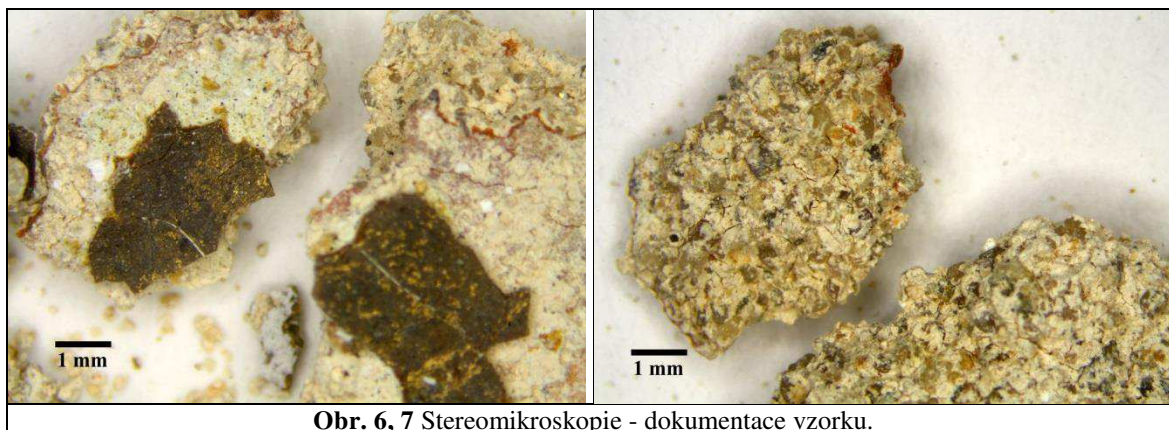
Obr. 3 Optická mikroskopie, modré světlo.

Obr. 4 Elektronová mikroskopie BSE.

Obr. 5 Lokalizace místo odběru vzorku, detail.

Obr. 6, 7 Stereomikroskopie - dokumentace vzorku.

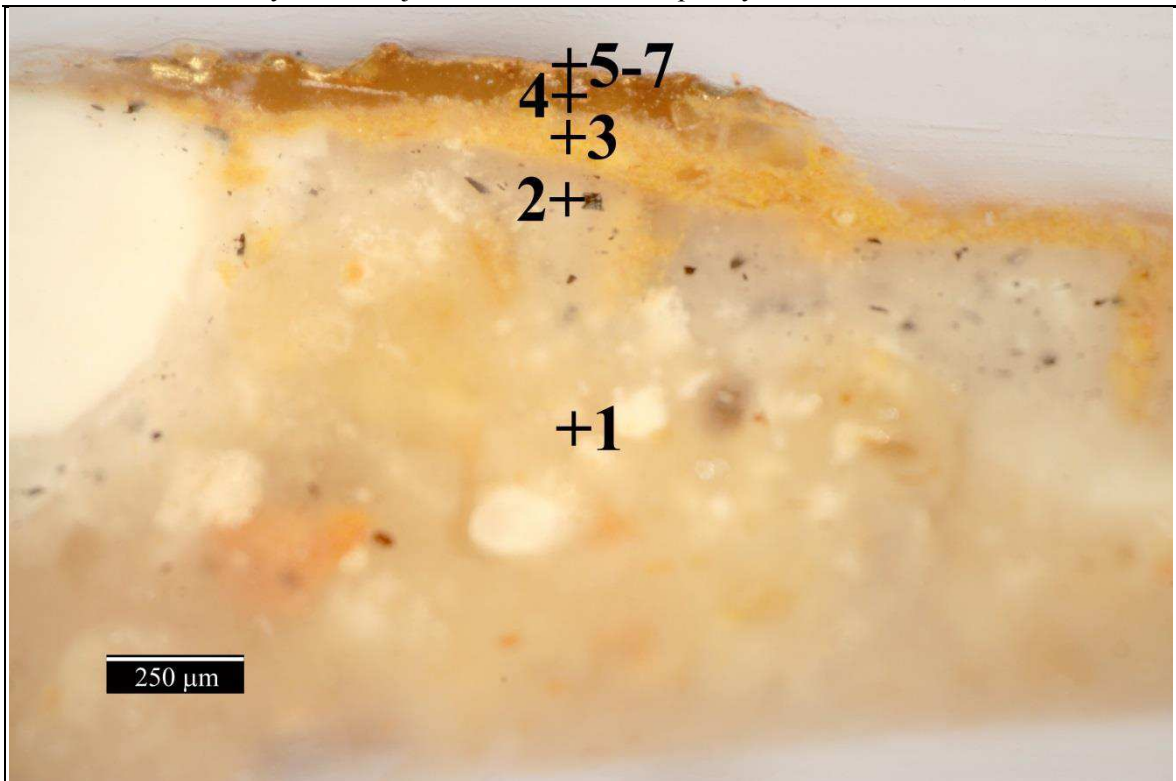
Tab. 2: Výsledky mikroskopického průzkumu, vzorek 8732.

Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy - elektronová mikroskopie s prvkovou analýzou (SEM/EDX)
8.	tenká průhledná vrstva	<u>C</u> , Cu (Ca, Fe, Cl, Zn, S): zřejmě nečistoty a korozní produkty
7.	tenká vrstva se zlatým leskem	<u>Cu</u> (Ca, Zn, Cl): plátek mědi s příměsí zinku – metal
6.	okrová poloprůhledná organická vrstva nebo dvě vrstvy	<u>C</u> (Mg, Al): organická vrstva, při povrchu obohacena o Cu a Zn – zřejmě korozní produkty z následující vrstvy metalu
5.	žlutá vrstva, ojediněle červené a černé částice	<u>Si</u> , <u>Al</u> , Fe, Ca (K, Mg, Ti, Na): žlutý okr, uhličitán vápenatý, uhlikatá čern, křemenná zrna
4.	šedá vrstva, zřejmě réвовá čern	<u>Ca</u> (Si, Al, S, Mg, Fe): uhličitán vápenatý – částice bílého vzdušného vápna – může se jednat o vrstvu na bázi bílého vzdušného vápna
3.	silná béžová vrstva se silikátovými zrny, patrně tenká omítka nebo hrubozrnný nátěr	Pojivo <u>Ca</u> (S, Si, Al, Mg, Fe): uhličitán vápenatý – částice bílého vzdušného vápna, zřejmě vápenná vrstva, přítomnost malého množství síry může pocházet například z vodorozpustných síranů, případně přídavku sádry, drobné částice <u>Si</u> , <u>Al</u> , Fe, Ca Kamenivo: křemenná <u>Si</u> , případně jiná silikátová zrna
2.	tenká světlá vrstva	<u>Ca</u> (Si, Fe, Al, Mg): uhličitán vápenatý, při povrchu obohacena o uhličitán vápenatý – může se jednat o vápennou vrstvu, křemenná zrna
1.	tenká červená vrstva, místy černé částice	<u>Ca</u> , Si, Fe, Al (K, Mg, Mn): červená hlinka, uhličitán vápenatý v malém množství, uhlikatá čern
0.	omítka	Pojivo <u>Ca</u> , <u>Si</u> (Al, Mg, Fe): uhličitán vápenatý, při povrchu vrstva obohacena o uhličitán vápenatý, zřejmě je vrstva pojena bílým vzdušným vápnem Kamenivo: převážně křemenná <u>Si</u> , případně jiná silikátová zrna, červený úlomek zřejmě cihly <u>Si</u> , Al (K, Fe, Ca, Mg), velikost zrn do cca 0,4 mm

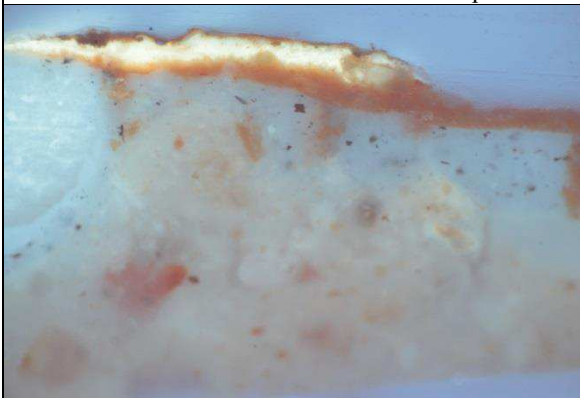
Vzorek obsahuje část omítky (vrstva 0) s povrchovými úpravami (vrstvy 1-8).

Omítka je plněna silikátovými, převážně křemennými zrny velikosti do 0,4 mm, pojivem je zřejmě bílé vzdušné vápno. Vápenné pojivové ani hydraulické částice nebyly v omítce zaznamenány. Nelze vyloučit určité hydraulické vlastnosti omítky. Na omítce se vyskytuje velmi tenká vrstva obohacená o uhličitán vápenatý. Následuje tenká červená vrstva 1 s uhličitánem vápenatým probarvená červenou hlinkou a uhlikatou černí. Červená vrstva je dobře propojena/přilnuta k povrchu omítky, nelze však určit, zda by se mohlo jednat o techniku fresky či nikoliv. Následuje další tenká tentokrát bílá vrstva 2, která může být na bázi bílého vzdušného vápna. Tato vrstva je překryta silnější vrstvou 3 s většími silikátovými zrny, zřejmě tenkou vápennou omítkou. Omítka obsahuje pojivové částice bílého vzdušného vápna, pravděpodobně vykazuje určité hydraulické vlastnosti. Na této omítce se vyskytuje světle šedá zřejmě vápenná vrstva 4 s uhlikatou černí a okrová/žlutá vrstva 5. Následuje silnější poloprůhledná okrová převážně organická vrstva 6, podklad pro zlacení metalem (vrstva 7). Na metalu byly zaznamenány fragmenty průhledné zřejmě ochranné vrstvy 8.

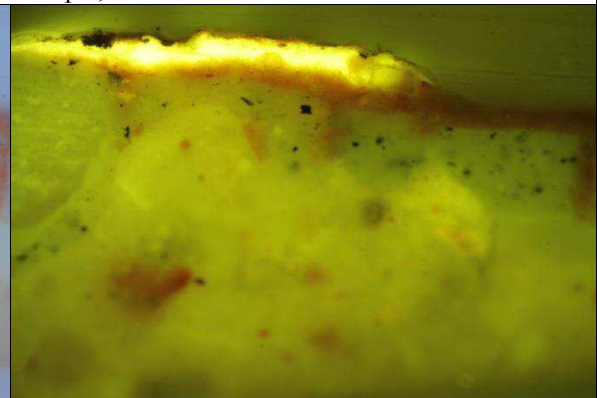
Vzorek 8733 – štukový rám lemující nástěnnou malbu v presbytáři nad oblohou (S/ZV2)

Obr. 8 Optická mikroskopie, bílé světlo.

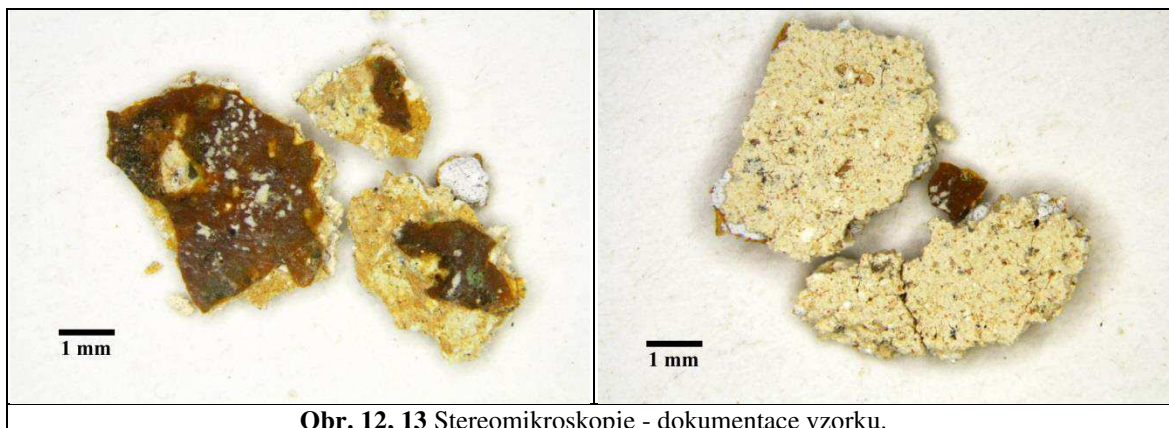
Obr. 9 Optická mikroskopie, UV záření.

Obr. 10 Optická mikroskopie, modré světlo.

Obr. 11 Lokalizace místo odběru vzorku, detail.

Obr. 12, 13 Stereomikroskopie - dokumentace vzorku.

Tab. 3: Výsledky mikroskopického průzkumu, vzorek 8733.

Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie
8.	fragment bílé vrstvy
7.	tenká průhledná vrstva
5., 6.	tenká vrstva se zlatým leskem, zřejmě kovový plátek a nesouvislá velmi tenká okrová vrstva
4.	okrová poloprůhledná organická vrstva
3.	žlutá vrstva, ojediněle červené a černé částice
2.	šedá vrstva, zřejmě révová čern
1.	běžová vrstva s malým množstvím silikátových zrn, patrně tenká omítka nebo hrubozrnný nátěr

Vzorek obsahuje silnější světle žlutou/běžovou vrstvu 1, na níž byla zaznamenána šedá vrstva 2. Následuje okrová/žlutá vrstva 3 a silnější poloprůhledná okrová převážně organická vrstva 4, podklad pro zlacení kovovým plátkem se zlatým leskem, zřejmě metalem (vrstva 5). Na předpokládaném metalu byly zaznamenány fragmenty průhledné zřejmě ochranné vrstvy 6. Vrstvy 1 až 6 jsou srovnatelné s vrstvami 3 až 8 vzorku 8732, lze tedy předpokládat, že i jejich složení bude obdobné.

ZÁVĚR

Předmětem průzkumu byly vzorky odebrané z malby oltářní stěny zámecké kaple sv. Františka Xaverského v Dolním Přímě. Průzkum byl zaměřen na stratigrafii povrchových úprav a jejich materiálové složení. Detailní popisy složení a stratigrafie zaznamenaných vrstev jsou uvedeny u snímků nábrusů jednotlivých vzorků v části výsledků průzkumu výše. Na základě průzkumu metodami světelné mikroskopie a skenovací elektronové mikroskopie s prvkovou analýzou (SEM/EDX) byla odvozena přítomnost následujících pigmentů, případně plniv vyskytujících se ve vybraných vrstvách¹:

Bílá, průhledná: uhličitan vápenatý, vápno

Žlutá: okr

Červená: červená hlínka

Černá: uhlíkatá čern

*Pozlacovačská technika s metalem*²

¹ Zdroj literatury k identifikaci, případně orientačnímu časovému zařazení využití pigmentů: Šimůnková E., Bayerová T. Pigmenty. STOP. Praha 2014. ISBN 978-80-86657-17-2.

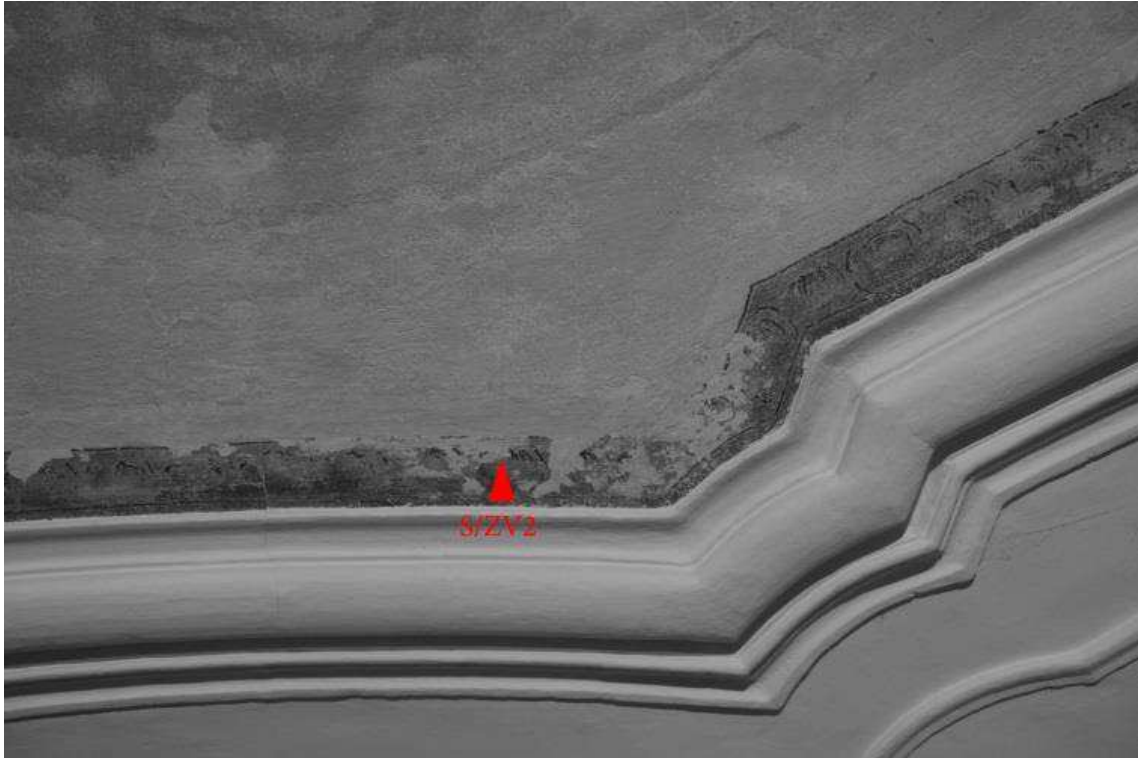
² Losos L. Pozlacování a polychromie. Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0913-9

Obr. 14, 15 Lokalizace místa odběru vzorku 8732 (D7/ZV1), celkový pohled.

Obr. 16 Místo odběru vzorku 8732(D7/ZV1), detail.

Obr. 17 Místo odběru vzorku 8733 (S/ZV2), celkový pohled.

Obr. 18 Místo odběru vzorku 8733(S/ZV2), detail.

HRADEC KRÁLOVÉ

MAGISTRÁT MĚSTA HRADEC KRÁLOVÉ, ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY 406, 502 00 HRADEC KRÁLOVÉ

ODBOR PAMÁTKOVÉ PÉČE

VÁŠ DOPIS ZN.:

ZE DNE: 12.4.2017
NAŠE ZN.: MMHK/068804/2017/PP/MEJ
NAŠE Č.J.: MMHK/086576/2017 PP/MEJ
VYŘIZUJE: Radek Mejšťík
TEL.: 495 707 698
E-MAIL: radek.mejstrik@mmhk.cz

OBEC DOLNÍ PŘÍM, IČO 00268747

Dolní Přím č.p. 1
503 16 Dolní Přím

DATUM: 15.5.2017

ROZHODNUTÍ

Magistrát města Hradec Králové, odbor památkové péče, jako věcně a místně příslušný prvoinstanční orgán státní památkové péče podle § 29 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o státní památkové péči“), ve znění pozdějších předpisů, a ve znění § 17 Vyhlášky Ministerstva vnitra ČR č. 388/2002 Sb., o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou působností, zahájil podle § 44 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, na základě písemné žádosti ze dne 12.4.2017 žadatele, kterým je:

OBEC DOLNÍ PŘÍM, IČO 00268747, Dolní Přím č.p. 1, 503 16 Dolní Přím,

o vydání závazného stanoviska § 14 odst. 1 zákona o státní památkové péči ve věci:

Restaurování nástěnných maleb v kapli sv. Františka Xaverského v zámku Dolní Přím č. p. 1, st. parc. č. 2 v k.ú. Dolní Přím - nemovitá kulturní památka zámek, rejstříkové číslo 32716 / 6-599.

Budova zámku Dolní Přím č. p. 1 je nemovitá kulturní památka chráněná státem ve smyslu zákona o státní památkové péči, která je evidována v Ústředním seznamu kulturních památek ČR pod rejstříkovým číslem 32716 / 6-599. Dále se pomník nalézá v krajinné památkové zóně Areálu bojště bitvy u Hradce Králové (dále jen KPZ), prohlášené Vyhláškou Ministerstva kultury ze dne 1. července 1996, č. 208/1996Sb., o prohlášení území vybraných částí krajinných celků za památkové zóny.

obec	Dolní Přím
část obce	Dolní Přím
katastrální území	Dolní Přím
parcelní číslo	st. p. 2 v katastrálním území Dolní Přím
ulice, náměstí, apod.	zámek
název nemovitosti	zámek
číslo popisné	č. p. 1
ÚSKP	32716 / 6-599

Po písemném vyjádření (Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově, IČO 75032333, Okružní č.p. 418, Josefov, 551 02 Jaroměř 3) č.j. NPU-362/31162/2017 ze dne 28.4.2017, které bylo doručeno dne 2.5.2017 pod č.j. MMHK/079136/2017/PP/MEJ, vydává Magistrát města Hradec Králové, odbor památkové péče (dále jen "správní orgán"), v souladu se zněním § 68 zákona 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "správní řád"), podle ustanovení § 14 odst. 3 zákona o státní památkové péči toto

ZÁVAZNÉ STANOVISKO:

Práce: Restaurování nástěnných maleb v kapli sv. Františka Xaverského v zámku Dolní Přím č. p. 1, st. parc. č. 2 v k.ú. Dolní Přím - nemovitá kulturní památka zámek, rejstříkové číslo 32716 / 6-599 Dolní Přím č. p. 1 - nemovitá kulturní památka zámek, rejstříkové číslo 32716 / 6-599, spočívá podle předložené žádosti, informací získaných od investora a dle předloženého

restaurátorského záměru nazvaného "Zpráva o odkryvu a návrh na restaurování iluzivních nástěnných maleb oltářní architektury v presbytáři kaple sv. Františka Xaverského v zámku Dolní Přím" (autor: Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl, kterou zastupují MgA. Barbora Vařejková a MgA. Zuzana Wichterlová /licence MK ČR čj. 7031/96 a 48427/ ze dne 10.4.2017) v následujícím:

Všechny odkryté plochy původních omítek budou zakonzervovány, nevyhovující druhotné tmely budou odstraněny a nahrazeny novými. Rovněž budou konsolidovány a očištěny všechny plochy barevných vrstev (z obou vývojových etap). Ve vztahu k nástropním malbám v kapli doporučujeme na oltářní stěně presbytáře prezentovat s nimi související druhou fázi výmalby. Dále navrhuje, aby v levé části oltářní stěny, kde byla v minulosti na úkor rokokové barevné vrstvy odkryta první fáze výmalby, zůstala starší malba přiznána a nebyla na ní provedena rekonstrukce rokokové malby. Důvodem je především takřka nemožné provedení rekonstrukce podle pravé části malby, kde se s jistotou nachází jiná figura, než na opačné straně. V ostatní ploše malby bude chybějící barevná vrstva retušována, případně rekonstruována dle dohledaných analogií. Intenzita a míra retuší a rekonstrukcí a především otázka estetického pojednání rozsáhlé sondy v pravé části oltářní stěny, kde je rovněž odhalena starší fáze výmalby, bude konzultována na kontrolním dnu. Plochy v oblasti niky a v soklové partii, které jsou opatřeny novodobou omítkou a bílým nátěrem, doporučujeme vhodné patinovat. Předchozí nátěry budou omyty vodou na poslední vodonepropustný nátěr. V případě, že tento bude slučitelný s vápennou technologií, bude patina (nátěr) novodobých omítek pojena slabě modifikovanou disperzí. Konkrétní barevný tón i technika provedení bude odsouhlasena vlastníkem a oběma složkami památkové péče na kontrolním dnu.

- strukturální zpevnění omítek (např. vápennou nanosuspenzi CaLoSiL E25)
- injektáž dutin a statických trhlin injektážní směsí na hydraulické bázi (např. *Ledan TA1*, pro velké trhliny vlastní injektážní směs na vápenné bázi)
- odstranění tmelů, které nevyhovují technicky (soudržnost a přilnavost) a esteticky (struktura, návaznost)
- ponechat novodobé velkoplošné tmely, pouze je vhodněji propojit s omítkami odkrytých maleb
- redukovat omítky na rozhraní mezi barokními omítkami a novodobými velkoplošnými tmely (cca 15 cm)
- doplnění omítek vápennopískovou maltou s podobnými mechanickými vlastnostmi a strukturou jako originální omítky
- čištění povrchu maleb od zbytků druhotných nátěrů a jiných znečištění (mechanicky skalpely, čisticími houbami a štětci, případně mokrou cestou nebo chemicky)
- konsolidace barevné vrstvy – fixáž barevné vrstvy (např. postřikem vodnou akrylátovou disperzí *Medium für Konsolidierung* o koncentraci do 4 %), lokální do zpevnění šupinující barevné vrstvy (např. 4% vodnou akrylátovou disperzí *Dispersion K9* formou injektáže)
- retuše a rekonstrukce malby budou provedeny stabilními minerálními pigmenty pojenými reverzibilním pojivem (např. 1–2% arabská guma nebo ethery celulózy – *Kluce E*, *Tylosa MH 300*); míra a rozsah rekonstrukce malby, patinace ploch niky a soklu apod. bude konzultována v rámci kontrolního dne
- retuš zlačené bude provedena v souladu s postupem na nástropních malbách v kapli pouze práškovými pigmenty pojenými 1–2% arabskou gumou

Podle § 14 odst. 3 zákona o státní památkové péči správní orgán věc posoudil takto:

Restaurování nástěnných maleb v kapli sv. Františka Xaverského v zámku Dolní Přím č. p. 1, st. parc. č. 2 v k.ú. Dolní Přím - nemovitá kulturní památka zámek, rejstříkové číslo 32716 / 8-599 je přípustné při splnění následujících podmínek:

1. Restaurátorské práce bude provádět pouze fyzická osoba s restaurátorskou licencí Ministerstva kultury ČR – viz. *třídník specializací restaurátorských prací*, který je přílohou č. 1 výše uvedeného zákona o státní památkové péči – restaurování nástěnných maleb. Dále může provést restaurátorské průzkumy a restaurování osoba oprávněná k restaurování dle ust. § 14 b zákona o státní památkové péči.

- Zahájení restaurátorských prací bude minimálně s týdenním předstihem oznámeno výkonnému orgánu státní památkové péče (Magistrátu města Hradec Králové, odboru památkové péče) a Národnímu památkovému ústavu, územnímu odbornému pracovišti v Josefově. V průběhu realizace budou investorem svolávány kontrolní dny za účasti zástupců státní památkové péče.
- Jedno pare závěrečné restaurátorské zprávy včetně digitální verze na nosiči CD nebo DVD bude předáno výkonnému orgánu státní památkové péče (Magistrátu města Hradec Králové, odboru památkové péče) nejpozději třicet dní od ukončení restaurátorských prací. Součástí závěrečné restaurátorské zprávy bude i podrobná grafická dokumentace stavu originálu (zákres závažných trhlin, nedochované partie historických omítek, výrazné dutiny, trhliny, zákres nadměrné povrchové ztráty historické výmalby obou vrstev, identifikace sond a zásahů restaurovaní z 90. let, partie rekonstrukcí nástěnných maleb). Přiložená fotodokumentace bude zhotovena na fotografický papír, jednotlivé fotografie budou o rozměrech alespoň 10 x 15 cm.

ODŮVODNĚNÍ

Magistrát města Hradec Králové, odbor památkové péče jako věcně a místně příslušný prvoinstanční orgán státní památkové péče obdržel dne 12.4.2017 písemnou žádost o vydání závazného stanoviska orgánu státní památkové péče podle § 14 odst. 1 zákona o státní památkové péči zadatele, kterým je:

OBEC DOLNÍ PŘÍM, IČO 00268747, Dolní Přím č.p. 1, 503 16 Dolní Přím,

o vydání závazného stanoviska § 14 odst. 1 zákona o státní památkové péči ve věci:

Restaurování nástěnných maleb v kapli sv. Františka Xaverského v zámku Dolní Přím č. p. 1, st. parc. č. 2 v k.ú. Dolní Přím - nemovitá kulturní památka zámek, rejstříkové číslo 32716 / 6-599.

Tímto dnem bylo v souladu s § 44 odst. 1 správního řádu zahájeno řízení o podané žádosti vedené pod spis. zn. MMHK/068804/2017/PP/MEJ. V souladu s ustanovením § 38 odst. 1 zákona správního řádu bylo účastníkům řízení umožněno nahlédnout do spisového materiálu a uplatnit své připomínky a náměty k uvedenému předmětu řízení.

Budova zámku Dolní Přím č. p. 1 je nemovitá kulturní památka chráněná státem ve smyslu zákona o státní památkové péči, která je evidována v Ústředním seznamu kulturních památek ČR pod rejstříkovým číslem 32716 / 6-599. Dále se pomník nalézá v krajinné památkové zóně Areálu bojiště bitvy u Hradce Králové (dále jen KPZ), prohlášené Vyhláškou Ministerstva kultury ze dne 1. července 1996, č. 208/1996Sb., o prohlášení území vybraných částí krajinných celků za památkové zóny. Proto, v souladu s § 14 odst. 1 zákona o státní památkové péči, zamýšlí-li vlastník kulturní památky provést údržbu, opravu, rekonstrukci, restaurování nebo jinou úpravu kulturní památky nebo jejího prostředí (dále jen "obnova"), je povinen si předem vyžádat závazné stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Žadatel OBEC DOLNÍ PŘÍM, IČO 00268747, Dolní Přím č.p. 1, 503 16 Dolní Přím je podle výpisu z katastru nemovitostí (list vlastnictví č. 10001, katastrální území Dolní Přím) vlastníkem parcely parcelní číslo st. p. 2 v katastrálním území Dolní Přím a stavby Dolní Přím č. p. 1, Dolní Přím postavené na parcele parcelní číslo st. p. 2 v katastrálním území Dolní Přím.

Vzhledem ke skutečnosti, že Magistrátu města Hradec Králové, odboru památkové péče, jsou známy všechny podstatné skutečnosti a žádost poskytuje dostatečný podklad pro posouzení, bylo upuštěno od ústního jednání spojeného s místním šetřením.

Barokní kaple tvoří součást zámeckého objektu vystavěného v roce 1677. Kaple menších rozměrů architektonicky člení pilastry s patkami a hlavicemi. Presbytář s klenbou doplňují oválná zrcadla a niky, které se nacházejí také v zadní části sakrálního objektu. Jednoduše architektonicky pojatý prostor tvoří doklad stavitelství druhé poloviny 17. století. Na stěnách se nacházejí v rozsáhlejších plochách odkryté starší povrchové nefigurální malby. V půdorysu má loď kaple půdorys čtvercový a presbytář půdorys obdélníkový, oba prostory však mají zkosené kouty, takže vytvářejí nerovnostranné osmiúhelníky. Hlavní vstup do kaple je z východní strany. Vstup byl ve 20. století vybourán tak že dochovala pouze jeho vrchní část, následně byl vstup obnoven při opravách v 90. letech 20. století. Vchod do presbytáře je možný též ze severu přes přilehlou sakristii. Kaple je dělena dvěma poli klášterních kleneb, v lodi a v presbytáři. Na stropu lodi a presbytáře se nachází dvě nástropní

zrcadla, která jsou ohraničena štukovým rámem. V těchto polích spatřujeme nástěnné malby, které jsou věnovány patronovi kaple, svatému Františku Xaverskému. V presbytáři je dnes malba odkryta zcela, zatímco v lodi pouze částečně. Dále je patrná i malba iluzivního oltáře, která je provedena na západní stěně presbytáře. V roce 1996 a 1997 byl v kapli proveden restaurátorský průzkum v plochách stěn i klenb. Na základě vyhodnocení nejnovějšího průzkumu je nutno kriticky korigovat výsledky prací z let 1996 a 1997. Nové poznatky zpřesňují v mnoha otázkách kladnou jasné odpovědi na doposud neznámé detaily. Práce provedené ve výše uvedených letech byly bohužel z hlediska dochování historicky cenných barevných vrstev silně negativní.

V počátku prací na iluzivním malovaném oltáři západní stěny presbytáře kaple byl uskutečněn restaurátorský průzkum maleb a následně proveden jejich celoplošný odkryv. Z restaurování nástěnných maleb kaple v roce 1996 a 1997 byl malovaný oltář zanechán ve stavu částečně odkryté a prezentované nástěnné malby. Tento odkryv byl proveden takovým způsobem, že částečně mísil dvě dochované historické výmalby – barokní malbu (datována kolem roku 1681 – 1714) i rokokovou přemalbu (datována před rokem 1770). Zbývající plochy s neprezentovanými malbami byly pojednány vrstvou štuku a bílým nátěrem. Sondážním průzkumem bylo zjištěno, že pod vrstvou štuku a monochromní výmalby z 19. století, se v některých partiích oltáře ještě vyskytuje rokoková i barokní malířská vrstva. Po celkovém odhalení dochovaných maleb rokokové vrstvy je dochovaný rozsah oltáře cca 1/2 původní plochy. Chybějící partie jsou především vnitřní plocha niky a soklová část stěny, kde došlo v minulosti k osekání omítek a jejich nahrazení novými. Po tomto odkryvu, který byl na základě zjištění předcházejícího sondážního průzkumu prováděn na nejmladší vrstvu výmalby z období rokoka, evidujeme mladší rokokovou výmalbu dochovanou nad záklenkem niky a v horní části vnitřní plochy niky, a dále na pravém ostění niky. Malba této vrstvy představuje barevnou iluzivní oltářní architekturu tvořenou pilastry, výseem a profilovanou římsou, na které jsou umístěny rokokové zdobné vázy. Pilastry jsou sklenuty archivoltou, pod kterou je vnitřní plocha niky zdobená iluzivním štukovým rokokovým dekorem na zelenavém pozadí. Na pravém ostění je v popedí architektury odhalená malovaná mužská postava, identifikovaná na základě atributů (lebka s korunou) jako jezuitský světec František Borgiáš. Strašil barokní malba je na oltáři odhalená na levém ostění niky a částečně v horní partii ostění pravého. Jedná se o odkryv či sondy na tuto vrstvu, pocházející z restaurování v 90. letech. Malba zobrazuje architekturu oltáře s iluzivním sloupovým s patkami a hlavicemi v červenavých tónech.

Současný stav odhalených nástěnných maleb iluzivního oltáře na západní stěně presbytáře kaple zámku v Dolním Pílmju je v různém stupni poškození. Malby se po odkryvu nedochovaly v celé ploše, chybí v soklové partii stěny a ve většinové vnitřní ploše niky. Po odkryvu maleb a odstranění druhotných vysprávek se objevily v omítkách i ve zdivu praskliny. Nejzávažnější je vsívlá prasklina ve zdivu vedoucí podél levé hrany niky, v její horní polovině. Kolem této praskliny je odpadaná omítka i s malbami a navazující síť menších trhlin v omítkách. Trhliny je však stabilizována a v současnosti již nevykazuje žádné poruchy statické. Trhliny se dále vyskytují po celém obvodu maleb, kde se dochované historické omítkové plochy stýkají s omítkaminovodobými. V horní části pravého ostění se nachází dvě větší omítkové plomby, zakrývající defekty z minulosti. Dochovaná malířská vrstva je místy zpráškovatělá a v šupinkách se odlupuje od podkladu/spodnější malby. Na některých místech došlo již ke ztrátě rokokové přemalby a je odhalen podkladový růžový nátěr nebo starší barokní malba pod ním. Stav původních omítek je rovněž zhoršený, místy jsou evidovány dutiny a odfouknutá místa od zdiva.

V souladu s ustanovením § 14 odst. 6 zákona o státní památkové péči byla doručena žádost postoupena dne 20.4.2017 pod č.j. MMHK/072483/2017 k vydání písemného vyjádření Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově, IČO 75032333, Okružní č.p. 418, Josefov, 551 02 Jaroměř 3 (dále jen „NPÚ“), které je nezbytným podkladem pro vydání závazného stanoviska. Žádost o písemné vyjádření č.j. MMHK/072483/2017 ze dne 20.4.2017 byla doručena NPÚ prostřednictvím datové schránky dne 20.4.2017. Toto písemné vyjádření bylo vydáno dne 28.4.2017 pod č.j. NPU-362/31162/2017 a správním orgánem bylo doručeno dne 2.5.2017 pod č.j. MMHK/079136/2017/PP/MEJ (dále jen „písemné vyjádření NPÚ“). Písemné vyjádření NPÚ obsahuje následující doporučení, při jejichž respektování by nemělo dojít k narušení zájmů státní památkové péče:

Závěrečné konstatování: Z hlediska zájmů státní památkové péče Národní památkový ústav, ú. o. p. v Josefově dospěl k závěru, že práce uvedené v předložené žádosti lze připravovat a provést při zohlednění následujících podmínek:

1. **Zahájení restaurátorských prací bude minimálně s týdenním předstihem oznámeno NPÚ, ÚOP v Josefově, který bude zván rovněž na kontrolní dny svolávané v průběhu obnovy.**
2. **Bude vypracována závěrečná restaurátorská zpráva. Jedno pare závěrečné restaurátorské zprávy, včetně digitální verze na nosiči CD nebo DVD, bude předáno NPÚ, ÚOP v Josefově k archivaci nejpozději třicet dní od ukončení restaurátorských prací. Součástí závěrečné restaurátorské zprávy bude i podrobná grafická dokumentace stavu originálu (zářez závažných trhlin, nedochované partie historických omítek, výrazné dutiny, trhliny, zářez nadměrné povrchové ztráty historické vmalby obou vrstev, identifikace sond a zásahů restaurování z 90. let, partie rekonstrukcí nástěnných maleb). Příložená fotodokumentace bude zhotovena na fotografický papír, jednotlivé fotografie budou o rozměrech alespoň 10 x 15 cm.**

Odůvodnění: Nástěnné malby představují z památkového hlediska významný doklad umělecké a uměleckořemeslné práce prohlášené za kulturní památku; proto je při jejich obnově nutné postupovat dle platné legislativy. Dnešní neuspokojivý stav díla je nutno považovat za výsledek negativních vlivů minulého restaurátorského zásahu a dlouhodobější absence odborného konzervačního zásahu. NPÚ, ÚOP v Josefově po posouzení prací uvedených v předložené žádosti dospěl k závěru, že jsou v souladu se zájmy státní památkové péče a že po jejich provedení budou zachovány dotčené kulturně historické hodnoty a dílo vhodně prezentováno.

k podmínce č. 1–Odborný dohled a vykonávaný dozor má oporu v zákoně č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči, zejména v § 29 a 32, kde je stanoven odborný dohled odborné organizace státní památkové péče a vykonávaný dozor orgánu státní památkové péče. Zároveň plyne z povahy věci, že případné dílčí usměrnění – upřesnění, může být uplatněno pouze v přítomnosti dotčených stran. Kontrolní dny a konzultace lze považovat za jeden ze základních mechanismů účinného dohledu všech složek státní památkové péče ve smyslu platné legislativy.

k podmínce č. 2- Požadavek na odevzdání závěrečné restaurátorské zprávy odborné organizaci státní památkové péče má oporu v §14 odst. 9 výše uvedeného zákona a vychází z ust. §10 odst. 3 písm. c) Vyhlášky č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon České národní rady č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči. Dokumentační povinnost rovněž plyne ze zákona o státní památkové péči č. 20/1987 Sb., zejména z § 10 Vyhlášky 66/1988 Sb., žádoucí je zcela průkazná dokumentace, kupříkladu dle Metodického listu NPÚ – Struktura a náležitosti restaurátorských zpráv č. 4/2006. Restaurátorská zpráva je totiž svou povahou historickým pramenem k památce (dílu) před restaurátorským zákrokem a sumarizuje provedené práce včetně záznamu použitých technologií. Proto po zvážení věci dospěl NPÚ, ÚOP v Josefově k výše uvedenému doporučujícímu závěru.

Upozornění: Upozorňujeme, že dle ust. § 14, odst. 8 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění, může veškeré restaurátorské práce provádět výhradně fyzická osoba s příslušným povolením Ministerstva kultury ČR, tedy pro restaurování nástěnných maleb. Dále upozorňujeme, že je nezbytné, aby prováděné technologické postupy a použité materiály respektovaly originál v dochovaném a doloženém uměleckořemeslném zpracování, a aby byla respektována a zachována technická a materiálová struktura, stejně jako výtvarná a uměleckořemeslná podoba restaurované kulturní památky, což vyplývá i z vyhlášky č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění.*

V souladu s ustanovením § 36 odst. 3 správního řádu správní orgán umožnil účastniku řízení oznámením č. MMHK/046680/2016 ze dne 2.5.2017, aby se před vydáním rozhodnutí vyjádřil k jeho podkladem rozhodnutí do 5 dnů od doručení tohoto oznámení. Účastník řízení svého práva vyjádřit se k podkladem rozhodnutí ve stanoveném termínu nevyužil.

K záměru restaurování bylo vydáno závazné stanovisko č. MMHK/132875/2015 PP/MEJ ze dne 27.7.2015 a nyní předložený návrh restaurátorského postupu na tento záměr navazuje.

Vzhledem ke skutečnosti, že žadatel nevznese žádné připomínky a správní orgán se plně ztotožňuje s vyjádřením odborné organizace státní památkové péče, byly navrhované podmínky písemného vyjádření NPU převzaty do výrokové části tohoto rozhodnutí. Tyto podmínky vychází ze zákonných norem a z důvodu zachování a poznání kulturně historických hodnot předmětné kulturní památky. Správní orgán do výrokové části doplnil oproti písemnému vyjádření podmínku č. 1, která vyplývá z ustanovení § 14 odst. 8 zákona o státní památkové péči. Dále správní orgán upravil podmínku č. 3 s tím, že závěrečná zpráva bude předána správnímu orgánu, který ji poté předá Národnímu památkovému ústavu v Josefově.

Restaurování nástěnných maleb v kapli sv. Františka Xaverského v zámku Dolní Přím č. p. 1, st. parc. č. 2 v k.ú. Dolní Přím - nemovitá kulturní památka zámek, rejstříkové číslo 32716 / 6-599 Dolní Přím č. p. 1 na základě výše uvedeného odůvodnění není v rozporu se zájmy státní památkové péče, pokud budou splněny podmínky stanovené v tomto rozhodnutí. Proto bylo rozhodnuto v této věci tak, jak je ve výroku rozhodnutí uvedeno.

Veškeré změny a další doplňky oproti předloženému záměru je nutno předem odsouhlasit s orgány státní památkové péče ve smyslu zákona o státní památkové péči.

Správní orgán památkové péče po posouzení všech podkladů a zjištění ve výše uvedené věci došel k závěru, který je obsažen ve výroku tohoto rozhodnutí. Při posuzování se řídil platnými právními předpisy a nařízením (zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů; Vyhláška č. 66/1988 Sb. ve znění pozdějších předpisů, kterou se provádí zákon č. 20/1987 Sb.; Vyhláška Ministerstva kultury ze dne 1. července 1996, č. 208/1996Sb., zákon č. 500/2004 Sb., správní řád) jakož i Listinou základních práv a svobod (čl. 35, odst. 3: „Při výkonu svých práv nikdo nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem“), která je součástí Ústavy České republiky.

POUČENÍ O ODVOLÁNÍ

Proti tomuto rozhodnutí může účastník řízení podle ustanovení § 81 odst. 1, § 83 a § 86 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, podat odvolání do 15-ti dnů ode dne jeho oznámení ke Krajskému úřadu Královéhradeckého kraje - odboru reg. rozvoje, grantů a dotací, odd. kultury a památkové péče prostřednictvím podání u odboru památkové péče Magistrátu města Hradec Králové. Odvolání má odkladný účinek.

Podle ustanovení § 82 odst. 1 správního řádu se lze odvolat proti výrokové části rozhodnutí či jednotlivým výrokům. Odvolání proti odůvodnění rozhodnutí je nepřipustné.

Podle ustanovení § 82 odst. 2 správního řádu musí z odvolání být patrné, kdo je činí, a které věci se týká. Odvolání se podává s potřebným počtem stejnopisů tak, aby jeden stejnopis zůstal správnímu orgánu a aby každý účastník řízení dostal jeden stejnopis.

otisk úředního razítka

Radek Mejstřík

oprávněná úřední osoba, referent odboru památkové péče

Obdrželi:

Účastníci podle § 27 odst. 1 správního řádu
OBEC DOLNÍ PRÍM, IDDS: njha38f

Oborná organizace státní památkové péče
Národní památkový ústav, IČO 75032333, územní odborné pracoviště v Josefově, IDDS: 2cy8h6t

Datum	Denní záznamy stavby
31.3.2014	ZÁPIS Z KONTROLNÍHO DNE - RESTAUROVÁNÍ NÁSTĚNNÍCH A NÁSTROPNÍCH MALEB V KAPLI ŽANKY DOČNÍ PŘÍM
	PŘÍTOMNÍ:
	NPÚ GOS JOSEFON - TANA ŠLÉZOVÁ
	MMH/OPP - MEJSTŘÍK
	OPCC JON POK - STAVBA P
	FRUPa - JAN VOJTECHOVSKÝ
	FRUPa - ZUZANA WICHTEROVÁ
	FRUPa - BARBORA VAREJKOVÁ
	FRUPa - ROMANA CIVRNÁ
	FRUPa - ANNA TOMANOVÁ
	FRUPa - MACIÁN GRANČÁK
	ZÁPIS:
	DNEŠNÍHO DNE BYL SHLEDNUT STAV NÁST. MALBY MALBA V KLEBNÍM POLI LODI JE DOKONČENA. RESTAURÁTOŘSKOU ZPRAVU PŘEDAL NPÚ NA MÍSTĚ STAROSTA OBCE.
	NÁST. MALBA V KLEBNÍM POLI PRESBITARĚ JE VE FÁZI DOKONČOVÁNÍ - FINAČNÍ RETUŠE.
	PŘÍTOMNÉ STRANY SE SEŠLI PŘEDEVŠÍM KVŮLI NÁSTĚNNÍM MALBAM ILUZIVNÍHO OLTÁŘE V PRESBITARĚ. B V SOU- ČASNOSTI JE DOKONČEN KOMPLETNÍ ODKRYV TĚTO MALBY NA NEJMLADŠÍ (ROKOKOVOU VRSTVU). MALBY SE DOCHOVALY V HORNÍ PLOŠE NIKY A V CELEM JE- JÍM OKOLÍ MIMO SOKLOVOU PARTII. Z HLEDISKA DOCHOVÁNÍ MALÍŘSKÝCH VRSTEV JE V LEVÉ ČÁSTI KOLEY NIKY DOCHOVÁNA POUZE STARŠÍ BAROKNÍ MALBA (ODKRYTA 127 MINULEM RESTAUROVÁNÍ V 90. LETECH). V HORNÍ ČÁSTI A PO PRAVÉ STRANĚ NIKY, STEJNĚ JAKO VE VNITŘNÍ PLOŠE NIKY JE ODHALENA DOCHOVANÁ PŘEMALBA ROKOKOVÁ. TA VÍVOZOVĚ ODPOVÍDÁ PRE- ZENTOVÁNÍM MALBAM V KLEBNÍCH POLÍCH. DNEŠNÍM VÝSTUPEM SCHŮZKY BYLO PŘEDEVŠÍM URČENÍ PŘÍSTAVU PREZENTACE TĚTO VÍCEVRSTVÉ DOCHOVANÉ SITUACE. PŘÍTOMNÍMI BYLA ZVOLENA VERZE PREZENTACE AKTUÁLNÍHO STAVU S PŘÍZVÁNÍM PRAVĚ ODHALENE

Datum

Dení záznamy stavby

STARŠÍ MALBY V PRAVÉ ČÁSTI KOLEMY NIKY OSTATNÍ PLOCHY S DOCHOVANOU POKROKOVOU VRSTVOU BUÐOU RESTAUROVÁNY A LOKÁLNĚ ZEGLOVÁNY K PREZENTACI TĚTO VRSTVY.

DÁLE BYLO DOHODNUTO, ŽE BY VNITŘNÍ PLOCHA NIKY BEZ VÝZDOBY MĚLA BYT NEUTRÁLNĚ BAREVNĚ POJEDNÁNA.

BUDE ZPRACOVÁNO REST. ZÁMĚR K OBLOUĚ A PREZENTACI DOHODNUTÉ VARIANTY RESTAUROVÁNÍ. TĚTO ZÁMĚR VLASTNÍK PŘEDLOŽÍ K ŽÁDOSTI O NOVE ZÁVAZNĚ STANOVISKO.

DALŠÍ KONTROLNÍ DEN NAYRHUJEME V PRŮBĚHU MĚZENÍ.

Štorm!

~~Štorm!~~

Štorm!

Štorm!

Štorm!

Štorm!

Štorm!

Štorm!

Štorm!

Datum:

Denní záznamy stavby

ZÁPIS Z KONTROLNÍHO DNE
RESTAUROVÁNÍ NÁSTĚNNÝCH A NÁSTROPNÍCH MALEB KAPLE
ZÁHKU DOLNÍ PŘÍM

DNE = 19.5. ~~2017~~ 2017

PRÍTOMNI: NPÚ ÚOP JOSEFOV - T. ŠLÉZOVÁ
OBEC DOLNÍ PŘÍM - L. TICHÁ - VÍCE
MMHK, OPP - MEJSTRK
FB ÚPa - BVAŘEJKOVÁ
FR ÚPa - WICKLENLOVÁ

ZÁPIS:

3 MĚSÍČNÍHO DNE BYLY PROHLEDNUTY RESTAUROVANÉ MALEBY.
NÁSTROPNÍ MALBA V PRESBYTERU JE ZRESTAUROVANÁ.
RESTAURÁTOŘI DO 1 MĚSÍČE ODEVDAJÍ RESTAURÁTOŘS-
KOU ZPRÁVU V 1 VYHOTOVENÍ NPÚ A 1 VYHOTOVENÍ
VLASTNÍKOVÍ.

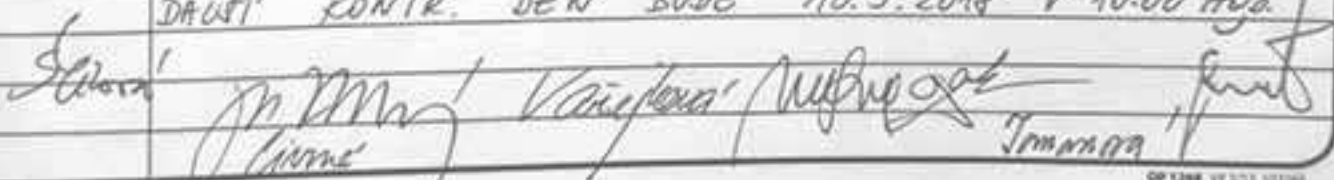
NA NÁSTĚNNÝCH MALEBÁCH ILUZIVNÍHO OLTÁŘE BÝLO PRO-
VÁDĚNO SÁDROVÁNÍ A KONSOLIDACE OMÍTEK A MALÍČSKÉ
VRSTVY, DÁLĚ ZAJIŠTĚNÍ TRHLIN A TMEZENÍ DEFECTŮ.
V SOUČASNOSTI JE TMEZENÍ TĚMĚŘ DOKONČENO, ZÁ-
ROVENŤ JE UZAVŘENA LETOŠNÍ ETAPA PRÁCI.

DALŠÍ KONTROLNÍ DEN BUDE PO ZAHÁJENÍ ETAPY PRA-
CI 2018, PŘÍČEMŽ BUDOU PŘEDSTAVENY ZKOUŠKY BA-
REVNÝCH RETUŠÍ A ZKOUŠKY POJEZDŮ VNUTRNÍ
PLOCHY OLTÁŘE.

Tichá

Wiciklová

Wiciklová

Datum	Denní záznamy stavby
19.4.2018	ZÁPIS Z KONTROLNÍHO DNE
	RESTAUROVÁNÍ NÁST. MAUBY ILUZIVNÍHO OLTÁŘE V KAPLI ZÁMKU DOLNÍ PRŮM
PŘÍTOMNI:	NPÚ ÚOP V JOSEFOVĚ - T. ŠLÉZOVÁ MAGISTRÁT MĚSTA H. KRÁLOVÉ - R. MEJSTRÍK (OMLUVEN) FAKULTA RESTAUROVÁNÍ UPa - J. VOJTĚCHOVSKÝ - Z. WICHTERLOVÁ - B. VAREJKOVÁ - STUDENTI: R. ČIVRNA, M. GRANIČEK A. TOMANOVÁ
	OBEC JONKOV SVATÝ PAVEL
ZÁPIS:	DNEŠNÍHO DNE BYLY SHLEDNUTY PRÁCE VE STA- DIU PODLE DOHOVY Z POSLEDNÍHO KD. NA DÍLE JSOU PROVEDENY SCEZUJÍCÍ LOKAČNÍ BA- REVNÉ RETUŠE TMEV. BYLA KONZULTOVÁNA MÍRA RETUŠÍ A REKONST- RUKY V TMEVNÝCH PARTIÍCH. BYLO DOHODNUTO, ŽE ARCHITEKTONICKÉ ČÁSTI BUDOU REKONSTRUOVÁNY DLE UŽITÉHO ARCHI- TEKTONIC. ŘÁDU A TVAROSLOVÍ. U POSTAVY SV. BORGIAŠE BUDE PROVEDENA REKONSTRUKCE V DRAPÉRII, V OBLIČEJOVÉ ČÁSTI A NA LEBCI BUDE PROVEDENA RETUŠ NÁZNACOVÁ PRO URČENÍ ZÁKLADNÍCH PROPORCÍ TVARŮ, PRO ZČITELNĚNÍ. BYL KONZULTOVÁN PROBLÉM REKONSTRUKCE POKAŽŮ A UKONČENÍ (PATKY) PILÍŘE V PRAVÉ ČÁSTI OLTÁ- ŘE. K TOMUTO BUDOU DÁL DOHLEDÁVÁNY ANA- LOGIE PRO POMOČ PŘI REKONSTRUKCI. V PŘÍPADĚ, ŽE SE ANALOGIE PRO REKONSTRUKCI NEDOHLEDÁ, JE MOŽNÉ STRŮPKY POKAŽŮ POLE- CHAT PŘÍZNANĚ BEZ REKONSTRUKCE. DÁL BYLA ODSOUHASENA PROVEDENÁ RETUŠ VNITŘNÍ PLOCHY NIKY.
	DAVŮÍ KONTR. DEN BUDE 15.5.2018 V 10:00 HOD.

Datum	Denní záznamy stavby
15.5.2018	ZÁPIS Z KONTROLNÍHO DNE RESTAUROVÁNÍ NÁST. MALBY ILUZIVNÍHO HLAVNÍHO OLTÁŘE KAPLE ZÁMKU DOLNÍ PŘÍM
PŘÍTOMNI:	NPÚ, ÚOP JOSEFOV - T. ŠLÉZOVÁ MAGISTRÁT MĚSTA HR. KRÁLOVÉ - R. MEJSTRÍK (OMLOVEN) FR UPČE - B. VAREJKOVÁ A. TOMANOVÁ R. ČIURNA OBEC DOLNÍ PŘÍM - ŠVACMA PRŮP
ZÁPIS:	DNES BYL SVOLÁN KONTROLNÍ DEN DLE DOHLUVY Z POSLEDNÍHO JEDNÁNÍ. RESTAURÁTORI DOHLEDÁVALI ANALOGIE ILUZIVNÍCH OLTÁŘŮ PRO ZPŘESNĚNÍ REKONSTRUKCI. NA ZÁKLADĚ ANALOGIÍ, PŘEDEVŠÍM MALBY KRÁMOLINA, BYLY ZPŘESNĚNÝ ZEMĚNA ZÁKLADNÍ ARCHITECTONICKÉ FORMY. REKONSTRUKCE APLIK ROKAJŮ BYLY PROVEDENY POUZE TAM, KDE BYLY ODVOZITELNÉ. NEZREKONSTRUOVANÉ ROFAJE ZŮSTANOU NA PATĚ PILÍŘE (VOLUTĚ) PRAVĚHO SLOUPORADÍ. ZDE Z DŮVODU ABSENCE PODKLADŮ PODOBY TĚTO VÝZDOBY ZŮSTANOU PREZENTOVÁNY POUZE FRAGMENTY ORIGINÁLU. ⊗ SOUCASNÁ MÍRA A FORMA RETUŠÍ BYLA SCHVÁLENA PRO FINÁLNÍ PREZENTACI. ZBÝVAJÍ POUZE DROBNÉ KOREKCE RETUŠÍ, JEŽ BYLY NA KD KONZULTOVÁNY. DÁLE PO DOKONČENÍ TĚCHTO KOREKCI BUDE SVOLÁN JIŽ ZÁVĚREČNÍ KONTROLNÍ DEN. TEN BUDE SVOLÁN 31.5.2018 V 11:30 HOD. ⊗ NA FIGURĚ SV. FRANTIŠKA BORGIAJE BYLA PROVEDENA REKONSTRUKCE TVARŮ A LEBKY DLE DOBOVÝCH ZOBRAZENÍ SVĚTCE. PREZENTOVANÁ MÍRA TĚTO REKONSTRUKCE BYLA ODSOUHLAŠENA.
	Švaca' Václavková Čiurňa Tomanová